

Vänersborgs kommun

Översiktsplan 2017

Antagen av kommunfullmäktige
13 december 2017 §197

Översiktsplan 2017

Detta är Vänersborgs kommun som ersätter den tidigare översiktsplanen från 2006.
Detta är översiktsplanens huvuddokument. Till översiktsplanen hör även följande delar:

- ÖP-kartan med alla beteckningar i A1-format samt i digital version
- Bilaga 1: Underlagsdel
- Bilaga 2: Tyckt om Vänersborgs framtid
- Bilaga 3: Konsekvensbeskrivning
- Bilaga 4: Fortsatt arbete: aktivitetslistan
- Utställningsutlåtande
- Länsstyrelsens granskningsyttrande 2017-09-19

Projektledare:

Lars Rudström, kommunstyrelseförvaltningen
Pål Castell, byggnadsförvaltningen

Arbetsgrupp (fram till samråd):

Elin Isaksson, miljö- och hälsoskyddsförvaltningen
Maria Wagerland, samhällsbyggnadsförvaltningen
Curt-Göran Krantz, socialförvaltningen
Sven-Eric Sjöbergh/Kent Javette, barn- och utbildningsförvaltningen
Jasmina Lilja, byggnadsförvaltningen
Magnus Wängblad/Frida Skarp, byggnadsförvaltningen
Helena Persson, kommunstyrelseförvaltning
Anne-Lie Lindgren, kommunstyrelseförvaltning
Christel Thuresson/Karolin Olsson, kommunstyrelseförvaltning

Redigeringsgrupp (efter utställning):

Frida Svensson, byggnadsförvaltningen
Pål Castell, byggnadsförvaltningen
Lars Rudström, kommunstyrelseförvaltningen

Illustrationer grundstrategisymboler: Charlotte Farrousch

Illustrationer framtidsbilder: Charlotte Farrousch, Per-Anders Nilsson

Övrigt grafisk utformning: Pål Castell

Fotografier hämtade ur kommunens fotoarkiv

Samrådsförslag upprättades i november 2015. Slutligt samråd hölls januari-mars 2016. Utställning genomfördes juni-september 2017. Antagandehandlingarna upprättades i oktober 2017.

Politisk styrgrupp:

Kommunstyrelsens arbetsutskott

Arbetsgrupp (fram till utställning):

Elin Isaksson, miljö- och hälsoskyddsförvaltningen
Maria Wagerland, samhällsbyggnadsförvaltningen
Curt-Göran Krantz, socialförvaltningen
Anna Högmark, barn- och utbildningsförvaltningen
Christer Glännestrand, kultur- och fritidsförvaltningen
Jasmina Lilja, byggnadsförvaltningen
Helena Grimm, kommunstyrelseförvaltning
Anne-Lie Lindgren, kommunstyrelseförvaltning
Karolin Olsson, kommunstyrelseförvaltning

Innehåll

Inledning.....	6	Utvecklingsprinciper	56
Vad är en ÖP?	6	Bevara och utveckla värdefull naturmark och vatten	57
Vad är nytt i ÖP 2017?	7	Bevara och utveckla värdefullt kulturarv	60
Hur arbetet gått till	8	Bevara och bruka värdefull jordbruksmark	63
Så här läser du översiktsplanen	9	Bevara och utveckla grönområden och rekreationsmöjligheter	64
Fyra framtidsberättelser	11	Underlätta kontakt med vatten	67
Utgångspunkter	22	Utveckla befintliga och nya stations samhällen	69
Vår vision	22	Bygg blandad och sammanhängande tätortsbebyggelse	71
Historisk tillbakablick	22	Utveckla landsbygden	72
Globala drivkrafter	24	Utveckla centrum som mötesplats för alla	74
Vårt globala ansvar	25	Satsa på cykling och kollektivtrafik	77
Våra främsta utmaningar och möjligheter	26	Utveckla näringsliv och verksamheter	79
Planer och styrdokument i Vänersborgs kommun	27	Skapa hållbara dagvattensystem	81
Kopplingar till nationella och regionala styrdokument	28	Utveckla hållbara system för teknisk försörjning	83
Grundstrategier	32	Stärk en god infrastruktur för transporter	88
Tillväxt bygger på samspel i regionen	33	Utvinn berg och jordarter hållbart	91
En attraktiv stad är välkomnande och rik på aktiviteter	37	Skapa säkra och hälsosamma miljöer	92
Ett hållbart samhälle behöver en levande landsbygd	39	ÖP-kartan.....	95
Utveckling drivs genom samverkan	43	Delkarta 1: Natur- och kulturresurser	96
När människorna mår bra mår kommunen bra	46	Delkarta 2: Bebyggelse och infrastruktur	97
Det ska vara lätt att leva miljövänligt	49	Delkarta 3: Störningar	98
Vi har en jord att förvalta	52	Lista över bilagor.....	99

INLEDNING

Inledning

Vad är en ÖP?

I Sverige ligger huvudansvaret för att planera användningen av mark- och vattenresurser på kommunerna. Varje kommun är skyldig att ha en aktuell översiktsplan (ÖP). Där visas hur mark och vatten bör användas, vad som är viktigt att bevara och var det är lämpligt att bygga. Översiktsplanen ska också visa hur kommunen tänker ta hänsyn till olika allmänintressen, nationella och regionala mål, planer och program. Därmed är översiktsplanen ett sätt för kommunens politiker och tjänstemän att stämma av både gentemot staten och invånarna hur kommunen tar ansvar för en hållbar utveckling.

Översiktsplanen vägleder utvecklingen

Översiktsplanen är ett beslutsstöd som utgår från ett långsiktigt politiskt ställningstagande om kommunens utveckling. Dess rekommendationer är vägledande till skillnad från detaljplanens bestämmelser som är bindande. Översiktsplanen ger vägledning när detaljplaner upprättas, men också i bygglovsprövning och andra ärenden som berör mark- och vattenanvändning utanför detaljplanlagt område. Den används som bedömningsunderlag av såväl kommunens egna tjänstemän som handläggare på exempelvis Länsstyrelsen och domstolar där sådana ärenden överprövas.

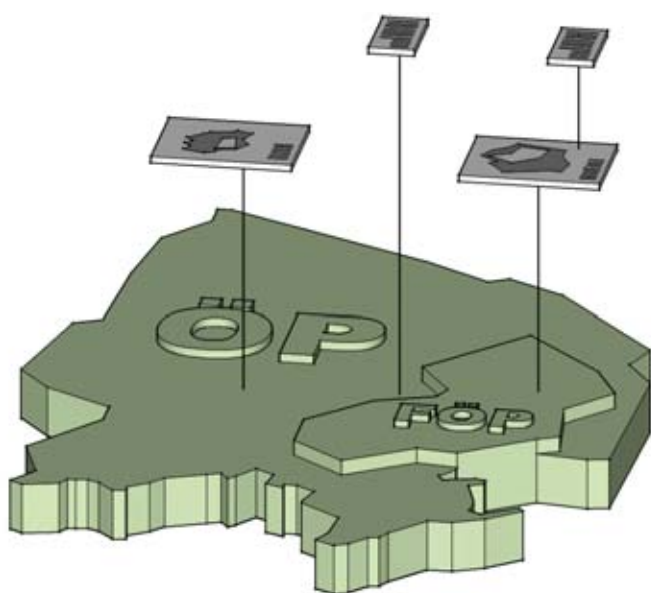

Illustration av det kommunala plan- och byggsystemets tre huvudnivåer: översiktsplanering, detaljplanering och bygglovsprövning.

Översiktsplaneringen är...

- *övergripande* – den ska ta ställning till helheten i kommunen och ta hänsyn till alla viktiga frågor
- *strategisk* – den ska ge stöd inför viktiga avvägningar och ställningstaganden
- *framåtblickande* – den ska lägga en grund för inriktningsbeslut för åtminstone ett par decennier framåt, i den mån utmaningar och möjligheter kan förutses

Innehållet kan inte överklagas

Översiktsplanen ger inga rättigheter eller skyldigheter till vare sig myndigheter eller enskilda. I planen vägs och prioriteras olika allmänna intressen mot varandra. Däremot vägs inte enskilda intressen in. Det görs först i detaljplaneringen eller direkt i bygglovsprövningen. Översiktsplanens innehåll kan därför inte heller överklagas. Det är endast förfarandet när kommunen upprättar översiktsplanen som går att överklaga, det vill säga om kommunen inte följt plan- och bygglagens procedurregler. Detta görs till förvaltningsrätten genom laglighetsprövning enligt kommunallagen.

BYGGLOV – ger tillstånd att bygga.

Styrs av detaljplan där sådan finns, annars är ÖP/FÖP vägledande

DETALJPLAN – bestämmelser för vad som får byggas och inte.

Vägleds av ÖP/FÖP.

ÖVERSIKTSPLAN – rekommendationer för mark- och vattenanvändning.

Om fördjupad översiktsplan (FÖP) finns gäller den över ÖP.

Det kan även finnas tematiska tillägg till ÖP som också ska vägleda detaljplanering och bygglov, till exempel Grönplan.

En översiktsplan ska alltid antas av kommunfullmäktige. Innan dess ska materialet ställas ut för allmänheten i minst två månader så att alla får möjlighet att yttra sig om innehållet.

Ett hela tiden pågående arbete

Översiktsplanering är ett arbete som pågår kontinuerligt inom kommunen, där själva översiktsplanen bara är en del av arbetet. Översiktsplaneringen kan även redovisas i fördjupade översiktsplaner för delar av kommunen, tematiska tillägg, program och strategier. En översiktlig sammanställning av olika styrdokument i Vänersborgs kommun finns på sidan 26-28.

Själva översiktsplanen ska hållas aktuell. Under varje mandatperiod är kommunen skyldig att aktualitetspröva sin översiktsplan, det vill säga ställa sig frågan om den behöver uppdateras eller omarbetas i delar eller i sin helhet.

Vad är nytt i ÖP 2017?

Här följer en kort sammanfattning av de viktigaste skillnaderna mellan denna översiktsplan och kommunens tidigare översiktsplan från 2006.

Dialogbaserad process

Arbetet med översiktsplanen har genomförts i en öppen och bred process där många deltagit i diskussionerna om kommunens framtid.

Fokus på grundstrategier och utvecklingsprinciper

Tyngdpunkten i denna översiktsplan ligger på att förklara rekommendationer utifrån ett strategiskt tänkande om utveckling. Därför har översiktsplanen en ny struktur där mer utrymme ägnas åt rekommendationerna och mindre åt beskrivning av utgångsläget.

Aktivitetslista för fortsatt arbete

En viktig del av översiktsplanen är att den pekar ut behov av fortsatt utrednings- och utvecklingsarbete. Detta arbete är kopplat till en aktivitetslista som ska följas upp regelbundet.

Stationssamhällen och regionalt perspektiv

Med Översiktsplan 2017 lyfts möjligheten med framtida stationssamhällen fram. Denna strategi bygger bland annat på ett långsiktigt utvecklingsarbete som drivs inom Västra Götalandsregionen och det kommer att ta lång tid innan effekterna av det arbetet blir synliga.

Större tyngd ligger också på behovet av ökad samverkan med grannkommunerna då det som är bra för Trestad är bra för kommunen och vice versa.

Transportleder och verksamhetsområden

Behov av nya vägförbindelser mellan Öxnered och Onsjö samt avfart från E45 till Öxnered är inlagda. Ett antal platser för eventuell utbyggnad av nya verksamhetsområden pekas också ut.

Framtida bostadsbebyggelse

När det gäller ny bostadsbebyggelse kompletteras den tidigare översiktsplanens starka fokus på grön- och sjönära med flera andra rekommendationer. Befintliga och eventuella framtida sta-

tionslägen lyfts fram och vikt läggs på att bygga samlat med goda förutsättningar för kollektivtrafikförsörjning. Det trycks även på betydelsen av att skapa blandad och sammanhållen stadsbebyggelse. Ett antal områden pekas ut på landsbygden för möjlig bebyggelseutveckling, bland annat som LIS-områden (landsbygdsutveckling i strandnära läge).

Vattenkontakt, rekreation och mötesplatser

Översiktsplanen försöker ta fasta på de starka önskemålen om att utnyttja närheten till vatten bättre genom en egen utvecklingsprincip om det. Vidare är rekommendationer framtagna även för grönska och rekreation i tätort och mötesplatser i centrum.

Dagvatten och översvämningsrisker

Utifrån kommunens *Översvämningsprogram* redovisas riskområden för stigande vattennivåer. Principer för dagvattenhantering är också medtagna som rekommendationer.

Tillgänglighet, cykling och kollektivtrafik

Ytterligare tre områden som nu fått rekommendationer i översiktsplanen är tillgänglighet, cykling och kollektivtrafik.

Kulturarv och ekologisk hänsyn

Översiktsplanen tar upp fler platser på kartan där hänsyn ska tas till kultur- och naturvärden.

Anläggningar, vattentäkter med mera

Översiktsplanen redovisar störningszoner kring större trafikleder och kraftledningar. Uppdateringar har gjorts bland annat rörande vattenskyddsområden, anläggningar och flygbuller.

Borttaget i nya ÖP

Några saker som tagits bort från kartan sedan översiktsplanen 2006 är:

- Markreservat för gasledning och järnvägsdragning utanför Frändefors och Brålanda. Dessa är inaktuella och inte längre riksintressen.
- Skjutbana vid Öxnered. Denna ligger olämpligt och bör flyttas till en för detta mer lämpad plats.

Fördjupad översiktsplan för Vänersborg-Vargön

Parallellt med framtagandet av ny översiktsplan för kommunen pågår arbetet med en fördjupad översiktsplan för Vänersborg-Vargön. Där kommer flera av översiktsplanens utvecklingsprinciper att konkretiseras. Där kommer även en mer detaljerad bild av markanvändningen inom tätortsområdet redovisas.

Hur arbetet gått till

Arbetet med att ta fram en ny översiktsplan för Vänersborgs kommun påbörjades under våren 2014. Det har varit en bred och öppen process där ambitionen har varit att involvera många i diskussionen om kommunens framtid, och få in många olika perspektiv.

Mycket tid har därför lagts på utåtriktat arbete och dialog med kommuninvånare. Dialogarbetet redovisas mer ingående i en särskild bilaga, men det har innefattat bland annat följande aktiviteter:

- Dialogarbete på Bomässan, 11-13 april 2014
- Särskilda dialogträffar med Forum Vänersborg, Ungdomsrådet och Rådet för funktionshinderfrågor
- Dialogarbete på Aqua Blå, 2014 och 2015
- Dialogworkshop på Torpaområdet, augusti 2014

- Dialogträff med öppen inbjudan, 2 oktober 2014
- Dialogprocesser i samband med Chalmers-samarbete oktober 2014 – januari 2015
- Samverkan med ungdomsprojektet Demokratiutvecklarna, sommaren 2014
- Idétävling ”Uppdrag vår framtid” för förskolor, grundskolor och gymnasium, läsåret 2014/15
- Landsbygdsträffar, november-december 2014
- Öppna seminarier om aktuella frågor, våren 2015

Förutom ovanstående aktiviteter har synpunkter samlats in från allmänheten via kommunens hemsida. Internt inom kommunen har det genomförts workshops med de politiska nämnderna under hösten 2014. Träffar har även hållits för att stämma av arbetet i tidigt skede med Länsstyrelsen, Trafikverket, Västra Götalandsregionen, Västtrafik och Trollhättans stad.

Arbetet har drivits av två projektledare, en från Utvecklingskontoret och en från Byggnadsförvaltningen. En arbetsgrupp med representanter från alla kommunens förvaltningar har träffats regelbundet under hela projektiden och tagit gemensamt ansvar för att arbeta fram material och förankra det i nämnder och förvaltningar. I arbetsgruppen har även ingått tjänstemän med olika befattningar: stadsarkitekt, folkhälsosamordnare, näringslivschef och miljöstrateg.

Kommunstyrelsens arbetsutskott har utgjort politisk styrgrupp för arbetet.

Så här läser du översiktsplanen

Hur du läser detta dokument

Efter detta inledande kapitel följer dokumentets fyra huvuddelar:

Framtidsberättelser: Först kommer ett kort kapitel som samlar ihop översiktsplanens viktigaste budskap och illustrerar det med hjälp av fyra berättelser av påhittade personer tjugo år fram i tiden.

Utgångspunkter: Här redogörs mycket kortfattat för de viktigaste utgångspunkterna som styr arbetet. Där ingår kommunens vision som antogs 2012; en liten historisk tillbakablick för att spegla

1 Arbetsgruppens medlemmar namnges på pärmens insida.

hur kommunen hela tiden befinner sig i en förändringsprocess; sammanfattningar av viktiga omvärldstrender, utmaningar och möjligheter; samt slutligen en lista över antagna styrdokument.

Grundstrategier: Här börjar översiktsplanens egentliga uppgift med att föreslå inriktning för kommunens utveckling. De sju grundstrategierna står var och en för viktiga ställningstaganden om vilken framtid kommunen vill bygga. De ska fungera som stöd i diskussioner om inriktningsbeslut. De ligger också till grund för utvecklingsprinciperna och ska ge en bättre förståelse för hur dessa tillsammans leder till en hållbar utveckling. Varje grundstrategi avslutas med en lista över vilka utvecklingsprinciper den stödjer.

Utvecklingsprinciper: Detta är översiktsplanens mest omfattande del och det är även här rekommendationerna finns – det är i detta kapitel som grundstrategierna ”landar i kartan”. Syftet är att visa hur rekommendationerna hänger ihop med en strategisk tanke om bevarande och/eller utvecklande av olika resurser. En återkoppling till grundstrategierna görs med hjälp av små symboler vid rubriken. Var och en av de 16 utvecklingsprinciperna beskrivs med en bakgrundstext. Därefter följer förslag på fortsatt arbete, en summering av lagkrav och slutligen rekommendationerna. Vissa lagkrav/rekommendationer motsvarar en beteckning i ÖP-kartan, som då är markerad i marginalen. Andra gäller mer generellt.

Det är avsnitten Grundstrategier och Utvecklingsprinciper som kommer att fungera som beslutsunderlag, ihop med ÖP-kartan.

Hur du läser ÖP-kartan

I slutet av detta dokument finns ÖP-kartan, uppdelat på tre kartblad med olika tematisk inriktning: (1) Natur- och kulturresurser; (2) Bebyggelse och infrastruktur; samt (3) Störningar. I teckenförklaringen finns hänvisning till vilka utvecklingsprinciper varje beteckning är kopplad till för att göra det lätt att hitta utvecklingsprincipen från kartan.

ÖP-kartan finns i olika utföranden. De tematiska kartorna är framtagna för tryck på A3-format med skalan 1:150 000. Som tryckt karta finns den även med alla rekommendationer samlade på A1-format i skalan 1:70 000. ÖP-kartan finns även digitalt på kommunens hemsida och där kan väljas skala samt vilken information som ska visas.

Om bilagorna

Till översiktsplanen hör även viktiga delar som trycks i separata bilagor för att kunna användas enklare:

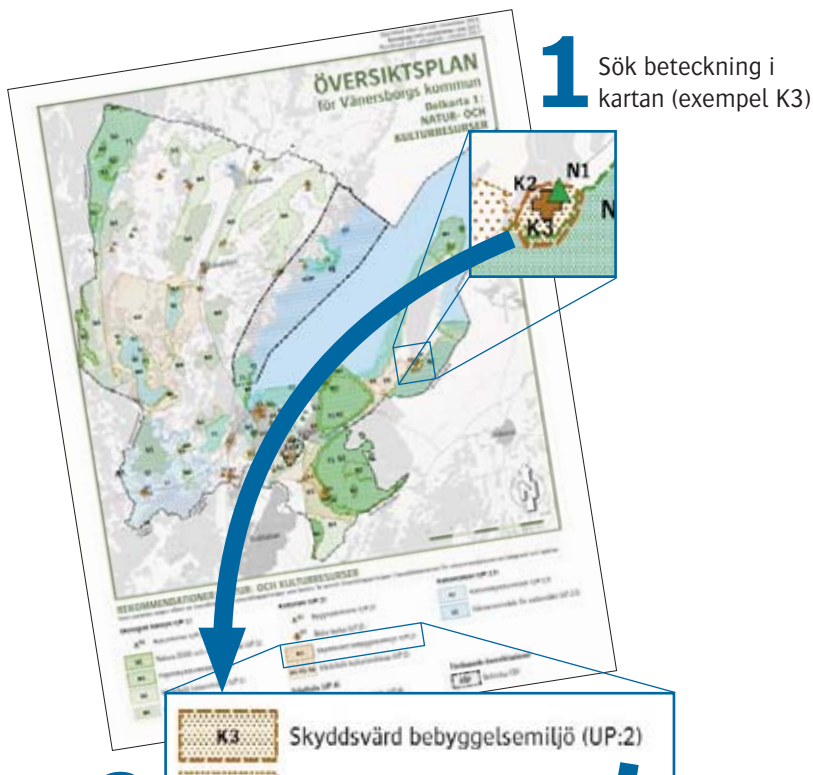
Underlagsdel. Här finns en samlad sammanställning av vilka områden som omfattas av miljöbalkens olika hushållningsbestämmelser, riksintressen i kommunen, miljöfarliga verksamheter, samt föreslagna områden för verksamheter, bebyggelse på landsbygden och landsbygdsutveckling i strandnära läge (LIS).

Tyckt om Vänersborgs framtid.

Här sammanställs resultat från de olika dialogprocesserna.

Konsekvensbeskrivning. Kommunens bedömning av översiktsplanens konsekvenser redovisas här i ett samlat dokument.

Fortsatt arbete: aktivitetslistan. Sammanställning i tabellform av aktiviteter som tas upp under rubrikerna *Fortsatt arbete*. Listan visar även förslag på vem som ansvarar för uppföljning, samt bedömning av angelägenhet och genomförbarhet.

1 Sök beteckning i kartan (exempel K3)

2 Se i legenden vilken utvecklingsprincip som berörs (exempel UP:2)

Rekommendationer

I områden med stora kulturhistoriska värden bör inga förändringar tillåtas som förvanskar områdets karaktär. Varje områdes förutsättningar ska utredas innan förändringar tillåts. Landskap och byggnader ska förvaltas på ett ansvarsfullt sätt så att kulturvärden upprätthålls.

3 Läs rekommendationen och bakgrund i avsnittet Utvecklingsprinciper. Ikoner i marginalen hjälper dig att snabbt hitta rätt.

FRAMTIDSBERÄTTELSE

På följande fyra uppslag presenteras tankar om hur Vänersborgs kommun skulle kunna se ut om tjugo år, det vill säga vid mitten av 2030-talet. Personerna som berättar är påhittade.

Mikael, 54 år

Mikael driver ett lantbruksföretag med bas i den gård på Dalboslätten hans morfar en gång köpte. Hans familj har levt med i landsbygdens förändringar sedan långt tillbaka.

Jag minns hur det kunde kännas förr när ingen verkade tro på landsbygdens framtid. Nu är det en helt annan sak. Människor med helt olika bakgrunder ser möjligheterna till ett friskt liv och sysselsättning och köper upp gamla gårdar som höll på att falla samman. Mina närmsta grannar är till exempel en barnfamilj från Pakistan som satsar på bärödling som komplement till sina andra deltidsjobb.

Att vara lantbrukare kan innebära så mycket. En del specialiserar sig och bygger upp en storskalig verksamhet. Andra är mångsysslare och många jobbar i ganska liten skala nu för tiden. Allt fler inser också vinsten i satsa på förädling med kvalitet och efterfrågan växer hela tiden för det som är producerat inom regionen.

Det verkar vara så att det är driftigt folk som väljer att bosätta sig på landet – vi har alltid haft många entreprenörer som är beredda att satsa på att förverkliga sina idéer. Här ute på bygden finns också en stark känsla av gemenskap, även om vi inte alltid tycker samma så vet vi att värdesätta samarbete. Vi har en organisation nu – Dalbo mat-hantverkare – som gör det mycket lättare för oss att nå ut. Vi samarbetar med marknadsföring och distribution och vi ordnar olika arrangemang.

Flera gånger om året har vi gårdsdagar. Då kommer folk långväga ifrån för att åka runt bland visningsgårdarna, köpa produkter, se hur tillverkningen går till och känna kopplingen till landet. Varje vecka är det istället vi som åker in till någon av städerna häromkring för att sälja våra saker där. Det har blivit väldigt populärt med matmarknaderna. Det är fint att se hur mitt arbete på åkrarna gör stan levande.

Petter: Vi satt ofta och drömde om att bo på landet, men egentligen visste vi att vi inte skulle fixa att bo så. Vi vill ju gärna ha nära till saker och vi vill helst inte hålla på och åka bil hela tiden. Men där vi bodde i Göteborg, det var så mycket buller och trafik för jämnan.

Maryan: Man måste se till det praktiska. Petter jobbar kvar i Göteborg men det tar faktiskt inte mer än en halvtimme extra för honom nu, eftersom tåget är så effektivt jämfört med spårvagnarna i stan. Och jag som fick jobb i Lidköping har nu 45 min kortare restid!

Petter: Det är okej att pendla med tåg tycker jag, i alla fall om man kan jobba en dag hemifrån och gå ner lite i tid när man har småbarn. Fast långsiktigt räknar vi förstås med att få jobb på närmare håll. Det är många teknikföretag nu som etablerar sig kring nya hamnen i Vargön, och annars finnas både Trollhättan och Uddevalla nära.

Maryan: Men det var ett sådant lyft att flytta hit för familjen, framför allt för våra barn, eller vad säger ni?

Ida: Jag tycker om att leka vid stora stenen och på sommaren badar vi varje dag. Och när jag blir stor säger pappa att jag ska få klättra i berget.

Elis: Jag klättrar på dagis, vi har ett klätterträd.

Petter: Ja, både skolan och förskolan utnyttjar verkligen närheten till naturen. Det finns ju också mycket fritidsmöjligheter här – hästar, idrott, till och med en simbassäng. Men det som avgjorde var kanske känslan när vi kom hit en dag i april och gick runt bland blåsipporna vid Brudslöjan, vattenfallet här intill. Och att gå uppe på berget längs branten och se ut över Väneren, det är helt fantastiskt!

Familjen Hillberg

(Maryan & Petter 36, Ida 7, Elis 3)

Familjen Hillberg flyttade förra året till ett nybyggt hus i norra delen av Vargön, nära Nordkroken. De tillhör de många som ser möjligheterna med att bo nära en av kommunens mindre tågstationer.

Amina, 15

Aminas föräldrar flydde från Syrienkriget 2015. Själv har hon bott i Vänersborg hela sitt liv och har nu just börjat på det nya vattengymnasiet på Dalaborgsparken.

Många av mina gamla kompisar valde att gå gymnasiet i Trollhättan eller Uddevalla och det spelar egentligen inte så stor roll – är man Vänersborgare är man ändå ganska hemma där också. Men

jag tycker det är skönt att kunna cykla till skolan. Ofta stannar jag till på vägen för att köpa något, hänga lite på biblioteket eller ungdomshuset eller bara se om jag träffar nån på stan.

Vi har alltid cyklat i min familj. Buss och tåg när man ska längre bort förstås. Mina småsyskon skulle behöva skjutsas hela tiden om dom inte kunde cykla. Dom har nog träningar i olika sporter varje dag tror jag. Väldigt praktiskt att allt finns samlat på sportcentrum som ligger så nära där vi bor. Jag hörde att barn i Vänersborg har bättre hälsa än genomsnittet, det är säkert för alla idrottsföreningar. Förresten sade dom att unga trivs bättre här också än i många andra städer – jag tror det var för att det finns många saker att göra och att de får vara med och bestämma. Det är bra tycker jag!

Utanför huset där vi bor har mina föräldrar några odlingslådor där de odlar en massa grönsaker och örter. Min favoriträtt på sommaren är nyskördade vaxbönor som kokas och serveras med smör och salt, jag kan äta hur många som helst! Ibland hjälper jag mina föräldrar lite i odlingen men när det är varmt ute cyklar jag hellre iväg och badar, det finns en massa bra badställen runt om i stan och det finns bra cykelvägar till både Ursand och Nordkroken.

Jag har nog alltid varit en vattenmänniska. Mina föräldrar skojar ibland och säger att det är för att de själva växte upp i öknen. Men jag älskar verkligen vattnet. Jag gillar att cykla varje dag längs vattnet, och att kunna titta ut över Vänern på rasterna. Fast det bästa är kanske att ha segling och simning på skolschemat!

Per-Anders Nilsson

Kim: Det var ju ganska skönt faktiskt att lämna det stora huset och allt ansvar kring det. Både hus och trädgård tycktes åldras snabbare än vi själva. Vi vill lägga vår tid på annat än gräsklippning och målning.

Ally: Vi åker fortfarande ofta ut. Vi upptäcker andra fina ställen också att se, Kroppefjäll, Vänersnäs, Sikhall...

Kim: Det handlade också om att det blev lite ensamt där ute. Barnen bor utomlands och det blev inte att vi träffade så många till vardags. Här i huset finns en fantastisk gemenskap, de flesta är unga och pigga som vi. Vi har en stor matsal och umgänges-

Kim & Ally, 74

Kim och Ally sålde nyligen sin villa för att flytta till Hamnhuset på Sanden. De njuter nu av att ha bo bekvämt och ha närhet till allt som händer i stan.

rum där nere där vi träffas i stort sätt varje kväll och vi ordnar många tillställningar av olika slag.

Ally: Det är så skönt att bo centralt också – här finns allt vi behöver på gångavstånd. Och kultur – det är nog det viktigaste ändå. Jag går på nästan alla konserter som musikföreningen ordnar, det är en helt fantastisk möjlighet! Jag brukar följa kulturskolans program också när de upp-träder.

Kim: Jag minns hur min dotter lärde sig spela på Vänerparken en gång i tiden, vilket lade grunden för hennes framtid som musiker. Nu är hon här som gästlärare någon gång emellanåt tillsammans med en massa andra artister.

Ally: Det har efterhand blivit fler och fler grejer som händer här. Kallbadhuset och Saluhallen är fina mötesplatser. Aqua Blå-festivalen är en höjdpunkt. Det har växt till en riktig folkfest som får hela stan att sjuda av liv. Härifrån vår balkong kan man sitta och se ut över Vattengymnasiets avslutningsfirande och från köksfönstret kan man faktiskt se större delen av festivalområdet och en liten bit av stråket längs Hamnkanelen. Det är vad jag kallar ett centralt läge!

Per-Anders Nilsson

UTGÅNGSPUNKTER

Utgångspunkter

Vår vision

Vänersborgs kommun har formulerat en vision, framtagen av kommunfullmäktige i samverkan med tjänstemän och kommuninvånare. Visionen är:

**Vänersborgs kommun –
attraktiv och hållbar i alla delar, hela livet**

Med *attraktiv* menas att de som bor eller arbetar i kommunen ska trivas och att fler människor och företag ska vilja flytta hit.

Med *hållbar* menas att dagens behov tillgodoses utan att äventyra möjligheten att i framtiden möta kommande generationers behov. Det innebär att naturresurser inte får utarmas, men även att det byggs hållbara sociala och ekonomiska system.

Med *alla delar* menas att utvecklingen ska komma hela kommunen till godo, men också att alla delar av kommunens organisation och verksamhet ska omfattas.

Med *hela livet* menas att allas rättigheter i alla faser ska tillgodoses från livets början till dess slut. Ett speciellt fokus läggs på barnperspektivet.

Till visionen har kommunfullmäktige formulerat ett antal inriktningsmål som ska visa den inriktning som kommunfullmäktige vill se med kommunen och hur visionen ska infrias. Dessa ska förnyas emellanåt.

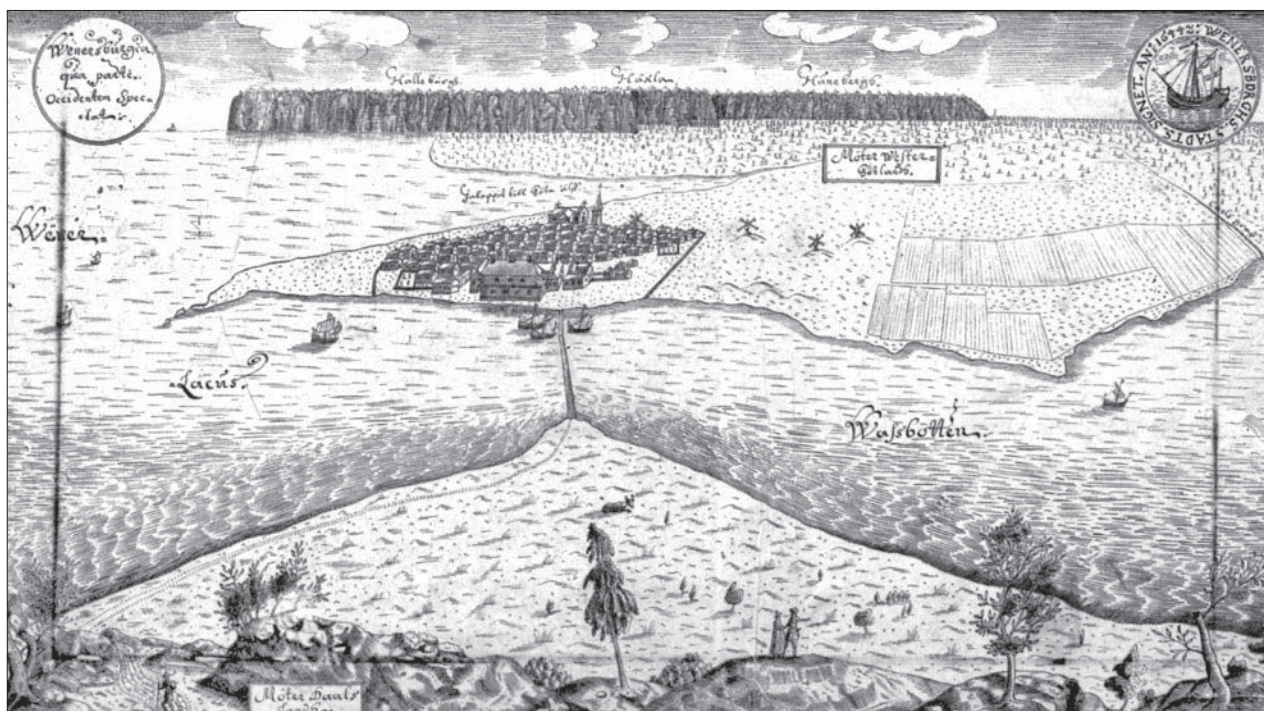
Segelskutor i Vänersborgs hamn 1871
(Vänersborgs museum)

Historisk tillbakablick

Föregångaren till Vänersborgs centrum var Brätte, en handelsplats i Vassbottens södra ände med stadsrättigheter under 1600-talet. Dit kom sjötransporter från Vänern för försäljning och omlastning till häst och vagn. Vid mitten av århundradet, efter trettioåriga kriget, beslöts att Huvudnäsön skulle befästas, varför även Brätte som handelscentrum skulle flyttas till det som idag utgör Vänersborgs centrum. Vänersborg blev därmed en mötesplats för handel och stadsprivilegierna övergick från Brätte till Vänersborg.

I samband med detta anlades torget och en kyrka byggdes. Strax därefter, vid 1670-talets slut, blev Vänersborg residensstad för Älvsborgs län och det första landshövdingeresidenset stod färdigt cirka fyrtio år senare. Även om befolkningen fortfarande bara bestod av kring tusen invånare hade Vänersborgs centrum utvecklats från landsbygd till en stad med handelsplats samt religiös och politisk mötesplats.

I den stora branden 1834 förvandlades nästan hela staden till aska. Endast en handfull byggnader i centrum klarade sig, däribland stenkyrkan från 1780-talet, residenset och kronohäktet. En ny stadsplan togs fram inför återuppbyggnadsarbetet. Det tidigare gatumönstret i form av rutnät bevarades men en bred brandgata skapades i linje med residenset, torget och kyrkan – denna kompletterades med Plantaget, museum och läroverk och kom senare att kallas Kulturaxeln. Vänersborgs funktion som omlastningsplats för den starkt växande spannmålshandeln under mitten av 1800-talet ökade Vänersborgs betydelse som hamnstad och förde med sig en ekonomisk expansion som satte prägeln på återuppbyggnaden av staden. Nya byggnader i centrum var huvudsakligen monumentala och byggdes som mötesplatser för olika ändamål. Stadshuset/Societetshuset (nuvarande Kulturhuset/Folkets hus) från 1869 innehöll en teater. Flera banker uppförde ståtliga kontorshus för att befästa sig i residensstaden. Plantaget utformades till en plats för rekreation där människor skulle stråla samman och torget fick redan 1889 sin första kiosk, en flyttbar paviljong som under sommartid serverade mineralvatten och läskedrycker.

Kjempenskjölds teckning över Vänersborg från 1699

Under tidigt 1900-tal byggdes Källshagen som säte för Västergötlands infanteriregemente och staden hade under en kort period stark prägel som garnisonsstad. Men redan den 31 december 1927 halades fanan på regementet för sista gången.

Militärens lokaler omvandlades till sjukhuslokaler och det första specialistsjukhuset var etablerat i Vänersborg. Restads mentalsjukhus, som startades 1905, Vänersborgs lasarett och Källshagens sjukhus satte sin prägel på stadens identitet som sjukvårdsstad. På Restad och Källshagen bodde cirka 2 000 patienter och sjukhusen sysselsatte många vänersborgare.

Parallellt med detta växte Vänersborg som läroverksstad då upptagningsområdet även inbegrep Trollhättan som saknade läroverk.

Efterkrigstidens Vänersborg präglades av en stark expansion framför allt inom pappersindustrin och smältverket i Vargön samt televerkstaden i Vänersborg. Dessa industrier sysselsatte som mest 2-3000 vänersborgare och stod tillsammans med lasarettet och de två mentalsjukhusen för huvuddelen av försörjningen av den allt mer växande befolkningen.

Under de senaste 20 åren har de flesta av dessa arbetstillfällen försvunnit. I strukturomvandlingen från industri- till tjänstesamhälle har den offentliga sektorn växt kraftigt i Vänersborgs kommun. Vänersborg är idag regionhuvudstad i Västra Gö-

talands län och säte för flera olika förvaltningar inom statlig och regional verksamhet.

Norr om Vänersborg, mitt i jordbrukslätten på Dalboslätten, ligger Frändefors med anor från medeltiden, och Brålanda som expanderade och utvecklades till en typisk järnvägsort när järnvägen drogs fram genom Dalsland på 1870-talet.

Vid den stora kommunsammanslagningen 1974 ombildades dåvarande Vänersborgs stad, Frändefors kommun, Brålanda kommun och Västra Tun-

Hällristningar vid Evenstorp

hems kommun till Vänersborg kommun. Till Västra Tunhems kommun hörde Vänersnäs och till Brålanda kommun hörde även Gestad och Sundals Ryr socknar. Det var kommuner som till stor del bestod av jordbruksbygd med näringar från jord och skog, ofta områden med rik avkastning och bördiga marker. På så vis ändrades karaktären på kommunen från mestadels stadsbygd till ett mer komplett samhälle med en stad, mindre samhällen och en mer omfattande omkringliggande jordbruksbygd. Den del av södra Dalsland som blev en del av Vänersborgs kommun vid kommunsammanslagningen har varit bebott sedan stenåldern. Det finns lämningar från boplatser och hällkistor, gravrösen från bronsåldern och lämningar från järnålderns gravfält och en fornborg. Vid Evenstorp, Sundals Ryr finns även ett område med hällristningar från bronsåldern (se bild på föregående sida).

Även Vargön och Västra Tunhem har lämningar från forntiden i form av boplatser och gravplatser. Från bronsåldern finns gravrösen och skålgropar. Spåren från järnåldern består av ett antal gravfält, en större domarring och en fornborg. Trakterna omnämns som Tunhem i källor från 1330-talet. Naturreseptatet Tunhems Ekthagar och Tunhems Prästgård uppmärksammades av Carl von Linné på hans västgötaresa 1746.

Såväl Halle- som Hunneberg har grottor i berget. Det är resultatet av skifferbrytningen som pågick från mitten av 1700-talet fram till 1950-talet. Vid Floget, Västra Tunhem, finns rester av brännugnarna där skiffer brändes för att utvinna kalk till jordbruket.

Vargön är bruksorten som utnyttjas Väners utlopp i Göta älv som kraftkälla för industri- och energiproduktion bland annat i form av papperbruk och smältverk. Papperbruket är numera nedlagt, medan smältverket är i full gång.

Globala drivkrafter

I arbetet med kommunens omvärldsanalys¹ lyfts globala drivkrafter fram, bland annat klimatförändringar, globalisering och migration. Dessa drivkrafter påverkar samhällen världen över och pågår över lång tid. För Vänersborgs kommun innebär de såväl utmaningar som möjligheter.

Klimatförändringar förutspås bland annat orsaka ökad risk för översvämningar från vattendrag,

dagvatten, grundvatten, dammar, kulvertar och ledningsnät. Ökad vikt vid miljöhänsyn, bland annat med krav på minskade *koldioxidutsläpp*, ställer också krav på såväl infrastrukturplanering som byggnation. Västra Götalandsregionen har antagit målet att vara oberoende av fossil energi år 2030. Bland annat bör stadsplaneringen utgå från att ge förutsättningar för människor att minska sitt bilresande, och att andelen energi från förnyelsebara källor kan öka i samhället.

Globalisering är en av orsakerna till ökad *socioekonomisk polarisering*. Det kan riskera att skapa splittring och social oro, särskilt om det tar sig uttryck i segregering mellan olika områden. Stadsplaneringen har en viktig roll att fylla för att motverka *bostadssegregering*, bland annat genom att se till att bostäder kan byggas för att täcka allas behov, skapa blandad bebyggelse, länka samman olika områden och skapa mötesplatser.

Demografiska förändringar förutspås leda till en ökad andel äldre. Samtidigt ger *flyktingmottagandet* en befolkningsökning i yngre åldersgrupper. Ökat pendlande, förbättrade kommunikationer och *växande arbetsmarknadsregion* kan göra kommunen attraktiv för inflyttning av bland annat nyutbildade och barnfamiljer. Den fortsatta *urbaniseringen* innebär att större orter växer mer än mindre, men det finns också ett intresse av att bo *sjö- och grönnära* utanför tätorten. *Förändrade livsmönster* innebär förändrade förväntningar på en attraktiv stad och boendemiljö, där kulturutbud, trivsam stadskärna, vattenkontakt och grönska i närmiljön kan vara viktiga värden. Sammantaget behöver bostadsbeståndet utvecklas för att täcka in flera olika behov. I arbetet med långsiktig bebyggelseplanering krävs svåra avvägningar och noggranna analyser av omvärldstrenderna.

Översvämning på Hamngatan januari 2001

¹ Se till exempel *Omvärldsanalys 2017-2019*.

Vårt globala ansvar

Under människans tid på jorden har vi främst efter industrialismen börjat förändra grundläggande villkor för de livsuppehållande systemen – denna era kallas ofta ”antropocen”². För att bevara förutsättningarna för ett gott liv krävs att alla länder, kommuner och enskilda tar ansvar för sina handlingar och bidrar till en hållbar utveckling.

Förenta Nationernas (FN) första stora konferens om miljö- och utvecklingsfrågor hölls i Stockholm 1972³. Sedan dess har världens beslutsfattare långsamt börjat enas kring viktiga principer för hur jorden kan nyttjas på ett sätt som gör det möjligt även för kommande generationer att leva ett gott liv. 2015 lades ytterligare två pusselbitar till detta, dels vid klimatmötet COP21 i Paris där ett nytt globalt och rättsligt bindande klimatavtal antogs och dels den av FN:s generalförsamling antagna utvecklingsagendan, *Agenda 2030*, som består av 17 nya mål för hållbar utveckling⁴.

Ansvaret för hur jordens resurser hanteras ligger på oss alla: på regeringar, på varje individ liksom på organisationer, företag, städer och regioner. Som kommun måste även Vänersborg genom sin organisation verka för ökad hållbarhet inom en mängd områden:

- Samhället planeras och byggs för att bidra till minskade koldioxidutsläpp. Detta innebär bland annat energieffektivisering och övergång till förnyelsebara energikällor. Fordons- och flygtrafiken minskas och ställs om till förnybara drivmedel.
- Alla människor ska ha rätt till sociala skyddssystem, sjukvård och skolgång och ingen ska behöva svälta (HU-mål 1-4)
- Alla ska ha tillgång till hållbara vatten-, avlopp- och energiförsörjningsystem (HU-mål 6, 7)
- Städerna erbjuder hållbart boende och kollektivtrafiksystem till rimliga priser, samt rekreativområden tillgängliga för alla. Befintliga kultur- och naturvärden värnas vid nybyggnation. (HU-mål 11)

2 Tankegången om antropocen har lanserats bland annat forskarna Eugene F. Stoermer och Paul Crutzen, se till exempel *Earth system science in the Anthropocene*, redigerad av Ehlers och Krafft 2006.

3 The United Nations Conference on the Human Environment, 5-16 juni 1972.

4 De 17 målen om hållbar utveckling antogs vid Förenta Nationernas toppmöte i New York i september 2015. Se <https://sustainabledevelopment.un.org/topics/sustainabledevelopmentgoals>.

De 17 målen för hållbar utveckling.

(Källa: sustainabledevelopment.un.org)

- Kommunens invånare skyddas så långt det är möjligt från naturkatastrofer och det finns beredskap för klimatförändringar (HU-mål 13)
- Våra ekosystem måste skyddas: skadliga utsläpp ska reduceras, viktiga vatten- och naturområden ska skyddas från exploatering (HU-mål 14-15)

Stora förändringar sker just nu i omvärlden. Klimatavtalet ratificerades under 2016. Institutioner runt om i världen har flyttat sina aktieinnehav från kol, olja och gas för motsvarande fem biljoner dollar. Kina liksom flera andra länder har förbjudit kolkraft. Flera världsstäder har förbjudit dieslbilar och många ger prioritet till gång-,

Nya hyresrätter byggs på Drottninggatan 2017

Regionaltåg på Vänersborgs station

cykel- och kollektivtrafik. Som ett rikt land med god tillgång till förnyelsebara energikällor är det viktigt att Sverige fortsätter agera föregångare och visar på de möjligheter som finns till hands. I översiktsplanen ska Vänersborgs kommun visa hur förutsättningar skapas för en hållbar utveckling i kommunen och hur en hållbar livsstil underlättas för den enskilde.

Våra främsta utmaningar och möjligheter

Samhället står inför många utmaningar men också möjligheter. Här lyfts några fram som kan komma att ha särskild betydelse för utvecklingen i kommunen.

Utmaningar

Bostadsbrist har allt tydligare kommit att framstå som en av de största utmaningarna på kort sikt. Det är redan idag ett allvarligt problem att människor har svårt att få tag i bostad. Det leder bland annat till risk för ökad social utsatthet och segregation, samt till att inflyttning och företagsetablering hindras.

Segregering, sociala klyftor och ohälsa är en utmaning som finns idag och som kan bli ett växande problem på sikt. Bland annat ökas pressen genom migration och åldrande befolkning. Riskerna med utanförskap och ökad polarisering i samhället är stora. Stadsplaneringen kan förebygga segregation bland annat genom att länka samman olika bostadsområden, blanda olika former av bebyggelse och skapa mötesplatser. Lokalisering av skolor och annan kommunal service kan också ha betydelse.

Klimatförändringar är på längre sikt kanske den allra mest grundläggande utmaningen. Oavsett

hur det går med det internationella arbetet med att minska utsläppen av växthusgaser förespår SMHI ökad nederbörd och mer kraftfulla skyfall som kan skapa översvämningar. Till denna utmaning hör även att ställa om samhället för att minska utsläppen av växthusgaser.

Möjligheter

Förbättrade *tåtkommunikationer* kan ge många vinster på lång sikt. Kommunens läge mellan Göteborg och Oslo och med direkttåg även till Stockholm är strategiskt.

Ökad *regional samverkan* kan ge bättre förutsättningar för att utveckla näringslivet. Viktigt framför allt att utnyttja närheten till Trollhättan och Uddevalla, med bland annat sjukvård, högskola och många stora industriföretag.

Närheten till fina *naturområden* och *vatten* kan utnyttjas bättre. Det efterfrågas av de som bor här och kan även locka människor att besöka eller bosätta sig i här.

Vänersborgs *centrum* kan utvecklas till en än viktigare tillgång, där vattnet, den trivsamma stadsmiljön och kulturevenemang är värden att profilera.

Landsbygden har många resurser att ta vara på för framtiden, i allt från arbete och boende till vackra och hälsofrämjande miljöer, ekosystemtjänster, och livsmedelsförsörjning.

I kommunen finns goda möjligheter att vidareutveckla *företagande* inom flera olika områden, bland annat hälsotjänster, besöksnäring, innovationer och logistik.

Flyktningmottagandet innebär kostnader på kort sikt, men ger oss på längre sikt möjlighet att växa, balansera en åldrande befolkning och ta vara på de styrkor som ligger i kulturell mångfald.

Planer och styrdokument i Vänersborgs kommun

Nedan listas kommunens tidigare framtagna styrdokument med betydelse för översiktsplanen. En översyn av systematiken gällande styrdokumentet pågår. I listan nedan sorteras dokumenten under varje rubrik utifrån det högsta organ som antagit dem, med början från kommunfullmäktige till förvaltningar.

Översiktsplaner och områdesplaner

Vänersborgs kommun har inga tematiska tillägg till översiktsplanen.

Brålanda Områdesplan (antagen av kommunfullmäktige 1984-10-30 §175). Planen är gammal och behöver ses över, men det finns fortfarande delar som kan vara aktuella för genomförande, bland annat när det gäller ringväg och utvidgning av tätort mot sydöst.

Fördjupad översiktsplan för Restad Gård – Brinketorp (antagen av kommunfullmäktige 2004-12-14 §103). Fördjupad översiktsplan som redovisar hur Restad Gård och dess omgivningar kan förändras till en ny stadsdel i Vänersborgs kommun. Här finns möjligheter till olika former av boende.

Fördjupad översiktsplan för Dalslandskusten (antagen av kommunfullmäktige 2011-10-26 §135). Planen redovisar hur Dalslandskusten kan utvecklas med hänsyn till bland annat strandskydd, naturvärden och riksintressen. Den ligger till grund för det arbete med detaljplanering som nu pågår på många ställen längs kusten, och som har VA-utbyggnad en som en förutsättning.

Styrdokument rörande natur- och vattenresurser

Miljöprogram 2030 (antaget av kommunfullmäktige 2016-02-24). Miljöprogrammet med sina målskrivningar är kopplad till de nationella miljömålen. Dessa har här slagits samman under fyra fokusområden: Grönskande stad och land, Vatten i världsklass, Trygg miljö för stora och små samt Klimatsmart i alla led.

Grönplan Vänersborg 2008 (antagen av kommunfullmäktige 2009-04-15). Redovisar den gröna miljöns ekologiska, sociala och kulturella värden med avstamp i de nationella miljömålen. Viktigt

planeringsunderlag för områden inom och kring kommunens tätorter.

Översvämningssprogram – kartläggning av Vänersborgs kust mot Vänern (antagen av kommunfullmäktige 2014-04-23 §42). Programmet redovisar var det är lämpligt att bygga för olika typer av verksamheter. Som grund är de olika nivåerna på Vänern och dess sannolika återkommandefrekvens. Fakta har inhämtats från SMHI, Länsstyrelsen, högskolor med mera. Se även sida 92, fotnot 40.

Blåplan (Del 2 Vatten och avlopp antagen av kommunfullmäktige 2015, del 1 och 3 antagna av kommunfullmäktige 2016). Planen redovisar var och när VA kommer att byggas ut i olika delar av kommunen. Kommunens medborgare och andra exploitörer får genom detta en bra överblick över kommande utbyggnader av VA i Vänersborgs kommun.

Policy för dagvattenhantering (antagen av kommunfullmäktige 2011-02-02). Ensidig sammanställning av principer för kommunens dagvattenhantering.

Skydds nivåer och krav för enskilda avlopp (beslut av Miljö- och hälsoskyddsnämnden 2007-10-15).

Strategi för lokalisering av småbåtshamnar utmed Dalslandskusten (antagen av kommunfullmäktige 2013-09-25 §98). Strategins huvudsyfte är att anvisa de områden som är lämpliga för bryggor och mindre hamnar utmed Vänerkusten. Genom detta behålls möjligheten för allmänheten att lätt nå vattnet.

Övriga styrdokument med betydelse för markanvändning

Bostadsförsörjningsprogram. Programmet antas av kommunfullmäktige och redovisar vad kommunen har för bostadsbehov och hur de kan tillgodoses. Arbetet är under framtagande och beräknas vara klart under 2017.

Besöksnäringstrategi. Arbetet är under framtagande och beräknas vara klart under 2017.

Strategiskt näringslivsprogram 2014-2024 – tillsammans för tillväxt i Vänersborgs kommun (antaget av kommunfullmäktige 2013-09-25 §97). Programmet är framtagen i samarbete med det lokala näringslivet samt företrädare för olika sektorer i vår kommun: fastighetsägare, näringsidkare, företagare med mera. Det strategiska näringslivs-

programmet ska bidra till att öka kommunens konkurrens- och attraktionskraft på lång sikt.

Energiplan för Vänersborg år 2013-2020 (antagen av kommunfullmäktige 2013-02-06 §19). Energiplanen ska ge en inriktning på en utveckling av det lokala energisystemet som är den geografiska kommunens bidrag till ett långsiktigt hållbart samhälle. Syftet är minska energianvändningen, utsläppen av koldioxid och styra mot enbart förnyelsebar energi.

Energieffektiviseringsstrategi för Vänersborgs kommun (antagen av kommunfullmäktige 2011-05-25, §66). Redovisar hur kommunen som organisation kan minska sin energiförbrukning och bidra till uppfyllelse av lokala miljömål på energiområdet.

Risk- och sårbarhetsanalys: Perioden 2015-2018 (antagen av kommunfullmäktige 2015-10-21 §143) Kommunens har bland annat gjort en inventering av hot och risker som finns i kommunen. Exempel på risker är till exempel farligt gods som transporteras via sjö-, väg- eller järnväg. Det finns även mer naturrelaterade risker som översvämningar, omfattande stormar och liknade som kan orsaka strömavbrott.

Fiberstrategi Vänersborgs kommun 2015-2022 (antagen av kommunfullmäktige 2015-06-17). Redovisar hur kommunen kan uppfylla mål om hög bredbandstäckning i kommunen.

Riktlinjer för fysisk tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning (antagna av kommunfullmäktige 2013-01-30).

Trafikplan (augusti 2001). Denna plan presenterar åtgärder för förbättrad trafikinfrastruktur och är i det närmaste genomförd i dagsläget. Ingen ny är ännu under framtagande.

Parkeringspolicy (antagen av kommunfullmäktige 2007-11-21 §131). Med utgångspunkt i Parkeringsutredning för Vänersborgs centrum summeras övergripande principer för tillgänglighet genom parkering upp.

Boendeplan för socialnämnden, 2017-2017 med utblick mot 2024 (fastställd av kommunfullmäktige 26 april 2017). Planen beskriver boendebehov för de gruppen som behöver socialtjänstens stöd: äldre, personer med funktionsnedsättningar, hemlöshet, nyanlända och personer med missbruk och beroendeproblematik. Socialnämnden har att genomföra planen i den takt som de ekonomiska förutsättningarna medger.

Parkeringsnorm (antagen av byggnadsnämnden 2016-03-01 §20). Denna reglerar antalet P-platser för cykel och bil som ska skapas i samband med byggnation av bostäder eller verksamheter.

Riktlinjer för hästhållning inom Vänersborgs kommun (antagna av Miljö- och hälsoskyddsgruppen 2009-09-14).

Omvärldsanalys (läggs inte fram för politiskt antagande, har tagits fram på beställning av kommundirektörens ledningsgrupp för 2014-16, 2015-17, 2016-18 och 2017-19). Den ligger till grund för arbetet med mål och resursplan. Här beskrivs hur drivkrafter som till exempel globalisering och migration kan påverka omsorg, utbildning och annan kommunal verksamheten. Även kommunens befolkningsprognos och annat viktigt planeringsunderlag presenteras i detta dokument.

Kopplingar till nationella och regionala styrdokument

Nationella mål, planer och program finns i mångfald inom de flesta ämnesområden. Boverket har på uppdrag av regeringen sammanställt en rapport om vilka som är relevanta och av betydelse för en hållbar utveckling i kommunerna. Länsstyrelsen Västra Götalands Län har också sammanställt nationella och regionala intressen i kommunernas översiktsplanering, vilket ligger till grund för listan av styrdokument nedan⁵.

Det goda livet - Vision för Västra Götalandsregionen (framtagen 2005 i samarbete med kommunalförbunden). I visionen är det definitionerna bakom Det goda livet som har betydelse för ÖP; En god hälsa, Arbete och utbildning, Trygghet, gemenskap och delaktighet i samhällslivet, En god miljö där de förnybara systemen värnas – naturen, boendet och arbetslivet, Möta behoven hos barn och ungdomar samt Uthållig tillväxt som skapar resurser för alla och ett rikt kulturliv.

Västra Götaland 2020 - Regionalt tillväxtprogram, ett instrument för att samordna insatser för hållbar tillväxt. Detta dokument ska bidra till att utveckla en region som är attraktiv med hög produktivitet och kreativitet och som kännetecknas av solidaritet med alla invånare och med vår omvärld.

Regionala framtidsbilder av typen strukturplan eller liknande. Finns för Göteborgsregionens och

⁵ Sammanfattande redogörelse för Västra Götalands län 2016 – översiktsplanens

Skaraborgs kommunalförbund. Under 2016 har arbetet påbörjats med att ta fram en strukturplan för delregionen Fyrbodal där Vänersborgs kommun ingår.

Regional plan för transportinfrastruktur (antagen i regionfullmäktige och gäller 2014-2025). Några viktiga målsättningar är: att förbättra och effektivisera godstransporter på väg och järnväg till och från hela Skandinavien via Göteborgs hamn; att skapa snabba resmöjligheter via Landvetter flygplats; samt att skapa högklassiga förbindelser på väg och järnväg till Oslo, Köpenhamn och Stockholm.

Regionalt handlingsprogram för hållbara transporter (antaget 2013) – ett samverkansprogram för regional tillväxt och utveckling inom fordon och transporter. Syftar till att driva fram lösningar på kort och lång sikt för en omställning till ett hållbart transportsystem.

Regionalt trafikförsörjningsprogram (antaget 2012 av regionfullmäktige) – dokumentet beskriver hur kollektivtrafiken ska utvecklas och var fokus på kollektivtrafiksatsningar ska ligga. Målet är en fördubbling av kollektivtrafiken 2025.

Målbild Tåg 2035 (antogs 2013 av regionfullmäktige) – Konkretiserar trafikförsörjningsprogrammets intentioner och viljeinriktning gällande tågtrafiken. Målet 2035 är att tågtrafiken då ska klarar tre gånger så många resenärer.

Regional Godstransportstrategi (antagen 2016 av regionstyrelsen) – Godstransporterna förväntas öka med 50% fram till 2030 vilket innebär ytterligare påfrestningar på ett redan hårt belastat transportsystem. Förhoppningen är att strategin kan ge ledning om hur målbilder kan vägas samman och hur pågående trender kan vändas till en mer hållbar riktning.

Regional cykelstrategi (antagen 2016) – Konkretiserar Regional plan för transportinfrastruktur gällande cykelåtgärder. Cykelstrategin ska vara ett stöd för prioritering och planering av cykelåtgärder längs det statliga regionala vägnätet. I cykelstrategin har mål och prioriteringsprinciper formulerats. Målsättningen är att skapa förutsättningar för ökad och säker cykling.

En mötesplats i världen – Kulturstrategi för Västra Götaland 2012 (antagen 2012 av regionfullmäk-

tige) – Innehåller sex handlingsprogram inom prioriterade områden där ett handlar om kulturhistoriskt värdefulla områden och bebyggelse och hur översiktsplanen bör hantera dessa.

16 *Nationella miljö kvalitetsmål* (uppdaterade 2010 av riksdagen) – de nationella miljö kvalitetsmålen har brutits ner till regional nivå av länsstyrelsen i Västra Götaland. De regionala målen för God bebyggd miljö är särskilt väsentliga att ta med i planprocessen. Viktigt för samhällsplaneringen och som även knyter an till andra sociala och ekonomiska mål är ekosystemtjänster som i sin ansats anger att naturen ska ses som en livsviktig levande infrastruktur, lika viktig som elnät och kollektivtrafik.

Regional handlingsplan för klimatanpassning (Länsstyrelsens rapport 2014-40) - Västra Götalands län står som en följd av pågående och framtida klimatförändringar främst inför utmaningar, men även i viss mån möjligheter, huvudsakligen inom de areella näringarna. Den regionala handlingsplanen är ett verktyg för att bemöta främst utmaningarna och fokuserar därför på hanteringen av de negativa konsekvenserna. Det övergripande målet är "Ett samhälle som står robust inför klimatförändringar".

Handlingsprogram för Norra Älvsborgs Räddningstjänstförbund 2016-2018 (fastäld av direktionen 2016) - ett politiskt styrdokument som baseras på Lag (2003:778) om skydd mot olyckor. NÄRFS:s kommunalförbund samarbetar för att översiktligt beskriva att trygghet och säkerhet i vårt samhälle ska hanteras utifrån riskbilder, beredskap och samhällsskydd. Programmet ska kunna användas som underlag för statens tillsyn, samt ge information till den enskilde.

GRUNDSTRATEGIER

Grundstrategier

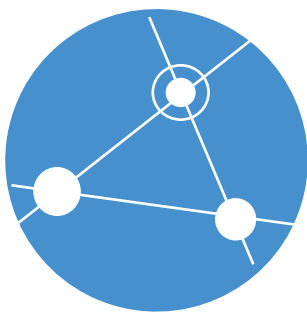
I detta avsnitt presenteras översiktsplanens sju grundstrategier. Dessa är tänkta att i grova drag ange inriktningen på kommunens utvecklingsarbete. Varje grundstrategi lyfter fram en särskild aspekt som är viktig för att skapa en hållbar utveckling i Vänersborgs kommun. Vissa handlar om mer grundläggande förutsättningar, sådant som måste tillgodoses om det ska vara meningsfullt att arbeta med andra strategier. Tillsammans kan grundstrategierna därför illustreras som en pyramid, där de mest grundläggande strategierna skapar en grund för de andra. Samtidigt är det framför allt högre upp i pyramiden som kommunens särskilda profil blir mer tydlig. Av den anledningen presenteras här grundstrategierna från toppen av pyramiden och nedåt.

Grundstrategierna utgör en viktig nivå i översiktsplaneringen som handlar om att analysera hur helheten påverkas av varje enskilt förändringsprojekt och i vilken riktning utvecklingen ska leda. De ska ligga till grund för diskussioner om inriktningen på viktiga beslut.

Varje grundstrategi illustreras med en ikon som används senare i presentationen av utvecklingsprinciperna. Det synliggör hur strategierna följs upp i nästa avsnitt av rekommendationer för mark- och vattenanvändning.

Grundstrategi 1

Tillväxt bygger på samspel i regionen

Vänersborgs utveckling är beroende av regionen. Trestad – Vänersborg, Trollhättan och Uddevalla – utgör en viktig nod i en större västsvensk region. Trestads placering mellan Göteborg och Oslo ger goda förutsättningar för tillväxt, men då är det viktigt både att kommunikationerna fortsätter förbättras och att samverkan mellan grannkommunerna ökar. Kommunen ska utveckla sina nischer inom Trestad för att bidra till en stärkt närregion, vilket bland annat handlar om goda boendemöjligheter, upplevelser knutna till Vänern och bergen, kultur- och idrottsevenemang, logistiska knutpunkter och samhällsförvaltning.

Residenset

Behovet av samspel

Det är i dagens läge svårt för en medelstor kommun att utvecklas på egen hand. Tillväxt är inget självändamål, men i en tid då förväntningarna på utbud och möjligheter växer finns en stor risk för en kommun i Vänersborgs storlek att stagnation skapar en negativ spiral som urlakar samhället på kraft och resurser. Kommunerna står idag för stora utmaningar bland annat genom demografiska förändringar. Till stor del är nya tillväxt drivande näringar knutna till höga utbildningskrav och globala nätverk. Därför är det i Sverige framför allt de tre storstadsregionerna som växer snabbt med nya invånare och företag. Vänersborg ligger i utkanten av Göteborgs storstadsregion, men tillsammans med grannstäderna Trollhättan och Uddevalla skapas en viktig nod halvvägs mellan Göteborg och Oslo. I Trestad finns utbildning, ar-

bete, service, rekreation, kultur, attraktiva platser att bo på och goda kommunikationer.

Redan idag finns exempel på kommunala samarbeten inom Trestad, till exempel när det gäller kollektivtrafik, utbildning, företagsutveckling och flygplats. I kommunens strategiska näringslivsprogram lyfts samverkan fram i målbilden: ”Vi ser våra grannkommuner som partner för att skapa ett komplett erbjudande vad gäller arbete, boende, kultur, och kompetens för dagens invånare, tillfälliga besökare och dem som i framtiden väljer att etablera sig här”

Trestad som nod

I början av 1970-talet, strax innan oljekrisen, var framtidstron stor. Runt om i landet ritades utvecklingsplaner där skogar och åkrar fylldes av tänkta bostads- och industriområden, kringgärdade av nya motorleder. Skalan på stadsbyggandet ökade och kommunerna slogs samman till stora enheter där Vänersborgs kommun kom att sträcka sig ända ut till Kroppefjäll i nordväst och Hullsjön i

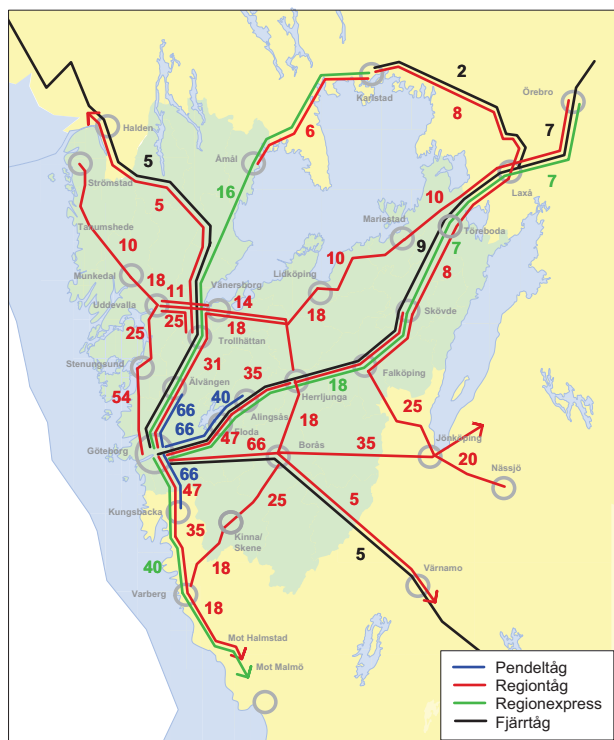

sydost. Vid denna tid lyftes Trestad fram som ett strategiskt tillväxtområde och det skissades bland annat på kraftig industriutveckling kring Grunnebo och Väne Ryr.

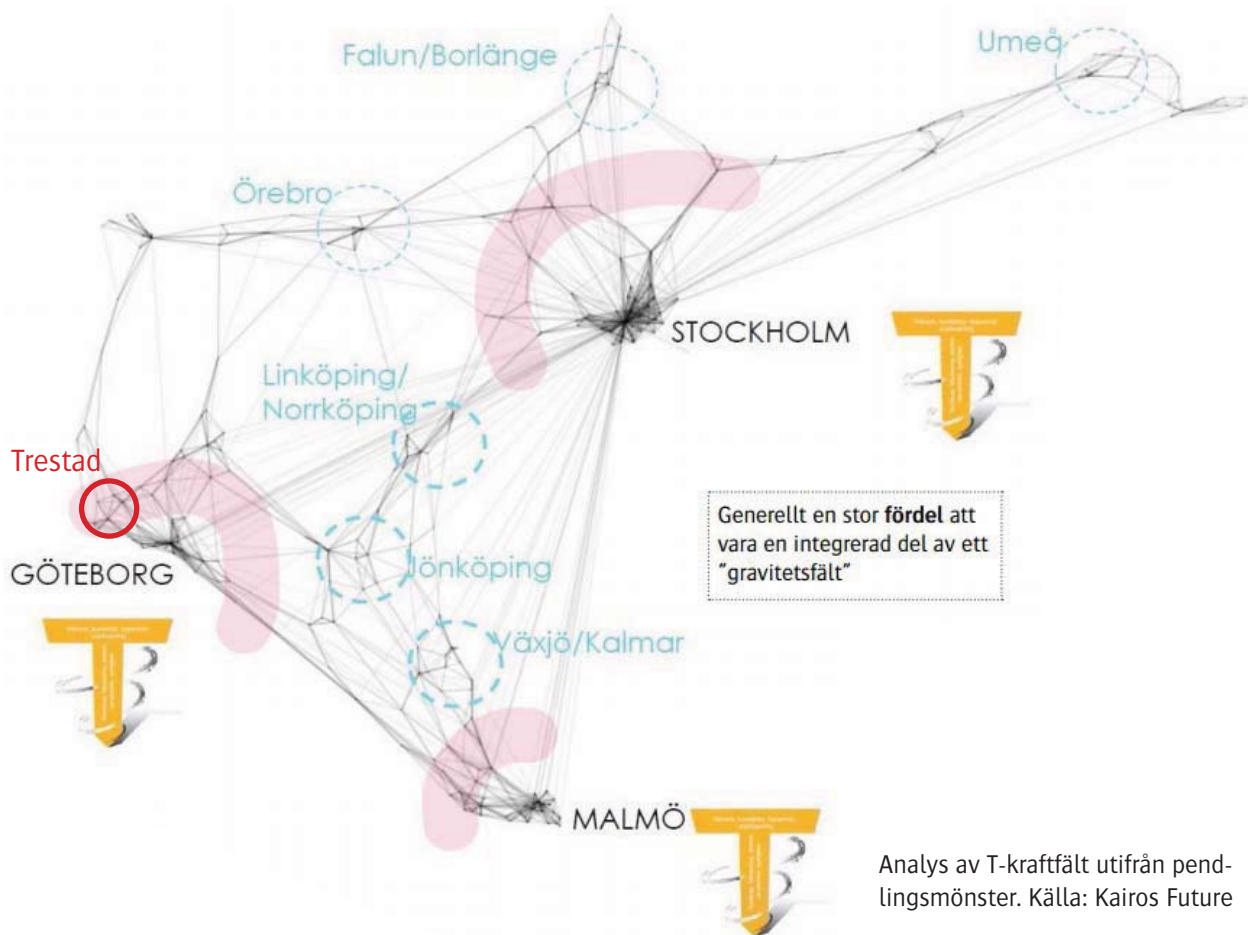
Även om det i omgångar varit tillbakagång inom vissa industrisektorer finns ett stort intresse för företagsetableringar vilket tyder på att trestadsområdet har en viktig roll i regionen. Trestad har i stor utsträckning en gemensam arbets- och bostadsmarknad. De tre centralorterna ligger så pass tätt att kommunerna även till stora delar bildar gemensamt upptagningsområde för mycket handel, service och fritidsaktiviteter. Det innebär att en nyetablering eller aktivitetssatsning i någon av kommunerna kommer alla till godo. Det som är bra för Trestad är bra för hela kommunen.

I kommunens omvärldsanalys 2016-2018 presenteras en utredning om scenarier för trestadsområdets utveckling. Trots att det strategiska läget i förhållande till Oslo inte uppmärksammas där pekar utredningen på möjligheterna att stärka trestadsområdet som en tyngdpunkt i kanten av Göteborgsregionens så kallade T-kraftfält⁶.

6 Se vidare i *Omvärldsanalys 2016-2018*, sid 37-40, Vänersborgs kommun 2015.

Västra Götalandsregionens målbild för tågtrafiken år 2035. Siffrorna anger antal dubbelturer per vardagsdygn. (Målbild Tåg 2035)

Analys av T-kraftfält utifrån pendlingsmönster. Källa: Kairos Future

Betydelsen av goda kommunikationer

För att kunna behålla och stärka sin position i regionen är Trestad och Vänersborgs kommun beroende av goda kommunikationer. Närhet till en flygplats är viktigt i en värld som blir alltmer globaliserad. Sjöfartsleden och en hamn har historiskt sett varit en av de främsta tillgångarna och kommer av allt att döma även i framtiden vara avgörande. Ett välfungerande vägnät inom Trestad och vidare till Göteborg och angränsande kommuner har mycket stor betydelse både för invånare och företag. Det som kan få allra störst betydelse framöver är tågförbindelser. Att kommunen har en strategisk knutpunkt med tåg mot fyra väderstreck ger stora möjligheter att stärka kopplingarna i regionen. En viktig strategi är att arbeta för fler tågstopp i kommunen och ökad tur-täthet. Vidare är det en uppgift för samhällsplaneringen att skapa effektiva och attraktiva system för kollektivtrafik och cykling, med tågstationer som nav i tätorterna.

Vänersborgs roll i regionen

Vänersborg har många resurser som både berikar kommunen och bidrar till att stärka trestadsområdet som nod i regionen. Bland det som tydligast lyfts fram när kommunens identitet har diskuterats finns *vatten och natur*. Vänern är ett mäktigt innanhav som utgör grund för olika näringar, som lockar besökare och som erbjuder attraktiva boendemiljöer, särskilt genom samspelet med värdefulla och unika naturmiljöer som till exempel Halle- och Hunneberg och Dalbobergen. Vi tar vara på dessa resurser

genom att utveckla vattenkontakten med promenadstråk, badplatser, båtliv och aktiviteter samt förbättra tillgängligheten och förutsättningarna för besöksnäringar kopplade till naturområden.

Vänersborg spelar en viktig roll som *kultur- och idrottskommun*. På kulturområdet har musikskolans profilering med stråk och blås samt elitsatsning inom klassisk musik präglat identiteten. I kommunen är också ett flertal musikgrupper verksamma. Aurorafestivalerna drar hit världsartister flera gånger om året och Musikföreningen bidrar med ett rikt utbud av konserter även inom jazz. På idrottsområdet har bandyn länge varit en profilsport men utbudet är brett och det finns bland annat en mycket aktiv gymnastikförening och en särskild satsning på handikappidrott. Genom Sportcentrum och Arena Vänersborg har kommunen byggt upp en unik kapacitet med en stor mängd idrottshallar samlade. Här kan större träningsläger och turneringar anordnas. Satsningar på kultur och idrott är idag ett viktigt inslag i stadsutveckling runt om i landet och Vänersborgs

Till höger: Översiktlig strukturbild. Järnvägen utgör en grundstomme för kommunens utvecklingsmöjligheter. Även sjöfarten kan fortsätta att spela en viktig roll. Utanför tätort bör huvudriktningen vara att värna naturens, friluftslivets och de areella näringarnas intressen

profilering behöver stärkas för att kunna fortsätta vara en del av kommunens identitet. Möjligheterna att ordna evenemang behöver också förbättras, bland annat när det gäller konsertscener som kan leva upp till förväntningar på modern teknik.

Vänersborg har länge varit en centralort för viktiga *samhällsinstitutioner*, bland annat med Regionstyrelsen, Länsstyrelsen, Tingsrätten, Mark- och miljödomstolen, Trafikverket och Lantmäterimyndigheten. I och med denna roll har Vänersborg även varit en naturlig plats för olika företags och organisationers regionkontor. Förutom att detta har betytt mycket för kommunens identitet innebär det även många arbetstillfällen och en viktig grund för att upprätthålla en levande stadskärna. För att behålla rollen som administrativt centrum behövs fortsatta satsningar på att göra staden till en attraktiv arbetsplats med goda förutsättningar för möten och konferenser.

I kommunens näringslivsstrategi pekas tre profilområden ut där man bör satsa på näringslivsutveckling:

- hälso- och omsorgsrelaterad tjänstesektor
- innovativ industri-och landsbygdsnäring
- besöksnäring med fokus på kultur/fritid, natur och sjönära verksamheter

Vänersborgs kommun har en viktig roll i livsmedelsförsörjning och goda förutsättningar att växa som turistområde. Kraven på ekologiska produkter som kommer från närområdet växer. Intresset för turism kopplat till mat och fin natur växer. Dalslandsdelen av kommunen tillsammans med övriga Dalsland kommer att ha stor betydelse för näringar med en god framtida potential.

Utvecklingsprinciper kopplade till grundstrategin *Tillväxt bygger på samspel i regionen*

- 6 Utveckla befintliga och nya stations samhällen
- 9 Utveckla centrum som mötesplats för alla
- 10 Satsa på cykling och kollektivtrafik
- 11 Utveckla näringsliv och verksamheter
- 13 Utveckla hållbara system för teknisk försörjning
- 14 Stärk en god infrastruktur för transporter

Strategin för ett regionalt samspel kan sammanfattas i följande huvudpunkter:

- Samverkan med grannkommunerna ska utvecklas med målsättning att stärka Trestad i regionen
- Förbättrade tågkommunikationer för kommunens tätorter är avgörande för en stark position i regionen i framtiden
- Vänersborg ska strategiskt satsa på att utnyttja närheten till vatten och naturområden, stärka kulturen och idrottslivet samt behålla viktiga samhällsinstitutioner i kommunen
- Profilmråden för näringslivsutveckling är hälso- och omsorgsrelaterad tjänstesektor, innovativ industri-och landsbygdsnäring samt besöksnäring med fokus på kultur/fritid, natur och sjönära verksamheter

Grundstrategi 2

En attraktiv stad är välkommande och rik på aktiviteter

Staden Vänersborg är viktig som centrum för hela kommunen. Identiteten och funktionerna har förändrats genom tiderna, men det ska fortsätta utvecklas som en plats där människor möts. Stads kärnans utbud av handel, service, kultur och aktiviteter är viktigt för kommunens attraktivitet och människors trivsel.

Vänersborgs stad är viktig för hela kommunen

Ungefär 60% av kommunens befolkning bor i huvudorten Vänersborg. Vargön inräknat stiger andelen till nära 75%. Men Vänersborgs stadskärna har stor betydelse även för kommuninvånare på landsbygden. Boende i alla delar av kommunen och i alla åldrar har i olika dialogprocesser tryckt på betydelsen av ett attraktivt centrum med ett rikt utbud på aktiviteter. Bland de platser som dominerar vänersborgarnas intresse för framtida utveckling återfinns Skräckleparken, Kulturaxeln och Sanden.

Betydelsen av levande och attraktiva stadskärnor har kommit att uppmärksammas alltmer under de senaste decennierna⁷. Ökad rörlighet hos människor och företag har bidragit till detta, liksom drivkrafter som globalisering, individualisering, urbanisering och utveckling av kommunikationsteknologi. En utbredd uppfattning är att tillväxt alltmer utgår från att företag vill etablera sig där en kreativ kultur finns och att attraktiva stadsmiljöer är en av de viktigaste faktorerna för att kunna locka boende, besökare och investerare att bidra till en sådan kultur⁸. Samtidigt förs en diskussion om problemen med att bara se till en viss grupp av människor – att utvecklingen kan leda till att många trängs undan från storstädernas mer attraktiva områden när priserna på bostäder och service ökar⁹.

Centrum under förändring

I dagens samhälle kan de flesta av vardagens ärenden ordnas via internet eller genom besök vid stora köpcentra. Även socialt nätverkande och kulturliv sker i stor utsträckning i hemmen. Att röra sig i centrum är inte längre en nödvändighet, men samtidigt behöver samhället platser där olika grupper av människor kan mötas.

Vänersborgs centrum har goda förutsättningar att utvecklas som en attraktiv och levande stad. Centrum är väl samlat kring gågatorna och Kulturaxeln, nära till tågstation och kringgårdat av vatten. Det finns ett värdefullt kulturarv med flera karaktärsgivande byggnader, men också platser som ger stora utvecklingsmöjligheter. Dessutom finns viktiga traditioner och organisationer att bygga på. För framtiden behövs en mångfald av aktiviteter som kan locka såväl kommuninvånare som besökare. Befintliga mötesplatser måste kompletteras och förnyas.

7 Se till exempel *Stadskärnehandbok för morgondagen* av Martin Öberg (2008), eller *Stadskärneutveckling – processer och arbetssätt* av Tornberg och Hansen (2007)

8 Se *Den kreativa klassens framväxt* av Richard Florida (2006)

9 Se till exempel *Konstruktioner av en stadskärna* av Julia Fredriksson (2014) eller *På spaning efter den goda staden* av Moa Tunström (2009)

Utmaningar

Centralorten ska vara intressant att bo och verka i, men det finns utmaningar. En utmaning är konkurrensen med internethandel och stora köpcentra i närområdet. Detaljhandeln, som utgör en viktig bas för aktiviteterna i centrum, har tidvis haft en nedåtgående trend. En annan utmaning är att hitta hållbara ekonomiska lösningar för att anpassa äldre byggnader på ett bra sätt till framtidens behov av bostäder och mötesplatser. En tredje utmaning handlar om tekniska svårigheter kring utvecklingen av området Sanden, bland annat markförorenningar och översvämningrisk på grund av klimatförändringar.

När centrum utvecklas måste många avvägningar göras. Centrum ska vara tillgängligt samtidigt som äldre byggnaders kulturvärden bevakas. Fotgängare och cyklister ska ges företräde och biltrafiken hållas nere samtidigt som parkeringsmöjligheter behövs. Befintliga stråk längs gågator och Kulturaxel ska stärkas samtidigt som vattenkontakten ska utvecklas.

Offentliga rum för möten

Det är de offentliga rummen som utgör arena för stadslivet. Det är där aktiviteter erbjuds och möten sker. Hit hör gågator, torg, parker och lekplatser – utomhusmiljöer som kommunen tillhandahåller men där företag, organisationer och enskilda medborgare bidrar till upplevelser. Hit hör även bibliotek, muséer och samlingslokaler, samt kaféer, restauranger, biografier, affärer och andra serviceinrättningar. Kommunen har ett ansvar för att det finns kostnadsfria mötesplatser och aktiviteter öppna för alla, men avgörande för att skapa

Strategin för en attraktiv stad, välkommande och rik på aktiviteter kan sammanfattas i följande huvudpunkter:

- Utveckla närheten till vatten som en resurs
- Ta vara på befintligt kulturarv och stärk befintliga Kulturaxeln
- Utnyttja möjligheterna till utveckling på Sanden, kring Resecentrum, samt i Kulturaxelns koppling åt öster
- Utveckla det offentliga stadsrummet med olika funktioner och skapa fler mötesplatser

en levande stadsmiljö är också att privata aktörer får möjlighet att etablera sig och utvecklas.

Genom att styra samlingar, aktiviteter och flanörer till väl fungerande platser kan områden lyftas och bli mer attraktiva. Att skapa bra mötesplatser kan ses som ett sätt att öka stadens eller kommunens konkurrenskraft, men först och främst ökar det trivseln för invånarna. Platser där olika grupper kan mötas naturligt är också viktiga för att bygga en kultur av tolerans och känsla av att höra samman. Detta är särskilt viktigt i tider av oro runt om i världen, då många kommer till kommunen som flyktingar.

Utvecklingsprinciper kopplade till grundstrategin *En attraktiv stad är välkommande och rik på aktiviteter*

- 2 Bevara och utveckla värdefullt kulturarv
- 4 Utveckla och bevara grönska och rekreativsmöjligheter
- 5 Underlätta kontakt med vatten
- 7 Bygg blandad och sammanhängande tätortsbebyggelse
- 9 Utveckla centrum som mötesplats för alla
- 11 Utveckla verksamhetsområden och noder för handel och service

Illustration från Chalmersprojektet "En lysande axel" av Filippa Andersson, Annie Axelsson och Linda Hutchins

Grundstrategi 3

Ett hållbart samhälle behöver en levande landsbygd

Landsbygden har stor betydelse för kommunens identitet. Här finns skogar, berg, slätter, kustområden och sjöar som ger möjligheter till försörjning och ett hälsosamt liv. Landsbygden producerar livsmedel och andra förnödenheter, den utgör grunden för en betydande del av kommunens näringsliv, och den erbjuder upplevelser för dess invånare. En levande landsbygd behöver infrastruktur, service, fritidsaktiviteter och arbetstillfällena. Brålanda och Frändefors spelar en mycket viktig roll för landsbygden i Dalsland. Även på övriga håll behöver mindre noder stärkas för att ge goda förutsättningar för de boende på landsbygden. Kommunen ska på olika sätt arbeta för att stötta denna utveckling.

Var fjärde Vänersborgare bor utanför centralorten

Ofta framhålls att 85% av Sveriges befolkning idag bor i städer, vilket egentligen inte är riktigt sant. Mer korrekt är att 15% av befolkningen bor utanför "tätort" där en tätort är en bebyggelse med 200 bostäder eller fler som ligger upp till 200 meter från närmsta granne¹⁰. Många små "landsbygdsorter" räknas alltså som tätort. I Vänersborgs kommun bor var femte invånare utanför tätort. Var fjärde kommuninvånare är bosatt utanför Vänersborgs och Vargöns tätortsområde¹¹.

Ser man över längre tid har andelen som bor i städer ökat vilket brukar kallas *urbanisering*. Den riktigt stora urbaniseringen skedde i Sverige i samband med att industrisamhället växte fram från slutet av 1800-talet till 1970 (se diagram på nästa sida). Därefter har befolkningen på landsbygden inte minskat i någon större utsträckning. Däre-

¹⁰ Se till exempel SCB, 2009. *Småorter och tätorter*.

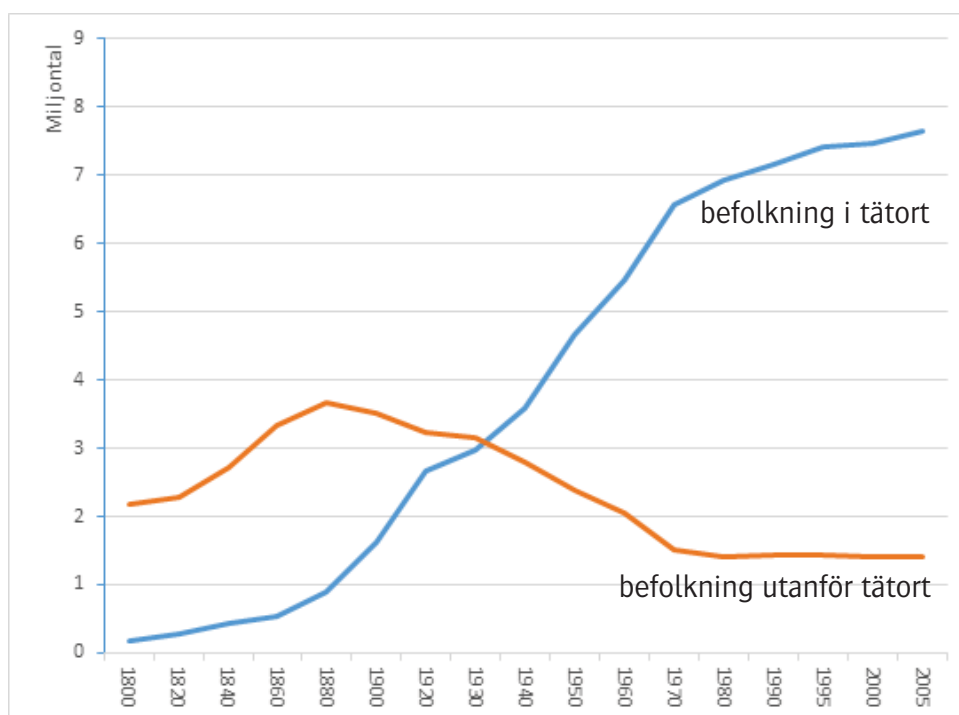
¹¹ Enligt SCB's statistik för befolkning och tätorter, www.scb.se/mi0810.

mot syns en fortsatt tydlig trend att landets storstadsregioner fortsätter att växa kraftigt medan regioner med få städer får en minskad befolkning. Många människor vill alltså bo nära en större stad men ändå lite lantligt.

Kommunens befolkningsutveckling pekar uppåt. Även om trycket på nya bostäder är störst i centralorten och i vissa områden längs Vänerkusten sker byggande över hela kommunen. Det är svårt att veta hur utvecklingen ser ut på längre sikt och det påverkas av hur samhället planeras och hur infrastruktur byggs ut. Det är viktigt att stärka strukturer som möjliggör en utveckling av landsbygden.

Stad och land – beroende av varandra

Stad och land utgör två sidor av en helhet, som är beroende av varandra för att fungera. I beskrivningen av föregående grundstrategi om en attraktiv stad framgår delvis att det moderna samhället är starkt knutet till städer som tillväxtmotor, ser-

vicenod och mötesplats. Ännu tydligare är kanske det omvända förhållandet – att en stads välstånd är tätt knutet till ett levande omland som kan producera förnödenheter och erbjuda olika resurser. Stad och land är beroende av varandra. Historiskt sett har tillväxt och utveckling i stor utsträckning haft sin grund i landsbygdens produktion. I framtiden kan landsbygden få ökande betydelse för sysselsättning och samhällsekonomisk utveckling¹².

Landsbygdens resurser och möjligheter

På landsbygden i Vänersborgs kommun finns många resurser. Först och främst finns människor med engagemang och drivkraft både att förvalta och skapa utveckling. På många håll finns en stark kultur av att gå samman och hjälpa åt för att klara av utmaningar och bygga upp samhället.

Några av kommunens större företag har vuxit fram på landsbygden och i småorterna, bland annat inom tillverkningsindustri med utgångspunkt i tekniska innovationer.

Det finns stora jordbrukslandskap där livsmedel produceras. En dryg tredjedel av kommunens landareal utgörs av åkermark. Andelen mark där skogsbruk bedrivs är ännu lite större och utöver det finns bland annat stora myrar, hällmarker och skyddad skogsmark som har stor betydelse för

djur, växter och människors rekreativsmöjligheter. Ungefär 500 personer i Vänersborgs kommun är direkt sysselsatta inom de areella näringarna (i huvudsak jord- skogsbruk, men även fiske)¹³. Detta motsvarar 4% av den arbetande befolkningen, men indirekt skapar de areella näringarna betydligt fler arbetstillfällen. Bland annat finns goda möjligheter att utveckla förädling, distribution och handel av livsmedelsprodukter.

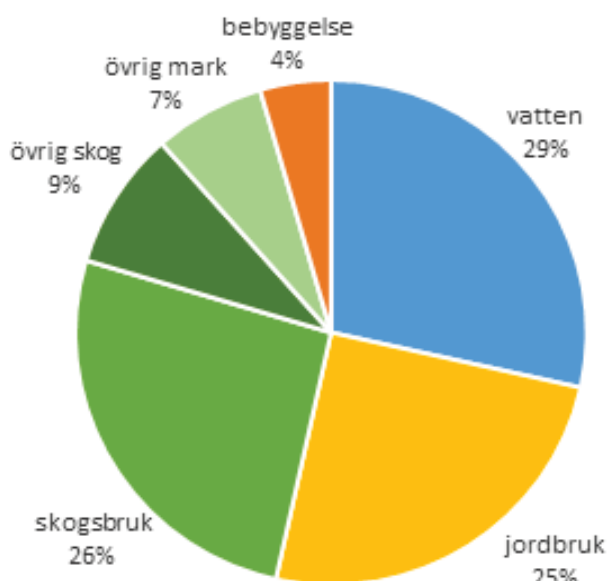
Det finns även möjlighet att utveckla andra näringar runt lantbruket. Ett exempel är biogasproduktionen baserad på slakteriavfall. I och med ökad miljömedvetenhet kan råvaror och produkter från skogsbruket få en allt viktigare roll för materialtillverkning och energiproduktion. Såväl skogs- som jordbruk kan komma att genomgå stora förändringar där teknikutveckling och miljökrav driver fram nya metoder. I vattnet finns också resurser som kan få större betydelse i framtiden. Historiskt sett har fisket och sjöfarten spelat en mycket stor roll för samhällen längs Vänerkusten.

En näringsgren som på senaste tiden fått ökad uppmärksamhet är besöksnäring, det vill säga de tjänster som ger förutsättningar för människor att besöka en plats för att uppleva något speciellt där. Detta kan vara till exempel vandrarhem, caféer, butiker, kanotuthyrning, kurser, spa-anläggningar, konferenslokaler, utställningar, guidade turer

12 Se t.ex. Jordbruksverkets rapport *Arbete och liv på landsbygden* (Rapport 2012:19)

13 Källa: *Kommunfakta Vänersborg 2015*. Vänersborgs kommun/SCB

Mark- och vattenarealer i Vänersborgs kommun.
(Källa: SCB)

– nästan vilken affärsverksamhet som helst som bidrar till att locka människor att besöka en plats, eller som utnyttjar att en plats har många besökare. Vänersborgs landsbygd har många platser med höga naturvärden som kan ligga till grund för att utveckla besöksnäringen, vilket lyfts fram i kommunens strategiska näringslivsprogram.

Men det handlar inte bara om att arbetstillfällena och inkomstmöjligheter. Landsbygden spelar en mycket viktig roll för kommunens invånare genom att erbjuda hälsosamma boendemiljöer och platser för upplevelser och rekreation. Utan möjligheten att enkelt komma ut till fiskevatten, skogsområden, utsiktsplatser och bärmarker skulle kommunens tätorter sakna viktiga kvaliteter. Landsbygden rymmer även många platser som berättar om jordens utveckling och människans historia, vilket ger oss kunskap och identitet. Detta handlar om såväl rundade berghällar, ängsmarker och gamla ekar som bronsåldersrösen, stenbrott, kyrkor och industrianläggningar.

Utveckla småorter och landsbygdsnoder

De mindre orterna spelar en mycket viktig roll för landsbygden och dem som bor där. Brälånda och Frändefors är välfungerande samhällen med serviceutbud och mötesplatser. Kommunen ska arbeta för att ge dessa orter goda förutsättningar att utvecklas, bl.a. genom förbättrade kommunikationer och planberedskap för bostäder och verksamheter.

Även i andra delar av kommunen, där tätorter saknas, behövs lokala noder. Väne Ryr är en tydlig sådan nod som kan ha potential att utvecklas till ett stationssamhälle i framtiden. På Vänersnäs, i Västra Tunhem, och i Dalslansdelen av kommunen finns flera platser som fyller liknande funktioner som samlingsplatser för landsbygden omkring. Längs Dalslandskusten finns en fördjupad översiktsplan som bland annat lyfter fram Sikhall som en plats som kan utvecklas. Västra Tunhem och Vänersnäs kyrkby är sedan tidigare identifierade som kulturarvsområden så utveckling för att stärka noderna där måste ske med stor omsorg för den äldre bebyggelsen och anpassas till den. Kommunen ska stödja utvecklingen av landsbygdsnoder genom att ta fram planer som ger möjlighet för kompletterande bebyggelse, förbättrade kommunikationer med mera.

Vad landsbygden behöver

En levande landsbygd behöver människor som bor och verkar där. Även om städernas större utbud av utbildningsmöjligheter, arbetstillfällen, service och kultur lockar en del att flytta från landsbygd och mindre orter, finns samtidigt många som väljer småskalighet, lugn och hälsosamma levnadsmiljöer som landsbygden erbjuder. Trycket att bygga längs Dalslandskusten är stort. Vänersnäs är också ett område där många vill bygga och det finns goda förutsättningar att utöka bebyggelsen där inom vissa platser. En växande efterfrågan på bostäder och verksamhetsområden i Brälånda och Frändefors kan väntas och med förbättrade kommunikationer kommer småorterna att bli ett alltmer attraktivt alternativ för pendlare.

Diskussion om förbättrade vägar och kollektivtrafik förs alltjämt mellan kommunen, Trafikverket och Västtrafik. En viktig målsättning är att ge så många barn som möjligt tillgång till säkra cykelbanor och busshållplatser, vilket naturligtvis även gynnar andra åldrar. Pendeltågstation i Brälånda och kanske även i fler av kommunens mindre orter skulle innebära bättre möjligheter inte bara för orterna utan även för landsbygden omkring.

Vatten- och avloppsnätet byggs nu ut i stor skala, framför allt längs Dalslandskusten, vilket ger förutsättningar för fler att bosätta sig i sjönära lägen.

Tillgång till goda internetanslutningar blir allt viktigare. Tack vare aktiva fiberföreningar är täckningen för bredbandsuppkoppling god på landsbygden i Vänersborg.

Även om arbetspendling blir allt mer accepterat är det en stor fördel om fler arbetstillfällen skapas även utanför städerna. Därför är det viktigt för kommunen att stötta människor som vill bygga upp nya verksamheter och underlätta för de företag som finns i småorterna och på landsbygden.

Förskola, grundskola och äldreomsorg är exempel på kommunal service som många är beroende av. Vidare behövs närhet till livsmedelsaffär och annan dagligvaruhandel samt utbud av fritidsaktiviteter.

Det är naturligt att avstånd till service blir längre för den som väljer att bosätta sig utanför tätorten, men för att behålla en levande landsbygd behöver kommunen arbeta aktivt för att ge goda förutsättningar för dem som bor där. Det arbetet underlättas av att ny bebyggelse på landsbygden i huvudsak hamnar i anslutning till befintliga servicenoder, infrastruktur och kollektivtrafikstråk.

Det finns också många fall där det kortsiktiga behovet av utveckling på landsbygdens står i konflikt med olika bevarandebestånd. Till exempel är det lockande för många att bygga bostäder nära vattnet samtidigt som strandskyddslagstiftningen trycker på vikten av att värna allmänhetens tillgång till strandområden samt djur- och växtlivet där. Kommunens fördjupade översiktsplan för Dalslandskusten gjordes för att ge en vägledning i hur avvägningen ska göras mellan naturvårds- och rekreationsintressen å ena sidan och efterfrågan på sjönära boende å andra sidan. Översiktsplanen visar var särskild hänsyn ska tas till natur-, rekreations- och kulturvärden.

Strategin för en levande landsbygd kan sammanfattas i följande huvudpunkter:

- Småorter och lokala noder ska stärkas
- Områden som kan vara lämpliga för utveckling, förutom befintliga småorter, är trakterna kring Väne Ryr och södra Vänersnäs. Längs Dalslandskusten pågår utvecklingsarbete utifrån den fördjupade översiktsplanen där.
- Ny bebyggelse utanför tätort bör i övrigt koncentreras till befintlig infrastruktur

Utvecklingsprinciper kopplade till grundstrategin *Ett hållbart samhälle behöver en levande landsbygd*

- 2 Bevara och utveckla värdefullt kulturarv
- 3 Bevara och bruka värdefull jordbruksmark
- 6 Utveckla befintliga och nya stationsområden
- 8 Utveckla landsbygden
- 10 Satsa på cykling och kollektivtrafik
- 11 Utveckla verksamhetsområden och noder för handel och service
- 13 Utveckla hållbara system för teknisk försörjning
- 14 Stärk en god infrastruktur för transporter

Grundstrategi 4

Utveckling drivs genom samverkan

Det är människorna som tillsammans utgör den kraft som driver utvecklingen framåt. När föreningar, företag och kommunen arbetar tillsammans står vi bättre rustade inför utmaningarna. Kommunen ska agera som möjliggörare och stödja ett aktivt medborgarskap.

Bygga samhälle tillsammans

Samhällsbyggandet kan liknas vid en levande organism. Alla människor är med och bygger samhället genom det de gör. Förändringskrafterna finns hos människor, föreningar och företag. Kommunens planerare och beslutsfattare måste söka sätt att få dessa krafter att samverka för att kunna inrikta utvecklingen mot välbefinnande och hållbarhet.

Föreningskommunen Vänersborg

I Vänersborg finns ett rikt föreningsliv. Tusentals ideellt arbetande föreningsledare och volontärer skapar aktiviteter för barn och vuxna i alla åldrar – aktiviteter som får människor att mötas, utvecklas, må bra och känna mening med livet. Föreningslivet är spritt över hela kommunen och spänner över många olika typer av intressen.

En viktig kategori är idrottsföreningar. En mycket stor del av alla unga som växer upp i Vänersborgs kommun utövar någon fysisk aktivitet som organiseras av en förening. Inom kulturområdet har vi bland annat förmånen att ha en musikförening som varje år erbjuder ett enastående program av konserter och kurser. En annan typ av engagemang som vuxit fram mycket starkt under de senaste åren är solidaritetsinriktat frivilligarbete. Bland annat har de många insatserna från olika

organisationer för att hjälpa flyktingar på Restad Gård fått stor uppmärksamhet i hela landet.

Företagarkommunen Vänersborg

Näringslivet sträcker sig över många branscher och det finns många mindre och medelstora företag. Periodvis har kommunen haft en central roll i regionen både när det gäller handel, flera olika industrigrenar, sjukvård och utbildning. Näringslivsstrategin från 2013 lyfter fram tre profilområden: hälso- och omsorgsrelaterad tjänstesektor (Health science); innovativ industri- och landsbygdsnäring; samt besöksnäring med fokus på kultur/fritid, natur och sjönära verksamheter.

Kommunen har arbetat målmedvetet de senaste åren med att underlätta för företag att starta, etablera sig och driva verksamhet. Det ska finnas en hög servicegrad, enkelhet samt långsiktighet i de kommunala processerna.

Tillsammans blir vi bättre

Nyckeln till framgång är ofta samverkan. Föreningsliv, näringsliv och kommun arbetar i många sammanhang tillsammans. Cup- och lägerverksamheten, där föreningslivet samarbetar med lokala hotell, har till exempel de senaste åren bidragit till en rejäl ökning av gästnätter och besökare som handlar i stadens butiker. Samtidigt gör det

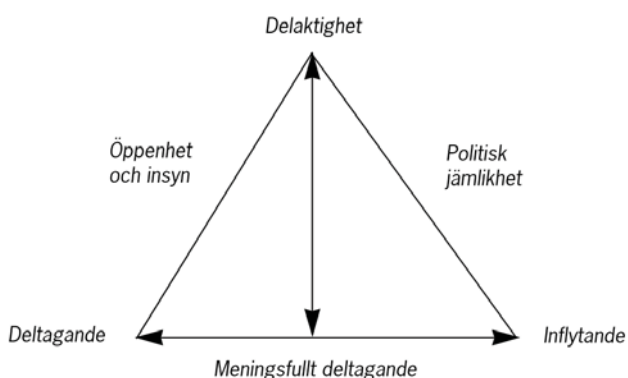

Seminarium om Wargön Innovation 2017

också kommunen mer attraktiv som hemort eller besöksort.

Ett levande stadsliv lockar företag och dess medarbetare. I Vänersborg skapar föreningslivet mycket av detta stadsliv. Evenemangsfonden är ett bevis på att näringslivet uppskattar föreningslivets arbete och att de vill stimulera dem att göra ännu mera. Näringslivet ger pengar till en fond som ska skapa förutsättningar när föreningslivet vill skapa evenemang. Ansvarar för fonden gör Forum Vänersborg, ytterligare ett exempel på gränsöverskridande nätverkande där både näringsliv, föreningsliv och kommun arbetar tillsammans.

När kommunens näringslivsstrategi togs fram gjordes det i en process med ett brett deltagande från näringsliv, kommun och föreningsliv. Tillsammans antogs en målbild för näringslivsfrågor som trycker på vikten av fortsatt samverkan. Efter detta arrangerar kommunen regelbundna frukostmöten för företagare och föreningsledare med olika teman för att hålla vid liv och bredda nätverken. Kommunens planarbete bedrivs också i allt högre utsträckning med fokus på dialog och samverkan.

Det dynamiska medborgarskapet, enligt demokratiutredningen (SOU 2000:1: En uthållig demokrati!)

Kommunens roll som möjliggörare

Kommunen har flera viktiga roller gentemot företag, föreningar och invånare. Rollen som myndighetsutövare innebär ett ansvar att kontrollera att alla följer samhällets lagar och regler. En annan roll är att försörja kommunens invånare med service. En tredje roll, som inte är lika given, är att möjliggöra för andra att bli medskapare i samhällsutvecklingen. Detta kan handla om att underlätta samverkan på olika sätt, bland annat genom att bjuda in till olika typer av dialoger, uppmuntra initiativ och skapa sammanhang där olika aktörer kan mötas. Det är också av stor vikt att kommunen gör sitt bästa för att underlätta för den som vill bidra till utvecklingen genom att till exempel starta ett företag eller en förening.

Tillit och aktivt medborgarskap

Ett starkt samhälle är ett samhälle där människor tar ansvar för det gemensamma. Det bygger på tillit – tillit till andra och tillit till systemet. Den som känner att andra lyssnar blir mer lyhörd själv. Den som blir bemött med respekt visar respekt tillbaks. Därför är en viktig del av samverkansperspektivet att alla också ska ges en möjlighet att vara delaktiga i diskussioner om utvecklingen. Detta gäller både föreningar, företag och enskilda kommuninvånare, stora som små. Ju fler som känner delaktighet i samhällsbyggandet, desto fler kommer att ta ansvar och bidra. Delaktighet är en känsla som bygger på möjligheten att delta men också att faktiskt kunna ha inflytande.

Strategin för samverkan och aktivt medborgarskap kan sammanfattas i följande huvudpunkter:

- Kommunen ska möjliggöra för andra att bli medskapare i samhällsutvecklingen
- Samhällsplanering ska ske i dialog med boende och verksamma i kommunen
- Föreningar och företag ska ses som viktiga samarbetsparter
- Alla grupper, inte minst barns och unga, ska ges inflytande

Utvecklingsprinciper kopplade till grundstrategin *Utveckling drivs genom samverkan*

- 5 Underlätta kontakt med vatten
- 9 Utveckla centrum som mötesplats för alla
- 10 Satsa på cykling och kollektivtrafik
- 11 Utveckla näringsliv och verksamheter
- 13 Utveckla hållbara system för teknisk försörjning
- 14 Stärk en god infrastruktur för transporter

Arena Vänersborg

Grundstrategi 5

När människorna mår bra mår kommunen bra

Människors hälsa och välbefinnande är mål i sig, men det är även en förutsättning för att samhället ska fungera bra. Den som själv mår bra har även möjlighet att ta ansvar och engagera sig i gemensamma frågor. Kommunen har ett bra utgångsläge men mycket kan göras när det gäller att skapa möjligheter för människor att förbättra sin hälsa. Folkhälsoarbetet tar hänsyn till hela befolkningen och verkar för en jämlik fördelning av hälsa mellan olika grupper i samhället. Folkhälsa lägger grunden för befolkningens välmående och är ett uppdrag som Vänersborgs kommun har i samverkan med Västra Götalandsregionen.

Vad är hälsa?

Hälsa kan definieras som ”ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och ej blott frånvaro från sjukdom och funktionshinder”¹⁴. Hälsa skapas där människor tillbringar sitt vardagsliv, där de utbildas, arbetar, leker och lever. Alla delar av samhället bidrar till att skapa hälsa.

Hälsan är en av de viktigaste förutsättningarna för att kunna tillgodogöra sig andra viktiga resurser för utveckling som att utbilda sig, arbeta och skapa sociala relationer. God hälsa är avgörande för ekonomisk och social utveckling och av stor betydelse för alla människor, familjer och samhällen. För en god hälsa krävs möjlighet att utveckla sina förmågor, vara delaktig i samhällslivet och att ha tillgång till en aktiv fritid och rekreation.

Enligt Världshälsoorganisationens (WHO) konstitution är det varje människas grundläggande rättighet att uppnå bästa möjliga hälsa. Ojämlighet i hälsa har sin grund i de samhällsliga förhållanden under vilka människor föds, växer upp, arbetar och åldras i. Dessa kallas de sociala bestämningsfaktorerna för hälsa. Att göra det möjligt för människor att ha kontroll över sin hälsa och dess bestämningsfaktorer förbättrar deras liv och stärker samhället. Folkhälsa är ett begrepp för hela befolkningens samlade hälsa och tar hänsyn både till nivån och fördelningen av hälsan. Sveriges kommuner och landsting (SKL) menar att en god folkhälsa innebär att hälsan är så god som möjligt och samtidigt så jämnt fördelad som möjligt bland olika grupper i samhället¹⁵. Utifrån uppdrag från kommunstyrelsen finns Rådet

för hälsa och social hållbarhet vars syfte är att belysa förutsättningar för jämlik hälsa och social hållbarhet i kommunen.

Den fysiska miljön har stor inverkan på människors hälsa, välbefinnande och trivsel. Gaturum, planteringar, färger, dofter och ljud ger sinnesintryck som påverkar hur människor mår. Kroppen påverkas även konkret av till exempel luftföroreningar, buller och ljus. När områden bebyggs finns möjlighet att påverka utformningen av miljön för att upplevas trygg, rogivande och inspirerande istället för att bli stressande och direkt skadlig.

Det är också viktigt att vi uppmuntras att röra oss dagligen. Enligt WHO är fysiskt inaktivitet den fjärde största riskfaktorn till att dö i förtid¹⁶. Vardagsrörligheten har minskat och stillasittandet har ökat, även bland dem som är tillräckligt fysiskt aktiva. För att uppnå en positiv effekt på hälsan behöver vuxna minst 30 minuter per dag av måttlig till intensiv rörelse, exempelvis en rask promenad. Barn däremot behöver vara fysiskt aktiva minst 60 minuter per dag. Levnadsvanor styrs av hur livsvillkoren ser ut, det vill säga hur samhället är organiserat och strukturerat. Exempelvis är människor mer fysiskt aktiva i områden

14 Översatt från Världshälsoorganisationens konstitution, från International Health Conference i New York 1946.

15 <https://skl.se/halsasjukvard/folkhalsa/sklsarbetemedfolk-halsa/centralabegreppinomfolkhalsa.8857.html>

16 *Global Health Risks* (2009) WHO

som har en högre grad av gångvänlighet än i områden som har en lägre grad av gångvänlighet.

En rik fritid

För att upprätthålla en god hälsa är det också viktigt med tillgång och möjlighet till en aktiv fritid. Tillgång till motionsanläggningar främjar en fysisk aktiv livsstil utöver vardagsrörligheten och anläggningar för motion och idrott är populära och välbesökta platser. Vänersborgs kommun har en god grund för organiserade idrottsaktiviteter genom de samlade anläggningarna i Sportcentrum-området. Men det är också viktigt att ge utrymme för mer spontant idrottsutövande genom till exempel de 'multiarenor' som kommunen anlagt ute i olika bostadsområden.

Betydelsen av bra rekreativmiljöer är stor. Vistelse i parker och naturmark kan vara avstressande och ge livskvalitet. Tillgång till grönområden och vatten ger goda förutsättningar. Bostadsgårdar och parker ska ge barn och vuxna i olika åldrar möjlighet till olika slags aktiviteter.

Även kultur ger positiva hälsoeffekter¹⁷. Ett aktivt deltagande i kulturella aktiviteter ger ett längre liv, både för dem som själva skapar och för dem som tar del av vad andra skapat. Därför är satsningar på kulturskola och kreativa lovaktiviteter ett sätt att öka barns förutsättningar att må bra.

Olika förutsättningar

Människor har olika förutsättningar att leva gott och länge. Olika grupper har olika behov och vissa är mer utsatta för ohälsa än andra. Viss skillnad finns mellan könen, där kvinnor generellt sett lever något längre än män men samtidigt upplever

17 Se till exempel www.folkhalsomyndigheten.se/amnesomraden/livsvillkor-och-levnadsvanor/folkhalsans-utveckling-malomraden/delaktighet-och-inflytande-i-samhallet/socialt-och-kulturellt-deltagande/

ett sämre hälsotillstånd. Kvinnor utför ofta mer obetalt hem- och omsorgsarbete än män, vilket innebär mindre fri tid. När det kommer till motion ägnar kvinnor sig oftare åt flexibla aktiviteter i sin närmiljö som går att förena med tidsbrist, så som löpning, promenader eller gym, medan män i större utsträckning ägnar sig åt organiserad idrott och lagidrotter. När det gäller kultur har kvinnor ett mer aktivt deltagande än män både i fråga om att uppleva kultur och att själva utöva kultur.

Att garantera barn goda uppväxtvillkor är en viktig samhällsfråga, så viktigt att Barnkonventionen föreslås bli svensk lag i början av 2018 (SOU 2016:19). Roger Harts delaktighetsstege¹⁸ har åtta stegpinnar, från att barn manipuleras till att barn och vuxna fattar beslut tillsammans på jämlika villkor. Barnets perspektiv där barnets egna berättelser och uppfattningar lyssnas in är inte det samma som att anlägga ett barnperspektiv där vuxna företräder barn. Eftersträvansvärt är att i planeringsprocessen lyssna in barnens perspektiv för att kunna utforma samhället där barns behov och rättigheter tas tillvara.

Funktionsnedsättningar kan påverka möjligheterna att leva ett gott liv. Vänersborg har en lång historia av att ge döva och hörselskadade bättre möjligheter till språk, utbildning och integration i samhället genom Vänerskolan. Här finns också en av regionens tolkcentraler för teckenspråk. Kommunen har även arbetat med tillgänglighet i samverkan med funktionshinderorganisationer. I Kommunala Rådet för Funktionshinderfrågor diskuteras regelbundet möjligheter att skapa en miljö som är mer hälsofrämjande för alla.

Ett allvarligt hälsoproblem är upplevelsen att inte höra hemma eller att vara utanför. Människor med begränsade ekonomiska förutsättningar är

18 Roger Hart (1997) *Children's Participation: The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care*, UNICEF

en viktig målgrupp för att nå en jämlik hälsa. Det är också grundläggande att lyckas med integrationsarbetet för att ge nyanlända en bra start och möjligheter att hitta en roll i samhället.

Utvecklingsprinciper kopplade till grundstrategin *När människorna mår bra mår kommunen bra*

- 4 Utveckla och bevara grönska och rekreativsmöjligheter
- 5 Underlätta kontakt med vatten
- 7 Bygg blandad och sammanhängande tätortsbebyggelse
- 9 Utveckla centrum som mötesplats för alla
- 16 Skapa säkra och hälsosamma miljöer

Strategin för en hälsofrämjande kommun kan sammanfattas i följande huvudpunkter:

- Bebyggelsen ska planeras så att kommunens invånare vistas i säkra och trivsamma miljöer.
- Närhet till grönområden och olika rekreativsmöjligheter ska finnas för alla i kommunen.
- Idrotts- och kulturföreningar ska kunna erbjuda aktiviteter för kommunens invånare.
- Särskilt fokus ska ligga på att ge barn och unga goda uppväxtnöjligheter, samt att sträva efter jämlik hälsa där insatser riktade mot utsatta grupper kan behövas.

Grundstrategi 6

Det ska vara lätt att leva miljövänligt

Det samhälle vi lever i idag har byggt livsmedelsproduktion, transportsystem och varuproduktion på tillgång till billiga fossila bränslen. Det har gjort det lätt att leva "miljövänligt". Mängden avfall fortsätter också att öka, både vad gäller material och livsmedel. En del återvinns och återanvänds med många produkter tillverkas av jungfruliga material. Mycket produceras också utan att användas optimalt, till exempel slängs 30% fullt ätbara livsmedel¹⁹. Samhället måste byggas om så att det blir lätt för alla att leva miljövänligt och hållbart.

19 Källa: Gustavsson *et al.* (2011). *Global food losses and food waste*. FAO.

Vår vardag påverkar hela världen

En av våra utmaningar gäller dagens globala konsumtionsflöden. Våra inköp av mat, kläder och andra varor medför bland annat långväga transporter, utsläpp av miljögifter, skogsskövling och omfattande uttag av naturresurser, ofta i helt andra delar av världen. Detta leder i sin tur till massutrotning av arter, utarmning av jordar och klimatförändringar. För att hålla klimatförändringarna på en nivå där samhället fungerar bra måste ökningen av växthusgaser i atmosfären stoppas. Detta innebär att vi måste sluta använda fossila bränslen²⁰.

Sedan bilen blev vårt primära transportmedel har infrastrukturen byggts helt efter bilismens behov. Idag släpps mycket mer koldioxid ut än vad klimatet tål. Med en ökande världsbefolkning där allt fler har råd med egen bil är en förändring nödvändig. Nya bensin- och dieseldrivna fordon blir allt snålare men energibesparingen tenderar att ätas upp av ett ökat bilåkande. Andelen fordon som drivs med förnybara bränslen eller el ökar men de utgör fortfarande en mikroskopisk del. Elfordon ger inga utsläpp vid körning, men enbart elfordon skulle kräva oerhörda mängder el. En kombination av flera förnybara drivmedel krävs därför för att fullt ut ersätta bensin och diesel.

Nya miljökriser måste också undvikas framöver. Bland annat kemikalieanvändning, skogsskövling och andra överuttag av naturresurser utgör stora risker för jordens ekosystem. Det behövs teknikutveckling och tydliga globala regelverk för vad som får produceras och på vilket sätt. Men det

20 Sveriges riksdag har antagit målet att Sverige 2050 inte ska ha några nettoutsläpp av växthusgaser. Miljömålsberedningen föreslår att framflytta det till 2045 och att en klimatlag instiftas

behövs även ändrade vanor och beteendemönster. Dagens samhälle gör det svårt att leva miljövänligt. Det måste bli lätt att göra rätt.

Planering för hållbar livsstil

Fysisk planering är ett av nyckelverktygen för att ge människor möjlighet att ta miljövänliga beslut. Fokus är då persontransporter, godstrafik, energiförsörjning, lokalisering av bebyggelse och verksamheter samt utformning av kvalitativa mötesplatser som bygger på upplevelser.

I kommunens Miljöprogram 2030 tas ett helhetsgrepp om miljöfrågorna i kommunen. Miljöprogrammet målar upp en bild av det hållbara

Miljö- och folkhälsoarbete går hand i hand

- Att gå och cykla istället för att åka bil är både bra för hälsan och bidrar till minskade klimatutsläpp och luftföroreningar.
- Tillgång till mötesplatser som inte bygger på konsumtion gynnar folkhälsan samtidigt som det minskar vår miljöbelastning.
- Klimatförändringar som medför värmeböljor och extrema väderhändelser leder till fler sjukdoms- och dödsfall.
- Välmående ekosystem renar luften vi andas och ger oss tillgång till livsmedel och rent vatten.

Vänersborg och fördelar ansvaret för olika frågor på de kommunala nämnderna. Programmet utgör grunden för mätbara mål och aktiviteter samt styr miljöarbetet i kommunen. Miljöprogram 2030 bygger på de nationella miljömålen men även på FN:s mål för hållbar utveckling. Andra viktiga kommunala styrdokument förutom översiktsplanen är Grönplan, Skogsbruksplan, Blåplan, Livsmedelspolicy, Renhållningsordning, Cykelplan, Översvämningssystem, Energiplan och Energieffektiviseringsstrategi.

Persontransporter

Miljöpåverkan från persontransporterna kan minskas genom att vardagens resor inom eller mellan tätorter går att genomföra även utan bil. Det underlättas ytterligare av att basutbudet av service och handel finns inom gång- och cykelavstånd i tätorterna. Det enklaste sättet att ta sig till merparten av kommunens målpunkter bör vara att gå, cykla och åka kollektivt. Hyr-/låncyklar och bilpooler eller samåkningsfunktioner underlättar för människor att ta sig fram utan att äga egen bil. De som kör bil ska ha god tillgång till tankstationer med förnybara drivmedel eller laddmöjligheter för elbil.

Godstrafik

Långväga godstransporter bör i huvudsak ske med tåg och sjöfart vilket är betydligt mer energieffektivt än lastbilsfrakt men också ökar trafiksäkerheten. Olika transportslag bör också, för att bli mer energieffektiva, samordnas i noder där omlastning från tåg och sjöfart till lastbil kan göras, på så sätt kan det mest energieffektiva transportmedlet utföra de längsta transporterna. Trestad center där Norge/Vänerbanan, Älvsborgsbanan,

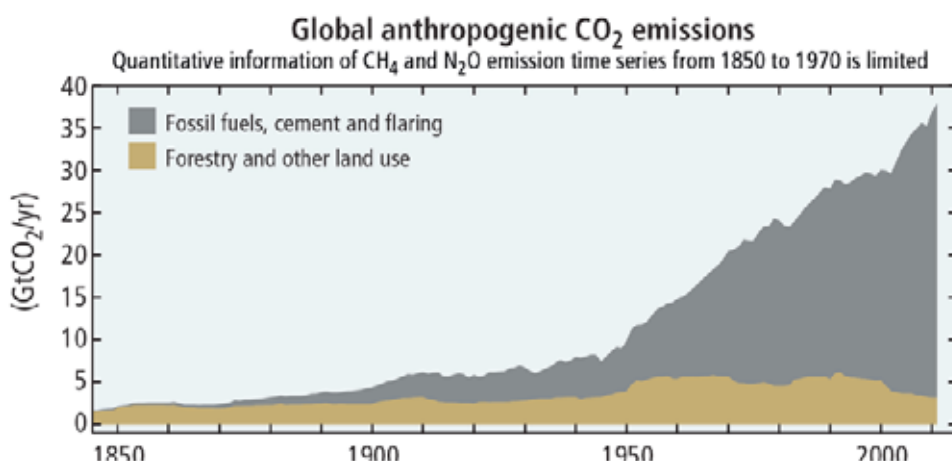
riksväg 44 och E45 möts i en skärningspunkt är en bra plats för en sådan nod. Volymer och transportsträckor kan även minskas genom ändrade vanor, till exempel med långsiktiga inköp med fokus på kvalitet, närproducerat samt återbruk och samnyttjande/delning. I jämförelse innebär dock privata inköpsresor en betydligt större miljöbelastning än varutransporter till affärerna varför störst fokus bör ligga på att minimera dessa resor.

Energiförsörjning

Fossila bränslen för uppvärmning ska fasas ut. Genom att bygga nya bostäder energieffektivt krävs ingen eller väldigt lite tillsatsvärme och äldre bebyggelse kan byta uppvärmning så att merparten värms av till exempel pellets, värmepumpar, solfångare eller fjärrvärme. Med sjunkande priser kan allt fler invånare och företag producera sin egen sol på tak och fasader. Målsättningen är även att några större solcellsanläggningar byggs. Kommunen bör även fortsättningsvis underlätta omställningen till förnybar elproduktion genom gratis energirådgivning, inspirationsföreläsningar och genom att aktivt samverka med företagsnätverk och invånare.

Lokalisering av bebyggelse och verksamheter

Genom att satsa på tågsamhällen och samla bebyggelse längs kollektivtrafikstråk kan behovet av egen bil minskas. Med centrumbildningar där service och handel samlas ges också möjlighet att leva gott utan bil. En mer samlad bebyggelse innebär att mark och infrastruktur kan nyttjas mer effektivt. Flerfamiljshus medför betydligt lägre energianvändning per person än villabebyggelse. En trivsam boendemiljö, med till exempel grönytor och rika möjligheter till fritidsaktivite-

Diagrammet visar människans påverkan på klimatförändringarna genom dels användning av fossila bränslen och cement (grått fält) och dels skogsavverkning och annan förändring av markanvändning (brunt fält). Källa: IPCC's Fifth Assessment Report: Climate Change 2014. International Panel On Climate Change

ter i närområdet är eftersträvansvärt och ger samtidigt människor anledning att stanna hemmavid istället för att resa.

Industrin behöver också ställa om för att bli mer hållbar och på så sätt även uthållig. När det gäller energieffektivisering erbjuder energi- och klimatrådgivningen hjälp och kommunen ska inspirera, ge stöd och fungera som bollplank även i andra hållbarhetsfrågor. Målet är att kommunens invånare ska ha goda möjligheter att arbeta inom Trestadsområdet, men att tågpendling fungerar bra inom större delen av Västra Götaland. I kombination med distansarbete kan tågpendling ge ett fungerande livspussel.

Kvalitativa mötesplatser och upplevelser

Att i anslutning till flerfamiljsbostäder skapa gemensamma odlingar så kallade stadsodlingar, kan ge stora mervärden. Stadsodling handlar lika mycket om att skapa mötesplatser och bidra till integration som miljöarbete och att ge människor tillgång till hälsosam mat och aktiviteter. I såväl tätorter som på landsbygden finns goda möjligheter för invånarna att odla egen mat i närheten av bostaden. Genom lokala matmarknader och kanske en saluhall kan förståelsen för matproduktion ökas och landsbygd och stad kan knytas samman.

Andrahandsmarknaden förväntas växa och utvecklas mycket framöver vilket bidrar till fler mötesplatser i staden. Den planerade kretsloppsparken är ett viktigt steg för att öka möjligheterna till återbruk och materialåtervinning. Resursanvändningen kan minskas ytterligare genom bland annat utveckling av tjänster för reparation och genom delning av sådant som inte används så ofta.

Strategin för miljövänlig livsstil kan sammanfattas i följande huvudpunkter:

- Planering och byggande ska sträva efter att minska beroendet av bilåkande, genom bl.a. samlad bebyggelse, bättre möjligheter för kollektivtrafik och satsningar på cykling.
- Fossila energikällor ska ersättas med förnybara och energiförbrukningen ska minskas.
- Stadsodling och regionala livsmedelsmarknader ska stimuleras.
- Möjligheterna till återbruk ska ökas.

Utvecklingsprinciper kopplade till grundstrategin Det ska vara lätt att leva miljövänligt

- 6 Utveckla befintliga och nya stationssamhällen
- 7 Bygg blandad och sammanhängande tätortsbebyggelse
- 9 Utveckla centrum som mötesplats för alla
- 10 Satsa på cykling och kollektivtrafik
- 13 Utveckla hållbara system för teknisk försörjning

Solceller på kommunhuset

Grundstrategi 7:

Vi har en jord att förvalta

Människor har alltid levt av jordens resurser och format omgivningen, många gånger med negativa konsekvenser för miljön. Från de överblickbara och lokala miljöhot som samhället arbetade med att hantera under industrialiseringen finns nu en insikt om att samhället står inför globala och mycket allvarliga miljöhot. Varje del av jorden hänger samman med helheten och alla måste ta ansvar för att förvalta jordens resurser på ett hållbart sätt.

De sista hundra åren har Sveriges landskap genomgått stora förändringar. En stor del av naturen och landskapsbilden är ett resultat av människans brukande och odlarmödor under årtusenden. Förändrade brukningsmetoder och igenväxning av landskapet där betande djur är en sällsynthet gör att många naturtyper och arter idag är på väg att försvinna.

Naturen i Vänersborgs kommun är ett kulturarv som behöver vårdas. Några av de unika områden som finns i kommunen är:

- Vänerkusten, där bland annat Vänersnäs har en lång och relativt orörd kuststräcka
- Halle- och Hunneberg, med utblickar över bland annat Vänern och Tunhemsslätten
- Vänersborgsviken, som koncentrerar fågelsträcken vår och höst
- Kroppefjäll, med rester av naturskogar

Landskapet i kommunen har på många sätt präglats av människans brukande av marken och vattnet genom skogs- och jordbruk, vilket

bland annat resulterat i utdikning av våtmarker och sjösänkningar som var vanliga på 1800-talet. Det var också vanligt att utsläpp från industrier och reningsverk gick orenat ut i våra vattendrag eller att avfall från industri och verksamheter användes som utfyllnadsmassor. Så sent som på 1950-talet var vattnet så förorenat vid flera av kommunens badplatser att det inte gick att bada. I takt med ökad medvetenhet, riktade insatser och skärpt miljölagstiftning har flera av miljöproblemen minskat eller försvunnit medan andra har tillkommit.

De senaste femtio åren har människan påverkat och förstört naturmiljöer i långt snabbare takt än någonsin tidigare i historien vilket lett till en snabb utarmning av biologisk mångfald. Detta ställer ökade krav på att skydda och vårda våra skogar, vattendrag, betesmarker och andra naturmiljöer. Det gäller också att skapa förutsättningar för arter att sprida sig i landskapet och länka samman områden genom bevarande och förstärkning av den gröna infrastrukturen och spridningsvägar.

Halleberg

Miljömål och vattendirektiv

I början av 1990-talet tog Naturvårdsverket fram en lista över de största miljöhoten i Sverige. Denna ledde till att Sveriges riksdag 1999 antog 16 miljömål som ska vara uppnådda inom en generation, år 2020. Målen har brutits ner i etappmål och 2015 beslutades om regionala tilläggs mål för Västra Götaland. I *Miljöprogram 2030* för Vänersborgs kommun anges övergripande målbilder för kommunens miljöarbete.

Implementeringen av EU:s ramdirektiv för vatten (2000/60/EG) har gett ökat fokus på förbättrad vattenkvalitet. Direktivet ska leda till att EU-ländernas resurser samordnas bättre för att komma tillrätta med brister i vattenmiljön. Målet är att uppnå en god vattenstatus 2015, för vissa av kommunens sjöar och vattendrag har tidsfristen förlängts. Ansvar för framtagande, uppföljning och återrapportering av vattenförvaltningen har landets fem länsstyrelser som utgör vattenmyndigheter. Vänersborgs kommun tillhör Västerhavets avrinningsområde som administreras av Vattenmyndigheten för Västerhavets vattendistrikt. Ansvariga för genomförande av vattenförvaltningens åtgärdsprogram är olika myndigheter och aktörer, där kommunen har en viktig roll.

Ett ekologiskt hållbart samhälle

På senare tid har det blivit allt mer uppmärksammat att vi är beroende av ekosystemen för att överleva. De gröna frågorna lyfts allt mer genom en ökad insikt om de hälsofördelar vi får från naturen, bland annat ökat välbefinnande, bättre koncentration och minskad stress.

Ekosystemen utför också andra tjänster såsom luft- och vattenrening, skadedjursbekämpning och klimatreglering. Ekosystemtjänsternas reglerande funktion har ofta visat sig överlägsna motsvarande tekniska lösningar och investeringar som stärker grönstrukturen kan därför ge stora samhällsekonomiska besparingar, även om det ofta är svårt att få med värdet av ekosystemtjänster i kalkylen när beslut fattas. Vad är till exempel människor beredda att betala för naturupplevelser? Naturupplevelser värderas ofta högt i jämförelse med till exempel vad man kan tjäna på att utvinna råvaror. Regeringen har slagit fast att senast 2018 ska betydelsen av biologisk mångfald och värdet av ekosystemtjänster vara allmänt kända och integreras i samhällets beslutsprocesser där det är relevant och skäligt (*Naturvårdsverket – sammanställd information om ekosystemtjänster*).

Väl fungerande och sammanlänkade ekosystem och hög biologisk mångfald är grundförutsättningar för fungerande ekosystemtjänster. Ofta talas också om resiliens som är ett mått på hur snabbt ett ekosystem kan återhämta sig efter att ha utsatts för störning, det vill säga förmågan att klara av störningar samt anpassa sig till förändringar som till exempel klimatförändringar. Ett av översiktsplanens viktigaste syften är att säkra en långsiktigt hållbar mark- och vattenanvändning. Genom att bevara markens, vattnets och ekosystemens produktionsförmåga och hög biologisk mångfald skapas förutsättningar för ekosystemtjänster och resiliens.

Utvecklingsprinciper

Utvecklingsprinciper kopplade till grundstrategin
Vi har en jord att förvalta:

- 1 Skydda värdefull naturmark och vatten
- 2 Bevara och utveckla värdefullt kulturarv
- 3 Bevara och utveckla värdefull jordbruksmark
- 4 Utveckla och bevara grönska och rekreativsmöjligheter
- 7 Bygg blandad och sammanhängande tätortsbebyggelse
- 8 Utveckla landsbygden
- 12 Skapa hållbara dagvattensystem
- 13 Utveckla hållbara system för teknisk försörjning
- 15 Utvinn berg och jordarter hållbart

Strategin för hållbar mark- och vattenanvändning kan sammanfattas i följande huvudpunkter:

- Vårda och utveckla områden med natur- och kulturarv för upplevelse, rekreation och hälsa – för boende och besökare.
- Bevara de unika och särpräglade natur- och kulturvärdena i kommunen och främja biologisk mångfald.
- Skapa förutsättningar för att bevara och utveckla grönområden i och i närheten av våra orter.
- Skapa förutsättningar för bevarande och utveckling av ekosystemtjänster.

UTVECKLINGSPRINCIPER

Utvecklingsprinciper

I detta avsnitt presenteras översiktsplanens rekommendationer utifrån 16 utvecklingsprinciper. Varje utvecklingsprincip beskrivs först med en bakgrundstext som tar upp bland annat hur förutsättningarna ser ut och vad lagar och regler säger. Därefter följer förslag på fortsatt arbete, en summering av lagkrav och slutligen rekommendationerna. Vissa av lagkraven och rekommendationerna motsvarar beteckningar i ÖP-kartan medan andra gäller mer generellt.

Symbolerna bredvid rubriken på varje utvecklingsprincip visar vilka grundstrategier som är kopplade till den.

Nedan listas de 16 utvecklingsprinciperna:

- 1 Skydda värdefull naturmark och vatten
- 2 Bevara och utveckla värdefullt kulturarv
- 3 Bevara och bruka värdefull jordbruksmark
- 4 Utveckla och bevara grönska och rekreativsmöjligheter
- 5 Underlätta kontakt med vatten
- 6 Utveckla befintliga och nya stationssamhällen
- 7 Bygg blandad och sammanhängande tätortsbebyggelse
- 8 Utveckla landsbygden
- 9 Utveckla centrum som mötesplats för alla
- 10 Satsa på cykling och kollektivtrafik
- 11 Utveckla näringsliv och verksamheter
- 12 Skapa hållbara dagvattensystem
- 13 Utveckla hållbara system för teknisk försörjning
- 14 Stärk en god infrastruktur för transporter
- 15 Utvinn berg och jordarter hållbart
- 16 Skapa säkra och hälsosamma miljöer

Bakgrund

Naturtyper och organismer bör bevaras inte bara för människans skull utan för att naturmiljön har ett egenvärde i sig. Ekosystemen utgör en grund för människors välmående och livsvillkor och för ett fungerande samhälle. En aktiv och genomtänkt naturvård är en viktig del i arbetet för ett hållbart samhälle både ekologiskt, socialt och ekonomiskt. Kommunen har ett globalt ansvar att värna värdefulla natur- och vattenmiljöer.

I kommunen finns ett flertal områden med höga naturvärden. I många fall har naturvärdena utvecklats i samspel mellan människan och naturen, där människan genom sitt användande av naturen har gett förutsättningar för speciella naturtyper och arter att utvecklas. Exempel på sådana naturtyper är ängs- och hagmarker. Andra områden har utvecklat höga naturvärden för att de lämnats orörda. I skogsmiljöer utgör dessa ofta så kallade nyckelbiotoper, till exempel hällmarker, bäckraviner, sumpskogar, mossar och kärr.

Många arter är idag hotade på grund av att deras ursprungsmiljöer till stor del försvunnit eller kraftigt försämrats som en följd av till exempel ändrad markanvändning, nya produktionsmetoder eller föroreningar. I vattenmiljön är övergödning, försurning och vattenregleringar ofta hot mot den biologiska mångfalden. Föroreningar i grundvatten påverkar livsmiljön för växter och djur i sjöar och vattendrag negativt och därför är det viktigt att ta hänsyn till grundvattnet ur ekologisk synpunkt. Många av arterna är beroende av flera olika miljöer under sin livscykel.

En förutsättning för långsiktigt bevarande av biologisk mångfald är att både nuvarande livsmiljöer

Ek i Västra Tunhem

Naturinventeringar

Länsstyrelsen: Nationellt värdefulla odlingslandskap; Nationellt värdefulla ängs- och hagmarker; Regionalt värdefulla odlingslandskap; Länsstyrelsens lövskogsinventering; Inventering av skyddsvärda träd

Samlad information om kommunens vattenförekomster finns i VISS www.viss.lansstyrelse.se

Skogsstyrelsen: Sumpskogar; Nyckelbiotoper; Naturvärden

Jordbruksverket: Ängs- och betesinventeringen; Naturtyper.

Naturvårdsverket: Myrskyddsplan för Sverige.

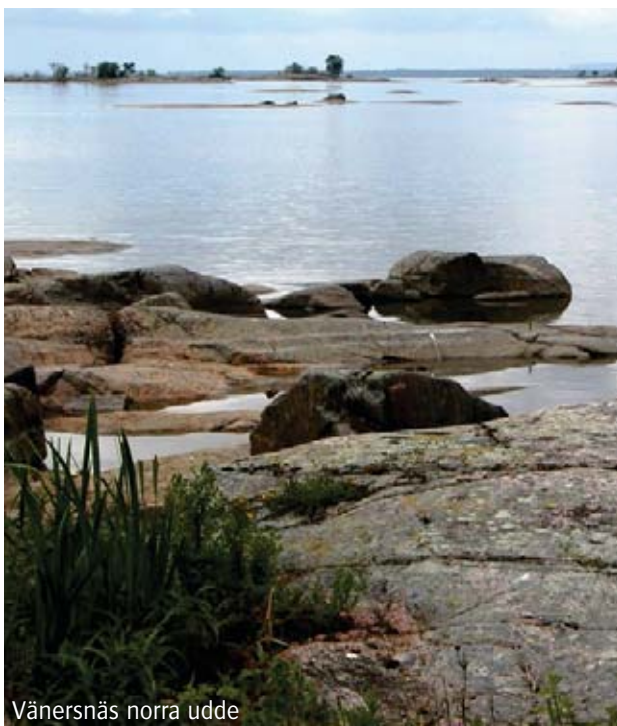
Kommunen: Värdefull natur; Grönplan; utredningar i samband med planer; Inventering av fladdermöss.

Exempel på skydd

- Natura 2000 (MB 7:27-29)
  - Naturreservat (MB 7:4)
  - Naturminne (MB 7:10)
  - Biotopskydd (MB 7:11)
  - Djur-/växtskydd (MB 7:12)
  - Strandskydd (MB 7:13)
  - Skyddsområde kring vattentäkt (MB 7:21)
  - Skydd i detaljplan (PBL)
  - Naturvårdsavtal
  - Artskyddsförordningen
- Hushållning av mark och vatten*
- Områden av riksintresse för naturvården och det rörliga friluftslivet (MB 3:6, MB 4:2)
  - Områden med höga värden för natur- och kulturmiljö (MB 3:6)
  - Stora opåverkade områden (MB 3:2)
  - Ekologiskt särskilt känsliga områden (MB 3:3)

och spridningsmöjligheterna i landskapet behöver förbättras. Att upprätthålla en *grön* och *blå* infrastruktur i landskapet är avgörande. I praktiken innebär arbetet med grön och blå infrastruktur att livsmiljöer, ekosystemtjänster och naturliga processer skyddas, bevaras och återskapas och att hänsyn tas både vid planering och i pågående mark- och vattenanvändning. Detta görs till exempel genom att bedöma om planläggningen medför barriärer som hindrar spridning och genom hänsyn vid utformning, skötsel och förvaltning av mark- och vattenområden.

I miljöbalken finns lagstiftning för att skydda miljö och natur. Det kan röra sig om att skydda mark och vattenområden med höga naturvärden, till exempel genom naturreservat eller Natura

Vänernäs norra udde

2000-områden. Länsstyrelsen har också bedömt ett flertal områden i kommunen som riksintresse för natur-, kultur- och friluftsliv. Utöver detta ska områden som är särskilt känsliga från ekologisk synpunkt eller har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden, kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skyddas mot åtgärder som kan skada naturmiljön (MB 3:3 och 3:6). Närmare beskrivning av olika typer av skydd och redovisning av naturområden finns i översiktsplanens underlagsdel.

För sjöar, vattendrag och grundvatten gäller Förvaltningsplan för västerhavets vattendistrikt med åtgärdsprogram och miljökvalitetsnormer som uppdateras vart sjätte år (EU:s ramdirektiv och MB kap 5). Kommunen har ett stort ansvar i arbetet med att nå god status i vattenförekomster och rapporterar årligen till vattenmyndigheterna hur det går med genomförande av åtgärdsprogrammet. Vattenförvaltningen fokuserar på minskningen av farliga ämnen, skydd och restaurering av vattenområden, hållbar näringsbelastning och hållbar fiskförvaltning. I kommunens Blåplan redovisas kommunens sjöar och vattendrag ingående med avseende på miljöhöt, värdefulla och känsliga recipienter. Uppgifter om miljökvalitetsnormer, status och åtgärdsförslag för kommunens vattenförekomster finns samlade i databasen VISS (Vatteninformationssystem Sverige).

Områdena närmast våra sjöar och vattendrag skyddas av strandskydd. Strandskyddet tillkom

1950 med syftet att bevara allmänhetens friluftsliv. Numera syftar strandskyddet också till att bevara land- och vattenområden för att de är biologiskt värdefulla. Inom strandskyddsområden är det förbjudet att vidta vissa åtgärder, som till exempel att anlägga, gräva eller bygga något. För åtgärder inom strandskyddat område krävs dispens som kan ges endast utifrån särskilda skäl. Strandskyddet gäller både i tätort och i glesbygd förutsatt att det inte är upphävt till exempel genom detaljplan.

För att kunna fatta väl underbyggda beslut krävs god kännedom om var och till vilka miljöer naturvärden finns knutna. Det finns ett flertal inventeringar som omfattar kommunen (se faktaruta). Sedan 2014 finns NVI (Naturvärdesinventering) enligt Svensk standard vars huvudsakliga syfte är att beskriva och värdera naturområden för att identifiera biologisk mångfald i ett avgränsat område.

Jordbruksmark, friluftsområden, grönska och rekreationsmöjligheter i tätorten, kontakt med vatten, vatten- och avloppssystem samt täktverksamheter är frågor nära knutna till ekologiska värden som hanteras i särskilda utvecklingsprinciper (nr 3-5, 13 och 15).

Fortsatt arbete

- Följa upp Grönplanens utpekade utvecklingspunkter i kapitel 5 (sidan 94).
- Följa upp arbetet med Blåplanen genom att ta fram en handlingsplan för det fortsatta arbetet med vattenfrågor och uppfyllande av EU:s ramdirektiv för vatten.
- Ta fram ett naturvårdsprogram som fungerar som underlag för kommunens naturvårdsarbete och planering.

Lagkrav

- Naturminnen ska skyddas från störande ingrepp.
- I Natura 2000-områden och naturreservat regleras markanvändning i särskilda föreskrifter. Byggnation och andra ingrepp är sällan tillåtet. För åtgärder i eller i närheten av skyddade områden krävs tillstånd av länsstyrelsen.
- Byggnation eller verksamheter som kan innebära störningar i fågelskyddsområden ska inte tillåtas. Kommunen ska informera om tillträdesförbud under häckningstid.

- Vid planläggning och tillståndsgivning ska hänsyn tas till områden som omfattas av biotopskydd, vilket kan gälla till exempel småvatten och våtmarker i jordbrukslandskap, odlingsrösen, alléer, åkerholmar, stenmurar och bäckraviner.
- Verksamheter eller åtgärder som kan innebära en risk för väsentlig förändring av naturmiljön ska anmälas för samråd till Länsstyrelsen. Åtgärder i skogsmark anmäls till Skogsstyrelsen.
- Strandskyddet innebär att byggnation inte får inskränka allmänhetens tillgång till strandområden och att djur- och växtliv längs stränder ska skyddas (7 kap 13-18 § miljöbalken). Längs Vänern gäller strandskyddet 300 m från vattenlinjen inåt land samt lika långt ut i vattnet. För övriga vattendrag gäller 100 m.

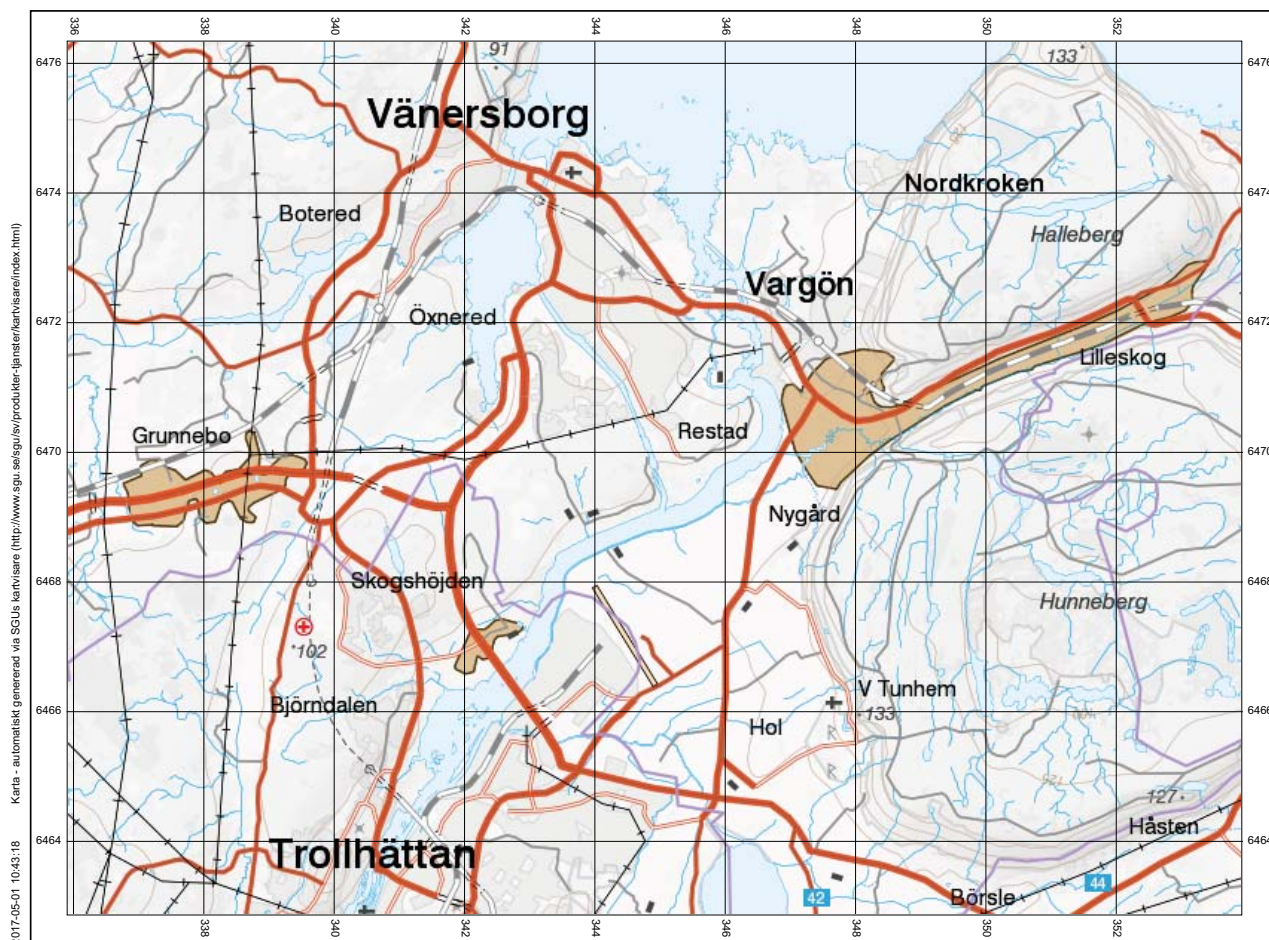
Rekommendationer

- Värdefulla naturområden ska skyddas mot åtgärder som kan skada naturmiljön eller påverka vattenkvaliteten i vattendrag negativt. Detta

kan även gälla åtgärder utanför områdena, om de till exempel innebär utsläpp som kan spridas till området eller påverkan på spridningsvägar för växt- och djurliv. Information om varje område finns i översiktsplanens underlagsdel.

- Det stora och relativt opåverkade området norr om Gundlebosjön bör förbli opåverkat (3 kap. 2 § MB). Ingen byggnation eller anläggningar bör tillåtas inom eller i närheten av området så att dess karaktär påverkas.
- Stor hänsyn ska tas till *grundvattenförekomster* i samband med byggnation, anläggningar eller andra ingrepp som riskerar att förorena grundvatten.
- Naturvärdesinventering (NVI) bör göras inför planläggning och exploatering av områden där det bedöms som nödvändigt. I samband med intrång i områden med naturvärden bör förutsättningarna för ekologisk kompensation undersökas i ett tidigt skede.

Grundvattenmagasin karterade av Sveriges geologiska undersökning (SGU)

Bakgrund

Människan skapar sin omgivning genom att omvandla naturen med odling och byggande. Detta är vår kulturmiljö och den speglar den gällande samhällsstrukturen där både nutid och dåtid kan avläsas. Kulturmiljön är en del av det kulturarv vi ska lämna efter oss till kommande generationer. En viktig uppgift är att ta tillvara den kulturhistoriska bakgrunden och göra den till en levande del i det framtida samhället.

Lagstiftningen skyddar både kulturmiljöer, miljöer som på ett eller annat sätt har påverkats av människan samt kulturhistoriskt värdefulla byggnader och föremål. Ansvaret att begränsa och undvika skador på kulturmiljön delas av oss alla, såväl enskild som myndighet.

Kulturmiljölagen (KML) skyddar fornminnen, byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen och kulturföremål. I vår kommun finns rikligt med fornlämningar som berättar om vår äldsta historia. Dessa är sökbara i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister¹. Vi har sju byggnadsminnen i kommunen. Dessa byggnader och anläggningar har ett synnerligt högt kulturhistoriskt värde och skyddas genom särskilda skyddsbestämmelser som Länsstyrelsen har fastställt. Kyrkliga kulturminnen är kyrkobyggnader med tomter och inventarier samt begravningsplatser. Dessa ska vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas och deras utseende och karaktär förvanskas. Kyrkor byggda före år 1940 får inte ändras utan tillstånd av Länsstyrelsen. Om våra byggnadsminne och kyrkor kan man läsa i Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister (www.bebyggelseregistret.raa.se).

Residenset är kommunens enda statliga byggnadsminne, en kulturhistorisk värdefull byggnad som ägs av staten. Innan ändring av byggnaden sker krävs tillstånd av Riksantikvarieämbetet.

Även Plan- och bygglagen (PBL) tar upp att kulturarvet måste värnas. I lagen finns förbud mot förvanskning av en byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Vid ändring av alla byggnader, oberoende av ålder och stil, ska ändringen utföras varsamt så att hänsyn tas till bygg-

Kulturhistoriska byggnadsinventeringar:

Västra Tunhems kommun nr 1 (1970)
Vänersborgs centrala stadsbebyggelse nr 5 (1972)
Vänersborgs stadskärna nr 30 (1982)
Väne Ryrs socken och del av Vänersborgs stad nr 38 (1995)
Brålanda och Frändefors socknar nr 44 (1998)
Vänersnäs och Västra Tunhems socknar nr 46 (1999)
Gestads och Sundals Ryrs socknar nr 49 (2008)

Andra vägledande dokument:

Förslag till bevarandeplan för Floget mm. (K-konsult 1982)
Bostadshus i Vänersborgs centrum (Vänersborgs kn 1985)
Bebyggelsemiljöprogram för centrala Vänersborg (Vänersborgs kn 1992)
Skiss till miljöprogram för Blåsut (Torbjörn Lundell 1997)
Restad gård, kulturhistorisk utredning, Vänersborg (Regionmuseum VG 2001)
Kulturhistorisk utredning Kulturaxeln (Regionmuseum 2005)
Wargöns bruk, Holmen paper (Västarvet 2009)
Fritidshus utmed Dalslandskusten (Västarvet 2016)

Byggnadsminnen i Vänersborgs kommun:

Hjobergs krukmakeri, nära Rådanefors
Västra Bodane lanthandel, nära Rådanefors
Spannmålsmagasinet i Sikhall
Torpet Solliden, väster om Båberg
Stenhuset vid Onsjö golfbana
Forstena fd majorsboställe i Västra Tunhem
Västra Tunhems prästgård
Residenset i Vänersborg (statligt byggnadsminne)

nadens karaktärsdrag. Det som sägs om enskilda byggnader sägs även om bebyggelseområden. Vidare säger lagen att nya byggnader ska ha en god form-, färg- och materialverkan.

Miljöbalken (MB) ska tillämpas så att värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas. Balken utgår från att mark- och vattenområden ska användas för det eller de ändamål för vilket området är mest lämpat utifrån beskaffenhet, läge samt behov. Den fysiska miljön som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras kulturvärden ska så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada kulturmiljön. Det finns särskilt utpekade områden, så kallade riksintresen. I dessa områden finns utpekade natur- och kulturvärden som inte påtagligt får skadas.

¹ Se webbtjänsten Fornsök, www.raa.se/fornsoek

I skogliga miljöer berörs kulturlämningar av skogsvårdslagens hänsynskrav som föreskriver hänsyn till kulturvärden i skogen.

Västarvet² har i uppdrag att samla in, bevara och återge länets gemensamma kulturarv. I deras uppdrag ingår att hjälpa kommunen att beskriva och vägleda arbetet med att bevara och levandegöra kulturmiljön.

Vårt kulturella arv ger oss förståelse för hur vårt samhälle är uppbyggt och fungerar, det ger oss en identitet till en plats. Genom att ta ställning för och värna kulturmiljön lär vi känna den och håller den levande. Det skapar trygghet och en hemkänsla och utifrån den kan vi växa och utvecklas som människor och samhälle.

Fortsatt arbete

- Ta fram en bevarande- och utvecklingsplan för Vänersborgs innerstad. Skapa besluts- och kunskapsunderlag som stödjer en väl genomtänkt utveckling och bevarande av stadsmiljön utifrån ett helhetsperspektiv.

Lagkrav

- K1** • Byggnadsminnen ska skyddas och förvaltas enligt antagna föreskrifter (3 kap KML).
- K2** • Särskilt tillstånd krävs för förändringar av kyrkor uppförda före 1940 (4 kap KML).
- Vid ändring, stor som liten, ska hänsyn alltid tas till byggnadens ursprungliga karaktär (8 kap 17 § PBL).
- Byggnader, bebyggelse eller anläggningar, oberoende av ålder och stil, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt ska skyddas mot förvanskning. (8 kap 13 § PBL och 2 kap 6 § PBL). Tidigare genomförda inventeringar utgör en grund för bedömning av värde, men dessa är begränsade och i vissa fall inaktuella.
- Vid planläggning, bygglovsprövning och annan tillståndsgivning ska hänsyn alltid tas till fornämningar (2 kap KML). Vid behov ska utredning göras, vilket avgörs av Länsstyrelsen.
- Ny bebyggelse ska anpassas till den närliggande bebyggelsens karaktärsdrag så att en god helhetsverkan uppstår (8 kap 1 § och 2 kap 6 § PBL). Vid behov ska krav på byggnationens

2 Västarvet är en förvaltning inom Västra Götalandsregionen.

Sundals Ryrs kyrka, interiör. Foto: Lars Bergström

Stenhuset vid Onsjo golfklubb

Kalkbrott vid Västra Tunhem

utformning och anpassning till stads- eller landskapsbilden och områdets byggnadstradition samt natur- och kulturvärden på platsen skrivas in i positiva förhandsbesked.

Rekommendationer

- I områden med stora kulturhistoriska värden bör inga förändringar tillåtas som förvanskar områdets karaktär. Varje områdes förutsättningar ska utredas innan förändringar tillåts. Landskap och byggnader ska förvaltas på ett ansvarsfullt sätt så att kulturvärden upprätthålls. **K3**

- K4 • Området kring Hästefjordarna är utpekade som riksintresse för kulturmiljövård. Bebyggelsen ska utvecklas med stor varsamhet. Det är viktigt att skydda såväl stenåldersboplatser som lämningar från 1800-talet då sjöarna sänktes.
- K5 • Odlingslandskapet i Västra Tunhem är som helhet utpekade som riksintresse för kulturvård. Ny byggnation ska endast tillåtas som komplement till befintlig bebyggelse. Jordbruket ska ha företräde framför annan markanvändning.
- K6 • Odlingslandskapet på södra delen av Vänersnäs rymmer höga kultur- och naturvärden och är utpekade som riksintresse för kulturvård. Ny byggnation ska endast tillåtas restriktivt och om det inte skadar områdets kultur- eller naturvärden.
- Vid planläggning ska värdefulla byggnader och bebyggelsemiljöer lyftas fram och skyddas.

Bakgrund

Stora delar av Vänersborgs kommun är jordbruksbygd. Odlingslandskapet i Brålanda, Gestad och Sundals Ryrs församlingar samt på Tunhemsslätten präglas av stora åkerfält. Ett mer småskaligt och blandat odlingslandskap finns vid Timmervik, kring Stora och Östra Hästefjorden, Ramnered, Gundlebo och på Vänersnäs. Här finns rester av miljöer som tillhört det äldre odlingslandskapet.

Jordbrukets främsta uppgift är att producera högvärdiga livsmedel och även en viktig del av kommunens näringsliv och förutsättning för en levande landsbygd. Samtidigt är jordbruket också viktigt för att skapa livsmiljöer för djur och växter, bidra till att upprätthålla våra ekosystem och forma landskap för människor att leva i.

Jordbrukslandskapet har genomgått mycket stora förändringar. Det tidigare utbredda kulturlandskapet dominerat av betesmarker och slätterängar har nästan försvunnit. Varierade och småskaliga jordbrukslandskap med inslag av bete och slätter är viktigt för många arters överlevnad samt för vår kulturhistoria och rekreationsvärden. Utvecklingsprincipen *Bevara och utveckla värdefullt kulturarv* tar upp rekommendationer om kulturlandskap.

En annan viktig fråga är den miljöpåverkan som sker genom jordbruket, där bland annat läckage av näringsämnen till luft och vatten skapar olika problem.

Ett rikt odlingslandskap är ett av riksdagens miljömål³. Det handlar om att vi ska ha möjlighet att producera såväl livsmedel som natur- och kulturvärden i odlingslandskapet. För att uppnå detta behöver vi ha jordbruksmark i produktion eller i vart fall möjlig att åter ta i produktion.

Lagstiftningen för jordbruksmark styrs av 3 kap 4 § miljöbalken. Här anges att *”Brukningsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar endast om det behövs”*. Jordbruksverket har i en utvärdering⁴ konstaterat att kommunerna ofta inte tar tillräckligt hänsyn till jordbruksmarkens värde som långsiktig naturresurs i samband med exploatering. Kommunerna uppmanas därför att vara mycket restriktiva när det gäller att tillåta ny bebyggelse som tar jordbruksmark i anspråk.

Fortsatt arbete

- Ta fram en strategi som stöd i arbetet att värna jordbruksmark i kommunen. Strategin bör kompletteras med rutiner för ärenden där jordbruksmark är berörd vid exploatering och byggnation.

Lagkrav

- Byggnation som tar jordbruksmark i anspråk ska endast tillåtas efter avvägning mellan olika intressen enligt miljöbalkens hushållningsbestämmelser, 3 kap 4 § MB.

Rekommendationer

- Vid exploatering nära eller på jordbruksmark ska lösningar sökas som underlättar att så stor del som möjligt av kvarvarande jordbruksmark kan fortsätta användas för jordbruksändamål.

³ Läs mer om miljömålen på www.miljomal.se

⁴ *Väsentligt samhällsintresse? Jordbruksmarken i den fysiska planeringen*, Rapport 2013:35 Jordbruksverket

Bevara och utveckla grönområden och rekreativsmöjligheter

Skräcklan

Bakgrund

Friluftsliv

Naturen är en viktig del där grönytor och friluftsområden bidrar till att göra Vänersborgs kommun till ett attraktivt och hållbart samhälle.

De mest kända friluftsområdena i kommunen är Halle- och Hunneberg, Kroppefjäll och Dalbobergen. I alla tre områdena finns anläggningar som underlättar friluftslivet. Det finns även flera andra områden som har stor betydelse för människors friluftsliv och inte minst spelar kust- och vattenområden en viktig roll för det båtburna friluftslivet.

Friluftsliv fyller flera viktiga funktioner i samhället. Det har en mycket positiv inverkan på människors hälsa, både fysiskt och psykiskt. En god tillgång till områden av hög kvalitet kan motverka trenden med ökad inaktivitet, stillasittande och den ohälsa som följer i spåren av detta. Naturupplevelser bidrar även till människors förståelse för ekosystemen.

Kommunen har i sin roll som samhällsplanerare ett stort ansvar för friluftslivets förutsättningar. Intresseorganisationer och enskildas engagemang spelar också en avgörande roll för att hålla vandringssvägar öppna och skapa friluftslivsaktiviteter. Ansvar och medel fördelas sedan 2012 av staten till dessa organisationer via föreningen Svenskt Friluftsliv⁵. Regeringen beslutade 2012 om tio mål för friluftslivspolitikerna som bör vara vägledande i kommunernas arbete för friluftsliv.

⁵ Se Regeringens proposition 2009/10:238 *Framtidens friluftsliv*, samt <http://svensktfriluftsliv.se>

”Du använder dig av *allemansrätten* när du går en promenad, paddlar kajak eller sitter på en sten och tänker. Allemansrätten är en unik möjlighet för alla att röra sig fritt i naturen. Men vi behöver också ta ansvar för natur och djurliv och visa hänsyn mot markägare och andra besökare samt omvänt inte förhindra att allemansrätten kan utövas. Alltså inte störa – inte förstöra.”
(Naturvårdsverkets hemsida)

Friluftsliv definieras i lagen som ”vistelse utomhus i natur- eller kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling”
(Förordning om statsbidrag till friluftslivorganisationer)

Människor söker olika typer av friluftsupplevelser. Därför bör områden utvecklas så att olika naturtyper finns representerade, så att många olika aktiviteter kan utövas och så att olika önskemål angående nyttjandet av friluftsområdet kan tillgodoses. Detta omfattar bland annat promenader, längre vandringar med övernattning, joggning, skidåkning, cykling, fika, grillning, bär- och svamplockning, bad, ridning, paddling och fiske.

En målsättning är att alla som bor i kommunen ska ha möjlighet att ta sig med cykel till ett område lämpat för friluftaktiviteter. Det är viktigt att tillgängligheten är god. Det ska vara lätt att hitta fram till bra friluftsområden och att vistas där, också för barn, äldre och rullstolsburna. Men graden av tillrättaläggning bör variera så att även den som söker avskildhet och strapatser lätt ska kunna hitta till mer orörda platser.

Ökad bebyggelse och olika anläggningar kan ibland stå i konflikt med det rörliga friluftslivet. När tätorterna växer kan naturområden behöva exploateras, det är då viktigt att söka lösningar som i viss mån ersätter det som försvinner i närområdet. Förutsättningarna för friluftsliv påverkas även av hur markerna sköts. Öppna landskap som växer igen eller kalhuggning av skog kan leda till förlorade värden för såväl friluftsliv som biologisk mångfald.

Ibland kan också en styrning av friluftslivet behövas för att minska störningar på särskilt känslig mark och vegetation och inte minst djurliv. Exempel på sådan styrning är landstigningsförbud, hastighetsbegränsningar, anläggande av vandringssleder och fågeltorn.

Peneplanet vid Nordkroken

Friluftslivet berörs även av utvecklingsprinciperna om värdefulla naturområden och kontakt med vatten.

Grönområden i tätorten

Växtlighet och gröna miljöer har många viktiga funktioner även inom tätorterna, vilket de senare åren bland annat kommit till uttryck i det växande intresset för urbana ekosystemtjänster⁶. Förutom att växtlighet har stor betydelse för rekreation av olika slag, handlar det även om ”tjänster” som omhändertagande av dagvatten, vind- och värmereglning, luftrening och biologisk mångfald. Närvaro av grönska och möjligheten att vistas i gröna miljöer är också positivt för hälsa och välbefinnande och bidrar till bilden av en trivsamt och vacker stadsmiljö. Stadens gröna ytor fyller även en kulturell funktion som bärare av en viktig del av stadens och bygdens historia och identitet.

Ofta talas om att grönområden ska vara mångfunktionella, vilket innebär att de ska kunna ge utrymme för såväl olika aktiviteter som ekosystemtjänster. Ett exempel på detta är skyddsskogar, befintliga trädridåer utmed vägar och industriområden som bidrar med luftrening, minskat störningsintryck och samtidigt kan vara områden för rekreation.

Det är idag gott om grönytor i de flesta tätortsområden i Vänersborgs kommun. Kommunens sjönära och grönnära läge är något som återkommande

framhållits i dialogträffar som viktiga värden för invånarna. Det finns dock stora möjligheter att förbättra rekreativsmöjligheterna på många av dessa ytor och förbättra strukturen som binder ihop dem. Gröna korridorer och stråk är viktiga för att lätt kunna nå ut i naturen för motion, lek, avkoppling och naturupplevelser. Gröna korridorer bidrar även till biologisk mångfald genom att underlätta spridning av djur och växter.

Kommunen ska även fortsättningsvis ha mycket god tillgång till grönska och rekreativsmöjligheter. I den fysiska planeringen ska kommunen ta ansvar för att behoven möts. Detta innebär inte att det alltid är kommunen som ska ansvara för anläggning och skötsel. Bland annat är det ofta mer naturligt att fastighetsägare ansvarar för att boende har nära till lektytor och uteplatser.

I *Grönplan Vänersborg 2008*⁷ sammanställs många viktiga riktlinjer och principer för bevarande och utveckling av grönområden i och intill kommunens tätortsområden Öxnered-Vänersborg-Vargön, Frändefors och Brålanda. Där analyseras även skolors och förskolors tillgång till grönområden.

En fråga som är aktuell är hur fler av stadens invånare ska kunna ges möjlighet att odla. I många kommuner är stadsodling ett väletablerat begrepp och olika system har utvecklats för att skapa utrymme för småskalig odling i städerna. Detta kan bland annat kan tillföra kvaliteter i form av nya mötesplatser, social integration, meningsfull samsättning, intresse för hälsosam mat och biologisk mångfald.

6 Movium (2013). *Hela staden - Argument för grönblå stadsbyggnad*
Boverket (2010). *Mångfunktionella ytor*
Boverket (2007). *Bostadsnära natur – inspiration och vägledning*

7 Byggnadsförvaltningen (2009). *Grönplan Vänersborg 2008*. Godkänd av kommunfullmäktige 2009-04-15.

En annan aktuell fråga rör skolors och förskolors behov av utemiljöer. Skolgårdar hör till våra mest använda rekreationsytor. 2015 kom nya allmänna råd och en vägledning från Boverket⁸ om hur kommuner kan möta dessa behov i planering, utformning och förvaltning. Vänersborgs kommun arbetar genom projektet *Gröna skolgårdar* med frågorna. Bland annat har inventeringar av förskolornas och skolornas utemiljöer gjorts som visar på behov och möjligheter.

Rekommendationer kring hantering av dagvatten, vattenkontakt och tillgång till friluftsområden beskrivs separat som andra utvecklingsprinciper. Utvecklingsprincipen kontakt med vatten handlar bland annat om att stärka promenad- och cykelstråk längs vattnet, vilket med fördel kombineras med växtlighet för att förbättra upplevelsen både när det gäller vatten- och naturkontakt.

Att satsa på grönytor i staden kan delvis stå i konflikt med utvecklingsprincipen Bygg blandad och sammanhängande tätortsbebyggelse. En diskussion behöver därför föras om vilken täthet bebyggelsen bör ha på olika platser i staden och den gröna infrastrukturen. Barriäreffekter och gröna stråk finns redovisade i kommunens Grönplan (kap 2.3).

Fortsatt arbete

- Ta fram en friluftsplän för att ge information om värdefulla friluftsområden samt ge förslag på åtgärder som kan förbättra dem, bland annat rörande underhåll, framkomlighet, tillgänglighet och förutsättningar för ökad besöksnäring. De nationella friluftsmålen bör vara vägledande.
- Ta fram riktlinjer för hur odling i tätort kan underlättas samtidigt som rekreatiönsändamål och andra viktiga syften med grönområden stärks.
- Ta fram riktlinjer för utformning av skolgårdar.
- Följa upp Grönplanens utpekade utvecklingspunkter i kapitel 5 (sidan 94).

Rekommendationer

- *Viktiga friluftsområden* utvecklas för att öka allmänhetens tillgång till dem, till exempel genom

8 Boverket (2015). *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*. Rapport 2015:8. BFS 2015:1 - FRI 1. *Boverkets allmänna råd (2015:1) om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet*

anläggande av stigar, skyltning och anläggningar med koppling till friluftsutövande. Mycket stor hänsyn ska tas till natur- och kulturvärden i förvaltning och utveckling av områdena och det är viktigt att förändringar inte hotar friluft-sändamålen. Detta gäller Kroppefjäll, Halle- och Hunneberg, Boteredsjöområdet, Dalbobergen och Gälle udde⁹.

F1

- *Områden för vattenburet friluftsliv* utvecklas för att öka allmänhetens tillgång till dem, till exempel genom skyltning och anläggningar med koppling till friluftsutövande. Mycket stor hänsyn ska tas till natur- och kulturvärden i förvaltning och utveckling av områdena och det är viktigt att förändringar inte hotar friluft-sändamålen. Detta gäller kustzonerna från Skräcklan till Nordkroken, längs Vänersnäs västsida, vid Ur-sand och Sikhall-Gälle udde¹⁰.
- När nya planer tas fram ska stor vikt läggas vid att boende i tätort ska ha god tillgång till grönytor för bland annat lek, vila, promenad och naturupplevelser.
- Det ska finnas platser för odlingslotter för boende i kommunens tätorter.
- Naturområden och andra gröna ytor ska i möjlig mån länkas samman med gröna stråk och korridorer.
- Så långt som möjligt ska grönytor planeras för att rymma många funktioner. Till exempel kan samma yta fungera som lekområde, samlingsplats vid högtider, blomsteräng och dagvatten-reservoar vid stora skyfall, medan en annan plats kan rymma odlingar och samtidigt utgöra vindskydd, vara spridningskorridor¹¹ för biologisk mångfald och promenadstråk.
- Skolors och förskolors utemiljöer bör rymma olika funktioner utifrån Boverkets vägledning. Dessutom bör förskolor och skolor ha tillgång till näraliggande naturområde och eventuellt odlingsytor för sin pedagogiska verksamhet.
- Naturområden bör användas som skyddszon mellan bebyggelse och vägar eller verksamhetsområden. De skyddsskogar som pekas ut i Grönplanen (kap 2.6) ska bevaras.

F2

9 Norra Dalbobergen och Gälle udde är markerade som område för friluftsliv/rekreation i *Fördjupad Översiktsplan för Dalslandskusten*.

10 Se föregående not.

11 En spridningskorridor är grönytor som binder samman områden dit smådjur och växter behöver kunna spridas, så att inte områdena blir isolerade av stadsbebyggelsen.

Bakgrund

En viktig resurs i Vänersborgs kommun är vattnet. Här rinner Sveriges största vattendrag ut från Västeuropas största insjö. Detta strategiska läge var skälet till att en stad växte fram här. Förutom tio mil Vänerkust finns även många andra mindre sjöar och rinnande vattendrag. Trots det reagerar många på hur lite vattnet ändå är närvarande i staden och i det dagliga livet för de flesta. Vattenkontakt är idag starkt värderat. Det märks till exempel genom att sjöutsikt höjer priset för en fastighet. Såväl turister som boende söker sig också ofta till platser där vattnet finns.

Det finns goda möjligheter att gå och cykla längs vattnet, bland annat i Skräcklan, utmed centrala delar av Vassbotten, längs Karls grav, Dalbostigen och Holmängen. Men det finns också platser där tillgängligheten är sämre, till exempel mellan Önafors och Restad Gård, stora delar av Vassbotten, delar av Dalslandskusten och Vänersnäs.

Badplatser fungerar som sociala träffpunkter för många människor. I kommunen finns fem större badplatser: Sikhall, Ursand, Skräcklan, Nordkroken, och Gaddesanna. Det finns också mindre badplatser, bland annat i Stora Hästefjorden, Ryrsjön, Gundlebosjön, Boteredssjön och längs Dalslandskusten. Flera av de badplatser som upplevs som allmänna ligger på privatägd mark. Även om alla har rätt att nyttja platser där allemansrätten gäller är kommunens möjligheter att förvalta och utveckla privatägda badstränder begränsade.

Båtliv är en annan viktig del av kommunens vattennära identitet. Det finns bryggor och enstaka båtplatser längs stora delar av Vänerkusten. Det finns även flera småbåtshamnar: Sanden, marinan vid Vänerparken, Länsan, Blåsut, Fredriksberg, Grönvik, Sikhall och Gaddesanna. I *Strategi för lo-*

Vattnet syftar här i första hand på Vänermen principen kan delvis gälla även andra vattendrag i kommunen, bland annat Vassbotten, Karls grav, Göta Älv, Hästefjordarna, Ryrsjön och Boteredssjön.

Kontakt syftar här på att uppleva vattnet på olika sätt, framför allt genom att se det, kunna ta sig fram till det, röra sig längs med strandkanten, bada, fiska och färdas i båt.

Med *småbåtshamn* avses en förtöjningsanläggning för småbåtar med minst 10 samlade båtplatser

*kalisering av småbåtshamnar utmed Dalslandskusten*¹² föreslås i första hand att befintliga hamnar byggs ut, men att det även kan vara lämpligt att anlägga en ny vid Stigsberget eller Bäsingebo. Diskussioner förs om en mer central placering av Vänersborgs gästhamn, vilket skulle kunna tillföra mycket till stadsmiljön.

Färjetrafiken är begränsad. Sommartid finns ett fåtal avgångar med kanalbåtar på kryssning. Färjetrafik mellan Vänersborgs centrum och Ursand har funnits till och från.

När det gäller andra vattenanknutna aktiviteter finns många goda fiskevatten, flera fågeltorn med utblick över vatten, föreningar som organiserar segling, rodd, kajakpaddling och åker långfärdsskridskor. Festivalen Aqua Blå som ordnas i juni på Sanden går i vattnets tecken.

Merparten av de aktiviteter som knyter an till vatten äger rum under några få månader när det är varmt, soligt och inte alltför blåsigt. Men även om badplatserna är tomma större delen av året är förväntningarna höga på att kunna nyttja sommarsäsongen och värdet av det ska inte underskattas. Det är också då möjligheten är som störst att visa upp vår kommun och locka besökare. Värdet av att se, komma fram till och röra sig längs vattnet är stort under hela året.

Fortsatt arbete

- Göra en samlad inventering av badplatser inom kommunen, vilken kan kopplas till en strategi för var kommunen bör göra insatser för att förbättra kvaliteten och tillgången till badplats. Strategier för att öka tillgängligheten för

¹² Utredning gjord av Byggnadsförvaltningen och godkänd av Kommunfullmäktige 2013-09-25.

allmänheten till stränderna kring Vänern bör också ingå.

- Fullfölja arbetet med strategisk lokalisering av småbåtshamnar för att täcka in även östra delen av kommunen.

Lagkrav

- Strandskyddet innebär att byggnation inte får inskränka allmänhetens tillgång till strandområden och att djur- och växtliv längs stränder ska skyddas (7 kap 13-18 §§ miljöbalken). Längs Vänern gäller strandskyddet 300 m från vattenlinjen inåt land samt lika långt ut i vattnet. För övriga vattendrag gäller 100 m.
- Allemansrätten (2 kap 15 § regeringsformen) innebär bland annat att fastighetsägare inte har rätt att hindra människor att passera över fastigheten¹³ utanför hemfridszonen. Det innebär även att skyltning, stängsel och planteringar kan vara olagliga om dessa syftar till att utöka hemfridszonen eller hindra allemansrätten.

¹³ Se *Allemansrätten – Vad säger lagen?* av Bertil Bengtsson och Naturvårdsverket 2004

Rekommendationer

- I samband med nya planer ska möjligheten att skapa allmänna gångstigar ner till och längs med vatten ges hög prioritet. Barriärer som försvårar möjligheterna för människor att ta sig ner till strandkanter eller röra sig längs vattnet bör arbetas bort.
- Fler siktlinjer bör skapas så att man ser vattnet från allmänna platser i staden och från allmänna vägar längs Vänerns kuster. Avvägningar måste göras gentemot naturvärden och behov av skyddande vegetation.
- Initiativ som ökar allmänhetens möjligheter till vattenupplevelser ska uppmuntras så länge de inte skadar viktiga natur- eller kulturvärden.

Brålanda gamla stationshus

Bakgrund

Järnvägen och järnvägsstationer har historiskt haft en stor betydelse för kommunikationer och välstånd, inte bara i Sverige, utan även globalt. Stations samhällenas framtida roll är viktiga för städernas och regionernas utveckling. En utveckling av dessa samhällen kan möjliggöra en transportsnål samhällsplanering, hållbar ekonomisk utveckling och en attraktiv region. Att förtäta i stationsnära lägen är en gemensam utmaning för många aktörer och intressenter.

Kommunen har ett strategiskt läge när det gäller tågtrafiken. I nord-sydlig riktning passerar banan mellan Oslo och Göteborg och i öst-västlig riktning går Älvsborgsbanan mellan Uddevalla – Herrljunga - Borås, som också ger oss möjlighet att åka med direkttåg till Stockholm. För några år sedan invigdes dubbelspår mellan Öxnered och Göteborg, vilket gav möjligheter för kraftfulla förbättringar av pendeltågstrafiken söderut. Nu pågår diskussioner i regionen om ytterligare satsningar.

Kommunen har tre stationer som trafikeras och ytterligare tre som skulle kunna trafikeras på sikt: Brålanda, Väne Ryr och Frändefors. Dessa tre orter skulle i framtiden kunna ingå i ett tågssystem med olika tåglinjer som stannar olika tätt, liknande Skånetrafikens Pågatågssystem.

Ekosystemtjänster är de nyttor som människorna får från naturen. Många av tjänsterna från ekosystemen är inte beaktade eller identifierade och risken är därför att de missas eller bortses från i de ekonomiska kalkylerna.

Grönyta/grönområde står här för allmänt tillgängligt område dominerat av växtlighet. I detaljplan är dessa områden i regel allmän plats markerat som natur, park eller plantering. Ofta finns även ytor som i detaljplan är kvartersmark med stor betydelse för rekreation och olika ekosystemtjänster. Jordbruksmark räknas här inte in i begreppet.

Boverket (2007) definierar *bostadsnära natur* som gröna områden och ytor inom 300 m från bostaden.

Det finns brister i infrastrukturen för järnvägen:

- För få mötesplatser och avsaknad av dubbelspår genom Dalsland mot Oslo.
- Enkelspår på Älvsborgsbanan mellan Öxnered och Håkanstorp.
- För få spår på Vänersborgs resecentrum.
- Driftsstörningar och uttjänt material i järnvägsbron över hamnkanalen i Vänersborg
- Dålig infrastruktur vid de stations samhällen där tågen idag inte stannar.
- Avsaknad av och brister i pendelparkering för bil och cykel på flera stationer.

Ovanstående brister hämmar möjligheten till att utveckla befintliga och nya stations samhällen i Vänersborgs kommun. Med dessa brister försvåras kommunens möjlighet att nå visionen om det hållbara samhället. Att arbeta för att åtgärda dessa brister är en nyckelfråga för utveckling av nya och befintliga stations samhällen i Vänersborgs kommun.

Vissa förändringar är redan beslutade som att ny bro över Hamnkanalen ska byggas. Fler spår vid Resecentrum i Vänersborg planeras. Dessa förändringar leder till att tågtrafik från Lidköping till Göteborg kan ledas via Vänersborg, nytt cykelstråk kan byggas från Öxnered/Blåsut via järnvägsbron över hamnkanalen. Ett projekt för att förbättra infrastrukturen för tågtrafiken genom Dalsland planeras att starta våren 2016.

Fortsatt arbete

- Verka i olika sammanhang och olika instanser och beslutfattare för att bristerna i vår infrastruktur för järnväg byggs bort och befintliga och nya stationssamhällen kan utvecklas.
- Konkretisera markanvändningsstrategier för utveckling av stationssamhällen kring befintliga stationer i FÖP för Vänersborg och Vargön.
- Ta fram fördjupade översiktsplaner eller motsvarande planeringsunderlag för Brålanda, Frändefors och Väne Ryr, med en avsikt att utreda möjligheterna till framtida stationssamhällen och lägga fast utvecklingsprinciper för det där.

Rekommendationer

- Kring befintliga järnvägsstationer och spår reserveras mark för utveckling av stationssamhällen. Tillgänglighet med cykel och kollektivtrafik är central. Det bör även finnas pendlingsparkering för bilar. Nya centrumbildningar kan bli aktuella. I övrigt bör planeringen utgå från att ge utrymme för många bostäder inom gång- och cykelavstånd från stationen.
- Byggande eller anläggningar som kan försvåra byggandet av vägarna eller järnvägarna bör inte tillåtas

Öxnered sett från norr 2012

Bygg blandad och sammanhängande tätortsbebyggelse

Bakgrund

Det finns många fördelar med att samla bebyggelsen. Det möjliggör ett mer effektivt nyttjande av markresurser, vilket innebär att till exempel mer naturmark kan sparas. Fler kan dra nytta av vägar och annan infrastruktur och det är också enklare och billigare att ordna service om bebyggelsen är samlad. En samlad bebyggelse där tillräckligt många bor nära varandra kan också ge förutsättningar för det som ofta kallas stadsliv – där kulturutbud och spontana möten är viktigt. Det finns alltså anledning att i planeringen sträva efter förtätning. Samtidigt finns det många som efterfrågar lugn, avskildhet och naturnära boende och därför föredrar att bo utanför staden.

Genom historien har stad och landsbygd ofta följt olika regelverk. Idag finns ingen sådan uppdelning i lagstiftningen även om begreppet 'tätort' ofta används i statistiska sammanhang (se faktaruta). Det har stor betydelse om ett område är detaljplanlagt eller inte. Det är också avgörande om ett område har *sammanhållen bebyggelse* (se faktaruta). Inom sammanhållen bebyggelse ställs högre krav på bygglov och detaljplanering.

En fråga som fått allt större betydelse är frågan om social och ekonomisk bostadssegregation, det vill säga att sådant som utbildningsnivå, inkomst och etnisk bakgrund väldigt starkt påverkar var människor bor och vice versa. Vissa stadsdelar eller kommundelar kan få en väldigt tydlig stämpel som hämmar utvecklingen och kan bidra till ohälsa, otrygghet och konflikter. En grundläggande strategi för att minska dessa effekter är att undvika att skapa avskilda 'öar' i stadslandskapet med väldigt enhetlig bebyggelse utan att istället binda ihop stadsdelar och ge förutsättningar för olika inkomstgrupper att bo i varje område.

Det är viktigt att skapa ett bostadsbestånd som tillgodoser den differentierade efterfrågan som olika invånargrupper har på sin bostad. De bostäder kommunen har störst brist på är hyresrätter. Vid planering av nya bostadsområden är närhet till kollektivtrafikstråk, god infrastruktur samt kommunal service viktigt för att kunna nå ett hållbart samhälle.

Begreppet *tätort* används bland annat för att kunna följa och analysera bebyggelseutveckling i olika sammanhang. 2015 utvecklades en ny metodik för att definiera tätortsområden, men förenklat handlar det liksom tidigare om att minst 200 personer ska bo där husen ligger högst 200 meter från varandra (se t.ex. *Översyn av metod och definition för: SCBs avgränsningar av koncentrerad bebyggelse*, SCB 2016).

I Plan- och bygglagen 1 kap. 4 § definieras *sammanhållen bebyggelse* som "bebyggelse på tomter som gränsar till varandra eller skiljs åt endast av en väg, gata eller parkmark". Detta kan röra så lite som tre hus, men normalt sett handlar det om bebyggelsegrupper med minst 10 hus (se t.ex. rapporten *Sammanhållen bebyggelse och bygglovsbefriade åtgärder utanför detaljplan*, Länsstyrelsen Gävleborg 2014)

Fortsatt arbete

- Inventera gamla detaljplaner för att bedöma var behovet av uppdatering är störst.

Lagkrav

- Detaljplan krävs i många fall innan bygglov kan ges (4 kap 2 § PBL), bland annat inför större exploateringar och stadsförnyelse.

Rekommendationer

- Tätortsutveckling ska ske inom utpekade områden. Inom dessa bör fördjupade översiktsplaner upprättas, följt av detaljplanering.
- Ny bostadsbebyggelse bör i första hand planeras genom förtätning i eller i direkt anslutning till befintliga tätortsområden, med närhet till befintlig infrastruktur och goda förutsättningar för framtida försörjning av service.
- Planeringen ska sträva efter att i varje stadsdel skapa bebyggelse med blandade funktioner, hustyper och upplåtelseformer.
- Planeringen ska sträva efter att länka samman stadsdelar och bostadsområden. Detta innebär i första hand att förbättra möjligheterna att gå och cykla mellan områden som är åtskilda av barriärer. Det kan också innebära att hitta bättre markanvändning för ytor som upplevs som outnyttjade och därigenom skapar barriärer.

Utveckla landsbygden

Bakgrund

Vänersborgs kommun har en stor landsbygd som producerar viktiga resurser för samhället. Det är av stor betydelse att människor har möjlighet att bo bra och skapa sysselsättning på landsbygden, samtidigt som det finns många värden att ta hand om och utveckla på ett hållbart sätt. Det kan finnas en risk att vissa områden på landsbygden hotar att mista viktiga karaktärsdrag om alltför mycket ny bebyggelse tillkommer, men i många fall är risken större att minskad befolkning leder till att samhället tappar livskraft. En utgångspunkt för denna utvecklingsprincip är därför att ge utrymme till förändringar. Samtidigt är öppna vyer, avskildhet och sparsam bebyggelse grundläggande värden för många som vill bo på landsbygden vilket kan vara en anledning att vara restriktiv med ny bebyggelse. Andra anledningar är att det är betydligt dyrare och svårare att försörja en utspridd befolkning med service och att det kräver mer biltransporter vilket är problematiskt ur hållbarhetssynpunkt. I utvecklingsprincipen pekas några områden ut som är bättre lämpade för bebyggelseutveckling än andra på landsbygden.

Jordbruksmark, natur-, kultur- och rekreationsvärden på landsbygden behandlas i andra utvecklingsprinciper. Denna utvecklingsprincip handlar om mer generella riktlinjer för byggande på landsbygden.

Landsbygdsutveckling i strandnära läge (LIS)

Sedan 2009 har kommunerna möjlighet att i sin översiktsplan fastställa områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen (LIS). I ett utpekat LIS-område är det sedan lättare att få dispens för strandskydd. Ett LIS-område kan dock bara utpekas om strandskyddets syften tillgodoses, det vill säga att allmänheten tillgång till stränder inte hämmas och att djur- och växtliv inte påverkas negativt. Längs Vänerkusten ska kommunerna vara restriktiva med att peka ut LIS-områden.

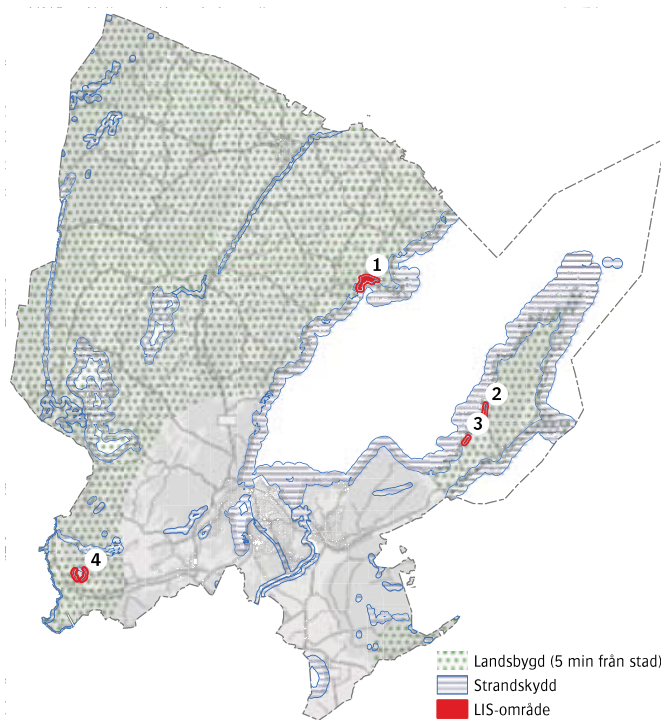
Kartan nedan visar vilka områden i kommunen som berörs av strandskydd. Den generella regeln är 100 meter från strandlinjen, men för Väner gäller istället 300 meter. I kartan är föreslagna LIS-områden redovisade.Utförligare beskrivning och analys av planeringsförutsättningar finns i

Landsbygd är inget entydigt begrepp. Såväl EU som OECD har redovisat kartläggningar som visar att hela Sverige förutom Stockholms län och Skåne-regionen är att betrakta som landsbygd. Enligt en definition som Jordbruksverket använder är Vänersborgs kommun som helhet landsbygd, men nära gränsvärdet för att vara stadsområde. I vissa sammanhang används det nu nedlagda Glesbygdsverkets definition av landsbygd som innebär att det är längre än fem minuters restid till en ort med minst 3000 invånare. Ofta används också landsbygd som en motsats till tätort.

underlagsbilagan till översiktsplanen. Förutom de identifierade platserna har diskussion förts om LIS-områden även på andra ställen, bland annat kring Hästefjordarna. Behov finns av ytterligare utredning kring LIS.

Sikhallsviken

Längs Dalslandskusten har kommunen tagit fram en fördjupad översiktsplan där strandskyddsfrågorna hanterats på en övergripande nivå. Det område som framför allt lyfts fram för framtida utveckling är Sikhall, se sid. 27-30 i Fördjupad översiktsplan för Dalslandskusten. Detaljplanering pågår i Sikhallsviken utifrån ställningstaganden i fördjupade översiktsplanen och i samband med att kommunalt VA byggs ut till området. För att underlätta bedömningen av undantag från

Landsbygd enligt Glesbygdsverkets definition, strandskyddade områden och LIS-områden i Vänersborgs kommun.

strandskydd föreslås ett LIS-område för de delar av detaljplaneområdet som ligger närmare än 300 meter från strandlinjen.

Södra Vänersnäs

Under förutsättning att kommunalt VA byggs ut till Vänersnäs kan de södra delarna kring befintliga vägnät lämpa sig för kompletterande bostadsbebyggelse. Här finns inga vägledande planer utöver översiktsplanen och större förändringar kräver ytterligare planläggning. I närheten finns rika kultur- och naturmiljöer som pekas ut i översiktsplanen. För att underlätta bedömningen av undantag från strandskydd föreslås LIS-område för de delar av detaljplaneområdet som ligger närmare än 300 meter från strandlinjen.

Ryrsjön

Ryrsjön ingår i översiktsplanen som framtida område för tätortsutveckling, men är idag landsbygd. För att underlätta utvecklingen av Väne Ryr som samhälle och eventuell framtida järnvägssamhälle föreslås ett LIS-område för delar av området inom 100 meter från strandkanten som kan vara lämpliga för ny bebyggelse. Innan dessa områden exploateras behövs ytterligare planläggning och översiktsplanen föreslår fördjupad översiktsplan följd av detaljplan.

Fortsatt arbete

- Göra en översyn av kommunens LIS-områden. Om nya LIS-områden ska läggas till behöver dessa antas som ett tematiskt tillägg till översiktsplanen.

Lagkrav

B2

- Inom områden med *sammanhållen bebyggelse* gäller högre krav på vad som är en bygglovsbefriad åtgärd enligt 9 kap PBL.

Rekommendationer

- Befintlig bebyggelse på landsbygden bör kunna utvecklas med stor frihet där inga särskilda hänsynstaganden pekats ut. Dock bör inte förändringar som påverkar områdets karaktär negativt eller på annat sätt innebär negativa konsekvenser för boende i närområdet tillåtas, om inte förändringarnas positiva effekter överväger.

- Inom områden för *landsbygdsutveckling i strandnära läge* kan dispens eller upphävande av strandskyddet tillåtas om kriterierna för detta uppfylls enligt 7 kap 18 § miljöbalken. Området ska planläggas inför större förändring. I anslutning till befintlig bebyggelse kan enstaka förhandsbesked ges strandskyddsdispens om det inte hindrar eller riskerar att försvåra planläggning. Ny bebyggelse ska anslutas till kommunalt vatten och spillvatten. Vägledning för bedömningen ges i översiktsplanens underlagsdel.

LIS

- I Sikhall bör ny bostadsbebyggelse och utveckling av hamn, badplats och campingverksamhet kunna tillåtas i viss utsträckning. Utvecklingen förutsätter anslutning till kommunalt vatten och spillvatten, samt skyddande av viktiga natur- och kulturvärden. Inför större förändringar bör detaljplan tas fram. Vägledning ges av Fördjupad översiktsplan för Dalslandskusten samt områdesbeskrivningar i översiktsplanens underlagsdel.

B3

- I delar av Vänersnäs bör ny bebyggelse kunna tillåtas i viss utsträckning. Utvecklingen förutsätter anslutning till kommunalt vatten och avlopp samt att stor hänsyn tas till områdets fornlämningar, kultur- och naturvärden. Ny bebyggelse bör vara följsam mot skalan och tätheten i kringliggande bebyggelse. I huvudsak bör ändamålet vara bostäder. Inför större förändringar bör planprogram och detaljplan eller områdesbestämmelser tas fram. Vägledning ges av områdesbeskrivningar i översiktsplanens underlagsdel.

B4

Utveckla centrum som mötesplats för alla

Bakgrund

Ett levande centrum är en av de allra viktigaste egenskaperna för en attraktiv kommun, oavsett om det är på landet eller centralt i Vänersborgs kommun. Många vill ha närhet till en plats där man kan uppleva folkliv, där det händer saker, där man möter många nya ansikten men även har en chans att träffa bekanta. I den mindre staden kan lokalsamhället möta världen, vilket är en av dess allra största styrkor. Vänersborgs kommun har en storlek som möjliggör ett livfullt lokalsamhälle men också lockar besökare. Det kräver att det finns rikligt med aktiviteter och mötesplatser som är öppna för alla.

När Vänersborg återbyggdes efter branden 1834 lämnades mitt genom staden det breda, gröna stråk med viktiga institutioner som senare kommit att kallas Kulturaxeln. Bland de viktigaste historiska mötesplatserna i Vänersborg finns torgen, där en stor del av handeln bedrivits. Kyrkan har haft en betydelsefull roll som samlingsplats. En annan typ av mötesplatser är föreningslokaler, där bland annat Folkets Hus länge fyllt en viktig funktion. Biblioteket, muséet och konsthallen är exempel på kostnadsfria offentliga inomhusmiljöer. Annars utgör även biografen, kaféer, restauranger, butiker och serviceinrättningar platser där människor kan mötas.

Under förra seklet skedde stora förändringar av samhällets handels- och servicestrukturer, där många små butiker och serviceinrättningar i våra stadskärnor och på landsbygden har försvunnit och ersatts av ett fåtal större. Rörligheten är större idag och bilåkandet har möjliggjort framväxten av stora köpcentra utanför städerna. En kanske ännu större strukturförändring kan väntas i och med framväxten av internethandel. Samtidigt finns en ökande efterfrågan på lokalanknuten handel och service, och upplevelsen kan komma att få en större betydelse för var människor väljer att konsumera¹⁴. För att skapa en levande stadsmiljö behöver centrum anpassas till nya behov, där både kvinnor och män, olika åldersgrupper, kulturer och inkomstgrupper uppmärksammas.

Mötesplats är inget exakt begrepp. Det syftar här på en plats inomhus eller utomhus där människor med olika bakgrunder (kön, ålder, etnicitet, kulturell grupp, etc.) träffas spontant. Ju fler människor som träffas och ju större olikheterna mellan dem är, desto tydligare är det en mötesplats. Ofta är en mötesplats kopplad till särskilda *aktiviteter* som lockar människor till platsen. En *mångfunktionell* mötesplats rymmer olika typer av aktiviteter vilket lockar fler olika grupper till platsen.

Kommunen har under senaste tiden satsat på förbättringar i centrum bland annat genom att göra iordning Hamngatan för uteserveringar, rusta upp miljön längs gågatorna, bygga en ny scen i gågaturkrysset, och anlägga ett öppet stråk längs Kulturaxeln med en temaplatz i Plantaget. Detta arbete behöver fortsätta för att ge staden förutsättningar att leva upp till morgondagens förväntningar. Samverkan med handel och andra aktörer, bland annat genom Forum Vänersborg, är mycket viktigt för att kunna genomföra förändringar.

Vänersborg har sedan en lång tid tillbaka profilerat sig som kulturkommun där musiken har en särställning och även dansen är på stark frammarsch. För den fortsatta utvecklingen av kommunens kulturliv behövs bra och ändamålsenliga lokaler som svarar mot dagens och framtida krav för scenframträdanden. Större publika evenemang har vuxit i betydelse och omfattning, vilket

14 Se t.ex. *Kampen om köpkraften*, HUI Research (2011)

Tillgänglighet innebär i detta fall att det ska vara lätt att orientera och röra sig med särskilt fokus på personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga, till exempel synskadade och rullstolsburna. De åtgärder som avses här rör i första hand förändringar av den fysiska miljön, vilket förutom markarbete kan innefatta till exempel belysning, vegetation, skyltar och markeringar av olika slag.

Med *stadsrummet* avses här i första hand allmänna platser i tätorten, det vill säga gator, torg, parker med mera som kommunen ansvarar för. Tillgänglighet är viktigt även på kvartersmark och behöver ofta hanteras i samverkan med fastighetsägare. Rekommendationerna nedan tar inte upp de krav som ställs rörande byggnader och inomhusmiljö.

också kräver flexibla ytor utomhus för logistik och tillfälliga installationer.

Tillgänglighet

En väl gestaltad och lättillgänglig miljö i det offentliga rummet är tilltalande och stimulerar till stadsliv och spontana möten. En viktig utgångspunkt är att alla gynnas av att tillgängligheten ökas för personer med funktionsnedsättningar. Ett lättillgängligt stadsrum gör det mer lockande för var och en att gå till fots och vistas i staden. Vid sidan av personer med nedsatt orienterings- eller rörelseförmåga har bland annat barn och äldre särskilt stor nytta av ökad tillgänglighet. Förutom konkreta hinder eller hjälpmedel i miljön påverkas tillgängligheten även av hur trygg en plats känns.

I visionen för Vänersborgs kommun finns inriktningsmålet ”Fler invånare upplever livskvalitet, välbefinnande och trygghet”. Att skapa tillgänglighet i stadsrummet för alla är ett viktigt steg mot att uppfylla detta.

I Vänersborgs kommun finns ett råd för funktionshinderfrågor som träffas regelbundet för att diskutera tillgänglighet. Kommunen hade tidigare också en databas på hemsidan som beskrev vilka åtgärder för tillgänglighet som var gjorda på detaljnivå ibland annat offentliga lokaler och enskilda butiker.

Västra Götalandsregionen har antagit en strategi¹⁵ med målsättning att alla hållplatser med mer än 100 på- och avstigande i en första etapp ska anpassas till personer med funktionsnedsättning. Kommunen uppnådde detta delmål redan 2015 och var därmed först i länet med att klara av etappen. Boverkets föreskrifter och allmänna råd om

15 Västra Götalandsregionen (2012). *Strategi för funktionshinderanpassning av kollektivtrafiken*. Antagen av Kollektivtrafiknämnden 2012-09-27.

tillgänglighet på allmänna platser¹⁶ ger med stöd av Plan- och bygglagen riktlinjer för hur kommunen ska arbeta för att undanröja hinder och göra det lätt för alla att orientera och röra sig i staden. Riktlinjer har även tagits fram för kommunerna i Västra Götaland¹⁷.

Tillgänglighetsåtgärder ska lösas integrerat med andra frågor i planeringen. Ofta behövs samverkan mellan olika aktörer, till exempel kommunen, fastighetsägare och brukargrupper. Omsorg bör också läggas på utformning av till exempel informationsbärare av olika slag¹⁸. När lösningar för tillgänglighet söks är det viktigt att beakta bland annat estetiska upplevelsevärden och kulturvårdsaspekter.

Fortsatt arbete

- Fortsätta arbetet med upprustning längs Kulturaxeln.
- Ta fram en målbild för Vänersborgs centrum.
- Ta fram en strategisk plan för besöksparkering och tillgänglighet i centrala delar av Vänersborg.
- Inventera och undanröja tillgänglighetshinder.

Rekommendationer

- I tätorternas centrum bör lokaler för handels- och serviceändamål säkras i planer och byggande. Blandning mellan verksamheter och bostäder kan vara bra, och i sådana fall bör markplanet reserveras för lokaler. I möjlig mån ska fasader mot gator där många rör sig vara ”aktiva”, d.v.s. fyllas med entréer och fönsterpartier som visar upp verksamheten.
- Norra Sanden ska tillsammans med centrum och Skräcklan stärkas som ett område för evenemang. Detta innebär bland annat att förbättra gångstråk samt att försöka hitta robusta lösningar för tekniska installationer och logistik.
- Bra lokaler för olika typer av scenframträdanden behövs och ska om möjligt placeras nära andra lokaler för att underlätta samarrangemang.
- Initiativ ska uppmuntras som skapar nya mötesplatser eller nya aktiviteter i centrum, särskilt

16 BFS 2011:5 ALM 2, samt BFS 2013:9 HIN 3

17 Västra Götalandsregionen (2009) *Riktlinjer för fysisk tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning*, reviderade av Regionstyrelsen 2009-09-22.

18 Informationsbärare kan i detta fall vara t.ex. skyltar, trafikljus eller markeringar i gatubeläggningen

om de kan bidra till möten mellan grupper som annars inte träffas i hög utsträckning.

- Möjligheten att röra sig till fots, med rullstol, rollator och barnvagn ska ges hög prioritet i stadsplaneringen. Fysiska hinder som försvårar rörelser ska i möjlig mån undanröjas och undvikas. Barriärer i form av vägar, järnväg och kanaler ska i möjlig mån brytas med trygga passager. Informationsbärare ska integreras på ett estetiskt tilltalande sätt i stadsmiljön.
- Offentliga rum som kulturinstitutioner, idrotts- och nöjesanläggningar och andra publika verksamheter ska vara tillgängliga för alla.
- Inom tätortsområden ska god tillgänglighet för gående, cyklande, kollektivtrafikresenärer och bilister säkras i nämnd ordning.

Funktionshinderföreningarna visar tillgänglighetsproblem för kommunens tjänstemän.

Satsa på cykling och kollektivtrafik

Bakgrund

Vi ser idag hur cyklandet utvecklas genom att allt fler väljer att köpa en elcykel eller lådcykel, vilket gör att cyklarna får ett bredare användningsområde och kan användas såväl som till att pendla längre sträckor som att storhandla eller lämna barnen på förskola. Dessa nya cykelformer ställer krav på nya former av cykelparkeringar samt även laddstolpar för elcyklar.

Fler kommuninvånare och tätare bebyggelse kommer att medföra ett ökat behov av transporter som ska samsas om en minskad yta. Samtidigt ökar kraven på ett hållbart resande, vilket innebär ett oberoende av fossila bränslen. Tillsammans utgör dessa förutsättningar en stor utmaning för transportsystemet och nya lösningar måste hittas. Cykeln (avser både traditionell cykel och elcykel i texten) är ett bra alternativ för framtidens transporter genom att den tar liten plats jämfört med bilen, är bullerfri, inte släpper ut några avgaser, är bra för folkhälsan och dessutom är ett färdmedel som de flesta invånare har råd med.

Det finns en stor potential att överföra kortare resor från bil till cykel, framför allt inom tätorter. Resor som har särskilt stor potential är skolresor, arbetsresor (många är kortare än 5 km) och kombinationsresor med kollektivtrafik. Likaså ökar det längre cykelpendlandet vilket är viktigt att ta hänsyn till i när cykelvägar planeras. Den fysiska utformningen och planeringen är en viktig del för att få till en sådan övergång. En ny och förbättrad cykelinfrastruktur förväntas ge upphov till ökad cykeltrafik. Vänersborgs kommun arbetar med att ta fram en ny kommunal cykelplan med rekommendationer och åtgärder för att förbättra förutsättningarna för cykeltrafiken och därmed bidra till ett ökat cyklande inom kommunen. Västra Götalandsregionen har också under 2015 tagit fram ett utkast på regional cykelstrategi¹⁹, vilket kommer bli ett viktigt dokument för kommunen att förhålla sig till.

Vänersborgs tätorter har relativt bra förutsättningar för cykling genom att det är plant och det finns ett utbyggt cykelvägnät. Gång- och cykelvägarna utgörs idag nästan uteslutande av dubbel-

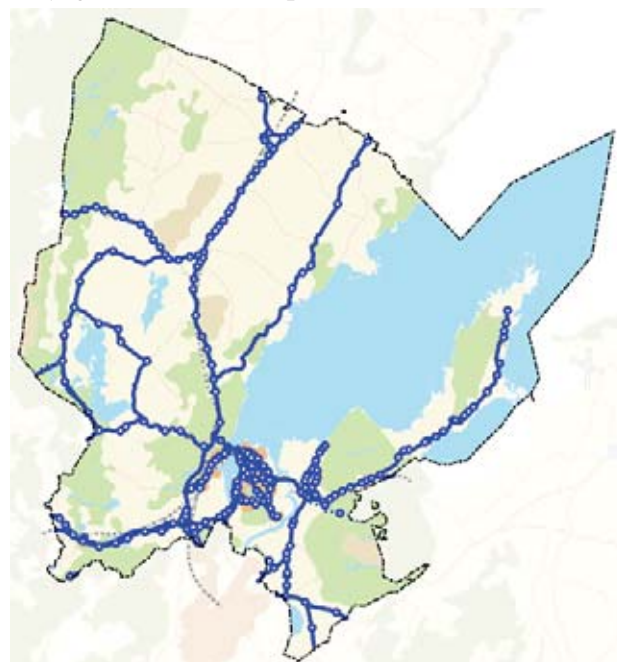
riktade banor där cyklister och fotgängare samsas om utrymmet. Separering av fotgängare och cyklister sker endast på ett fåtal sträckor.

Sammanhängande cykelstråk är något som lyfts fram av regionen när det gäller att få fler att välja cykeln i större utsträckning. Ofta finns det ett utbyggt cykelvägnät men det är inte tillräckligt sammanhängande för att vara optimalt. Även i Vänersborgs kommun finns behov av att se över hur funktionellt cykelvägnätet är när det gäller att länka samman olika områden samt att ta sig mellan strategiska målpunkter inom kommunen, såsom kollektivtrafiknoder, stora arbetsplatser, handelsnoder, idrottsanläggningar, kulturcentrum, förskolor och skolor samt olika tätortscentra. Säkra cykelparkeringar vid målpunkterna bör också tänkas in i planeringen.

Andra viktiga insatsområden för cykeltrafiken är vägbeläggning, belysning, trafiksäkerhet samt vägvisningar.

Kollektivtrafik

Västtrafik har byggt upp ett samordnat system för kollektivtrafiken i Vänersborgs och Trollhättans kommuner – Tvåstadstrafiken. Ett bra kollektivtrafiksystem karakteriseras av att det ska vara enkelt, snabbt och tydligt. Tillgängligheten ska vara god oavsett om det gäller närhet till hållplats eller möjligheten att nå hållplats. Alla större terminaler

Buslinjenätet med hållplatser.

¹⁹ Strategi för ökad cykling i Västra Götaland: En del av Regional plan för transportinfrastruktur, Trafikverket och Västra Götalandsregionen (2016)

och hållplatser i tätorten är tillgänglighetsanpassade. De flesta invånarna i Vänersborgs tätort har god tillgång till buss, i regel med närmare än 400 meter till en hållplats.

På landsbygden finns trafiken framförallt i stråken längs E45 genom Dalsland och E44 mellan Vänersborg och Uddevalla. Morgon och eftermiddagstrafik finns även längs Gestadvägen, Riksväg 173, runt Hästefjordarna, till Vänersnäs och genom Västra Tunhem. Sedan juni 2016 finns närtrafik utbyggt i kommunen.

En välfungerande och välutnyttjad kollektivtrafik är viktigt för både miljö och folkhälsa. Det ger rörelsefrihet för dem som saknar tillgång till bil. Kollektivtrafiken utgör även en form av offentligt rum där olika människor möts.

När nya bostadsområden planeras är det viktigt att de boende får möjlighet att åka med kollektivtrafik. I första hand bör utbyggnaden därför ligga inom befintliga kollektivtrafikstråk. Genom detta nås en hållbar samhällsplanering vilket är en del i kommunens vision. Tillgång till kollektivtrafik blir en allt viktigare faktor vid val av ny bostad. Under de senaste 10-15 åren har kollektivtrafikens betydelse ökat snabbt. Färre tar körkort och bilnehavet i de större städerna minskar samtidigt som bilismens möjligheter begränsas i takt med att städerna växer och förtätas och kollektivtrafiken ges ökad prioritet. Under de senaste två åren har resandet på sträckan Vänersborg – Göteborg mer än fördubblats.

Stora utvecklingsmöjligheter för kollektivtrafiken i kommunen ligger i att skapa fler tågstopp (se vidare i utvecklingsprincipen om att utveckla stationssambällen) samt mer flexibel så kallad närtrafik på landsbygden. Det är också viktigt att göra växlingar mellan olika färd sätt (cykel, bil, buss, tåg etc.) smidigare.

Fortsatt arbete

- Verka för att bättre möta behov av pendelparkeringar (cykel och bil) vid stationer och större hållplatser.
- Fortsätta verka för ökad tågtrafik på befintliga linjer och inrättandet av nya stopp för tågtrafiken.
- Upprätta markreservat för höghastighetsspår genom Dalsland i samarbete med berörda kommuner och Fyrbodals kommunalförbund.
- Utreda viktiga cykelförbindelser och lägga fast dessa i FÖP för Vänersborg och Vargön, bland annat rörande förbindelser mellan Vänersborgs centrum och Öxnered via Sanden och Blåsut.

Rekommendationer

- Vid planläggning ska strävan vara att länka samman stadsdelar, bostadsområden och viktiga målpunkter med cykelvägsstråk och förbättra möjligheterna att cykla mellan områden som är åtskilda av barriärer. Nya planer ska även redovisa hur säkra och funktionella cykelparkeringar samt cykelvägsanslutningar ska lösas.
- Kollektivtrafiken ska ha företräde i kommunens totala trafiksystem, vilket bland annat kan innebära upprättande av bussgator, busskörväg samt signalprioritering.
- Busshållplatser ska vara lättillgängliga och där behov finns ska cykelparkering iordningställas intill hållplatsen.
- Möjligheterna för kollektivtrafikförsörjning ska väga tungt när plats bestäms för ny bostadsbyggelse eller besöksmål.

Utvecklingsprincip 11:

Utveckla näringsliv och verksamheter

Bakgrund

Vänersborgs kommun har goda förutsättningar för verksamhetsutveckling. Läget är strategiskt mellan Göteborg och Oslo, med goda kommunikationer både gällande tåg, vägtransporter, sjöfart och flyg. Kommunen har tillgång till mark som kan underlätta företagsetableringar. Dock kan ytterligare markköp behövas för att täcka framtidens behov.

I Vänersborgs kommun finns flera verksamhetsområden med olika utvecklingsmöjligheter:

Trestad Center, etablerat väster om staden för att utnyttja korsningen mellan E45 och riksväg 44, samt närheten till E6, är inriktat på handel och industri. Här finns bland annat flera stora logistikföretag. Få kommunala byggklara tomter finns. Sedan tidigare har en utredning om kombiterminal gjorts som visade goda förutsättningar för en sådan verksamhet längs med järnvägen.

I *Vargön* längs med Göta Älv finns plats för ett nytt område för industri och innovation där pappersbruket tidigare låg. Förslag finns även på att förlägga hamnen till Vargön.

Centralt i anslutning till det redan befintliga verksamhetsområdet *Holmängen* finns nya ytor färdiga för etablering inom handel och småindustri. Kommunen erbjuder tomter upp till 9 000 kvm, alla med skyltläge, antingen emot infartsväg eller järnväg. I närheten finns också *Trenova Center* med dagligvaruhandel och nybyggd galleria. Även på *Tenggrenstorpsområdet* och i nordvästra *Onsjö* finns mark att utveckla för verksamheter. Det befintliga verksamhetsområdet på Södra Sanden planeras att få en förändrad inriktning för att möjliggöra bostads- och centrumbebyggelse.

Verksamhetsområden finns även i *Brålanda* och *Frändefors* med möjlighet till ytterligare etableringar på kommunal mark.

Utredningsområde för eventuell utvidgning av Trestad center västerut

Näringslivet har gått igenom stora förändringar. Behov finns fortfarande av ytor med avskilt läge för storskalig och ibland miljöstörande industri, men det är också viktigt med platser för mindre och medelstora företag inom en mängd olika sektorer, där handel och tjänster ingår. Aspekter som närhet till kollektivtrafik, service och rekreationsområden kan ha stor betydelse för företag som vill kunna erbjuda de anställda bra arbetsförutsättningar. Fortsatta förändringar kan väntas och flera olika typer av verksamhetsområden behövs i beredskap.

Fortsatt arbete

- Uppdatera detaljplaner för befintliga verksamhetsområden där dessa är dåligt anpassade till dagens behov, bland annat vad gäller miljötänkande och framväxt av handels- och tjänsteföretagande.
- Ta fram ett långsiktigt program för verksamhetsutveckling i kommunen. Frågor som kan behandlas där är: Vilka behov av verksamhetsutbyggnad kan komma i framtiden? Vilken mark bör reserveras för det? Hur kan befintliga verksamhetsområden göras mer attraktiva och hållbara, till exempel genom förtätning och förbättrad vattenkontakt?
- Fortsätta arbetet med att stärka kommunens kompetens att stödja nya och befintliga företag i sin utveckling.

Rekommendationer

- Planlagda verksamhetsområden av stor strategisk betydelse är Trestad Center och Vargön industri och innovation.
- Lämpliga platser för utredning om framtida utbyggnad av verksamhetsområden är väster och öster om Trestad Center, söder om Stårkebokrysset vid E45 nära norra infarten till Vänersborg, samt vid Esslingetorp i södra Brålanda. Även befintliga verksamheter vid Stårkebokrysset och Grunnebo bör planläggas. Områdena ska detaljplanläggas innan utbyggnad. Översiktlig beskrivning finns i underlagsdelen.

Skapa hållbara dagvattensystem

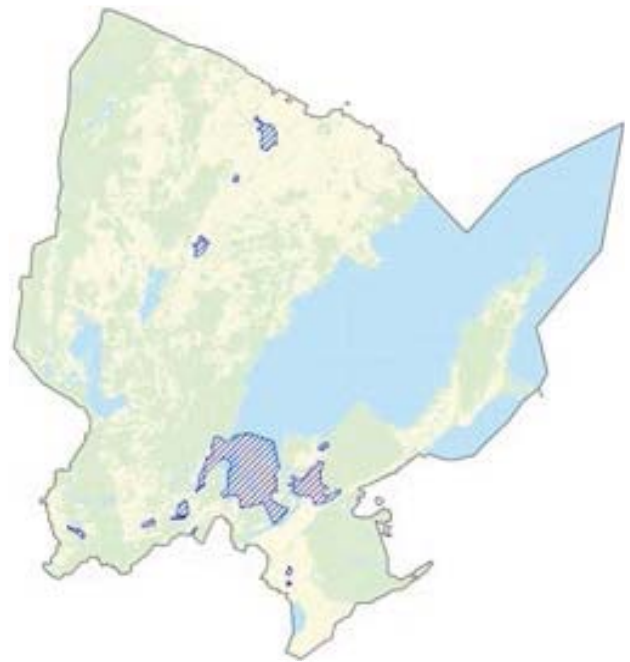
Bakgrund

Dagvatten är vatten som rinner från ytor som vägar, tak och andra hårdgjorda ytor. Vilka typer av föroreningar som följer med dagvattnet beror på markanvändningen på de ytor som regn- eller smältvattnet varit i kontakt med. Föroreningarna i dagvattnet kommer dels från tydliga källor såsom industrier, parkeringsplatser och bensinstationer, dels från mer diffusa källor som luftföroreningar, trafik och byggnadsmaterial. Biltrafik är den största källan till föroreningar i dagvattnet. I en stadsmiljö med mycket hårdgjorda ytor rinner nederbörden snabbt av ytan till dagvattenbrunnar, ledningar och vidare ut i sjöar och andra vattendrag. Med dagvattnet följer kemikalier, tungmetaller och övergödande ämnen. Att leda dagvatten snabbt ut i vattendragen gör även att mindre grundvatten bildas och det finns risk för erosionskador där vattenledningar mynnar ut.

Dagvatten har lyfts fram som en allt viktigare fråga tack vare en ökad kunskap om klimatteffekter och kostnader för översvämningar orsakade av kraftiga skyfall. Till följd av klimatförändringarna förväntas lokala översvämningar kopplade till skyfall och extrem nederbörd öka i framtiden. Kraven på en hållbar dagvattenhantering har blivit starkare i och med införandet av EU:s Vattendirektiv²⁰.

Det gäller därför att tidigt planera för stadens grönska, grönområden, våtmarker och vattendrag. Strategiskt lokaliserade kan så kallade mångfunktionella ytor hantera ökade vattenmängder samtidigt som luftkvalitet och lokalklimat förbättras²¹. En öppen dagvattenhantering kan även tillföra estetiskt tilltalande miljöer, fungera som bevattningsdammar och bidra till att höja den biologiska mångfalden.

Kommunen har antagit riktlinjer och policy för dagvattenhantering²². I riktlinjerna anges LOD (lokalt omhändertagande av dagvatten) som det första steget i dagvattenhanteringen. Detta

Karta som visar kommunens verksamhetsområden för dagvatten 2015.

innebär att dagvattnet tas om hand på platsen där det uppstår genom infiltration eller genom lokal fördröjning. Fördelarna med LOD är att det bidrar till en rening av dagvattnet, utjämning av höga vattenflöden och bevarande av markens naturliga vattenbalans. Detta sker genom att LOD möjliggör naturliga förhållanden där dagvattnet tas upp av växter eller renas när det rinner genom marken innan det når ut i sjöar och vattendrag. Det vatten som inte nyttjas av vegetationen bidrar till grundvattenpåfyllning. En vägledning har tagits fram för att ge råd och inspiration²³.

Planering och åtgärder för dagvatten omfattas av EU:s Vattendirektiv med målet är att uppnå en "god vattenstatus" 2015. Enligt direktivet får heller inga vattenmiljöer försämrats. För större yt- och grundvattenförekomster finns beslutade miljökvalitetsnormer. Åtgärder som innebär att miljökvalitetsnormerna riskerar att inte uppnås eller försämrar vattenkvaliteten ska inte tillåtas. För så kallat "övrigt vatten" (ej klassade vattenförekomster) saknas beslutade miljökvalitetsnormer. För dessa görs bedömningen utifrån recipientens känslighet och dess eventuella påverkan på större

20 Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/60/EG av den 23 oktober 2000 om upprättande av en ram för gemenskapens åtgärder på vattenpolitikens område

21 *Mångfunktionella ytor – Klimatanpassning av befintlig bebyggd miljö i städer och tätorter genom grönskastruktur*, Boverket (2010)

22 *Riktlinjer för dagvattenhantering i Vänersborgs kommun. Policy för dagvattenhantering i Vänersborgs kommun*, antagen av Kommunfullmäktige 2011-02-02

23 *LOD, Lokalt omhändertagande av dagvatten på villatomter och bostadsgårdar – Råd, tips och inspiration*. Vänersborgs kommun (2011)

vattenförekomster. Vattenförekomsternas status finns redovisade i Länsstyrelsens Vatteninformationssystem Sverige²⁴. Lagstiftningen kring dagvatten är komplex och omfattas av flera olika lagstiftningar. Förorenat dagvatten kan enligt Miljöbalken²⁵ definieras som avloppsvatten som ska tas om hand och renas.

Fortsatt arbete

- Identifiera och utveckla naturliga avrinningsstråk och mångfunktionella ytor i kommunen för rening, utjämning och avledning av dagvatten. Uppdatera kommunens policy och riktlinjer för dagvattenhantering och komplettera med handläggningsstöd och kriterier för dagvattenutredningar.

Rekommendationer

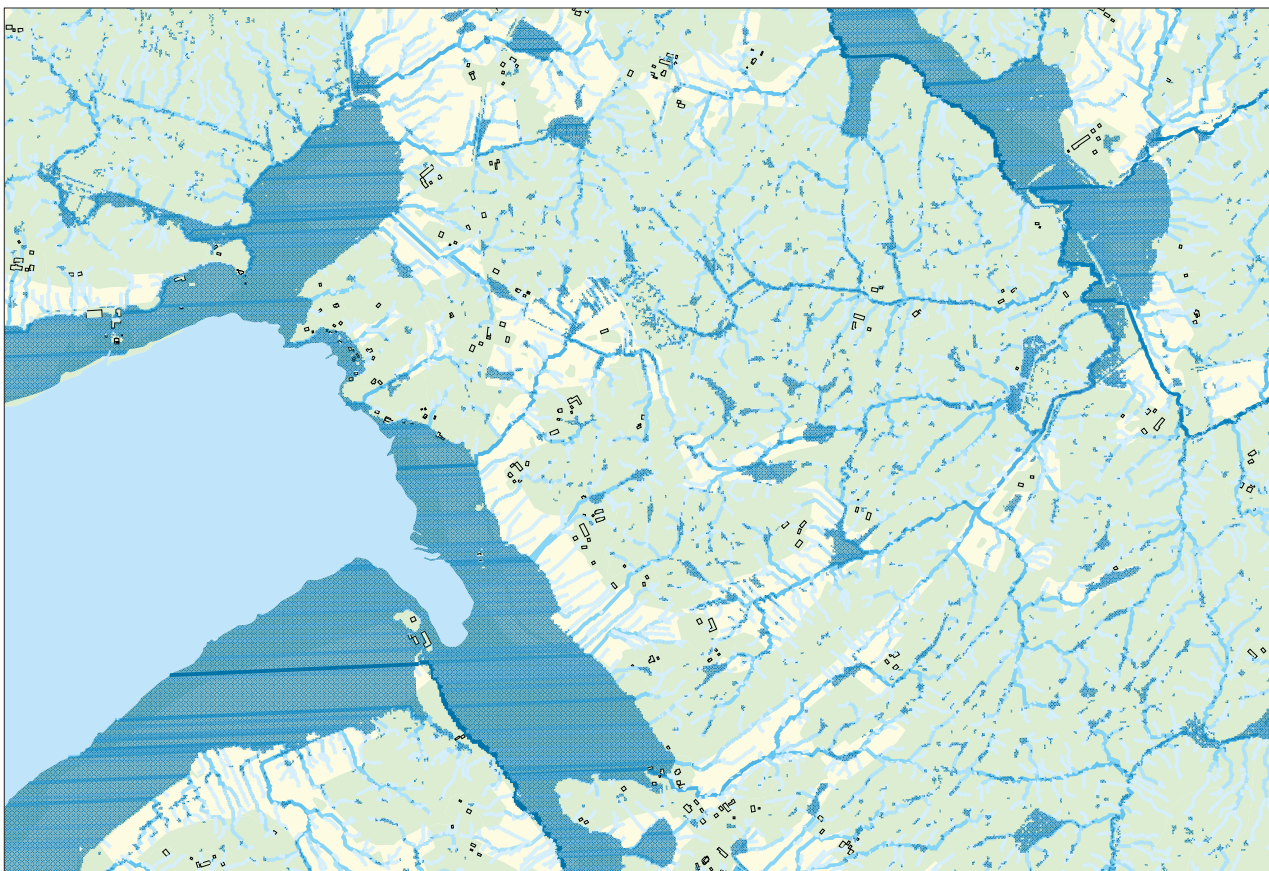
- Nya detaljplaner ska alltid redovisa hur dagvattnet från planområdet kan tas om hand på ett hållbart sätt. I komplexa eller osäkra situationer

ska en särskild dagvattenutredning göras. Ansvarsfördelning mellan kommunen, samfälligheter och enskilda fastighetsägare när det gäller dagvattenhanteringen ska utredas i detaljplaneprocessen.

- Utsläpp av dagvatten får inte bidra till att Miljö kvalitetsnormer för vattenförekomster försämrars eller inte uppnås. För ”övrigt vatten” ska en bedömning utifrån recipientens kemiska och biologiska värden göras. Förorenat dagvatten ska inte ledas direkt ut i vattendrag utan föregående rening.
- Vid planläggning av ny bebyggelse ska dagvatten i första hand tas om hand genom LOD (lokalt omhändertagande av dagvatten), med syfte att vattnet kan infiltreras eller fördröjas för att jämna ut stora flöden och bidra till rening innan dagvattnen når vattendragen. Öppna dagvattenlösningar ska prioriteras. Oförorenat dagvatten från tak och tomter bör inte blandas med förorenat dagvatten. Utsläpp av dagvatten ska inte riskera att orsaka erosions-skador, översvämningar eller andra problem.

24 www.viss.lansstyrelsen.se.

25 Miljöbalken kap 9 § 2

Utdrag från kommunens kartsystem som visar en enklare avrinningsanalys. Mörkblå fält visar områden där naturlig avrinning är begränsad

Utveckla hållbara system för teknisk försörjning

Bakgrund

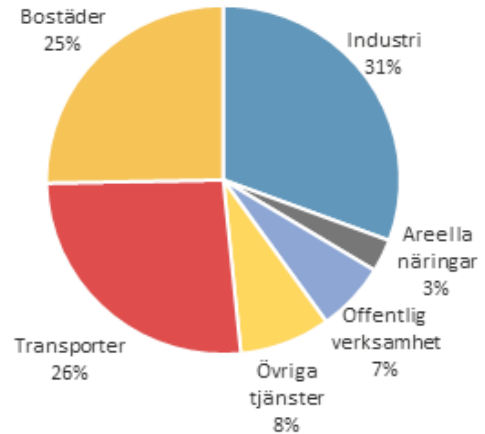
Energi

För att nå de nationella energimålen²⁶ behövs en snabb omställning av vår energiförsörjning. Förnybara energikällor ska fasas in och fossila bränslen fasas ut. Energianvändningen måste också bli mycket mer effektiv. Det finns ett flertal regionala dokument som kommunen har att förhålla sig till vad gäller energiförsörjning. De innefattar regionens *Klimatstrategi Västra Götaland*, Länsstyrelsens *Energi- och klimatstrategi* samt *Regionala miljömål för Västra Götaland*. För Vänersborgs kommun innebär omställningen att göra energianvändning i bostäder och lokaler mer effektiv, byta till fossilfria drivmedel samt öka produktionen av energi från jord, skog, sol, vind och vågkraft. Även industrin behöver energieffektiviseras och bör få hjälp i detta av den kommunala energi- och klimatrådgivningen. Som stöd i energieffektiviseringsarbetet har Vänersborgs kommun en energiplan²⁷ med fyra insatsområden: el och värme, transporter, fysisk planering samt utbildning, rådgivning och information.

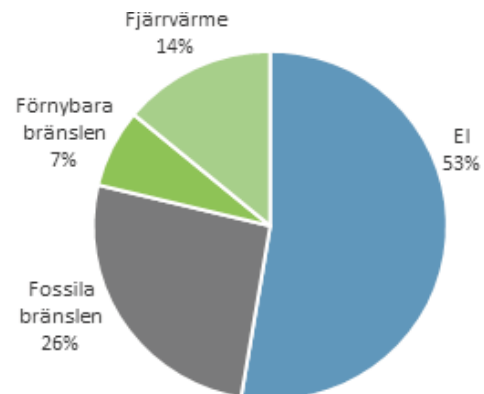
I kommunens geografiska område förbrukas årligen i storleksordningen 1 000 GWh energi i form av el, fjärrvärme och olika bränslen. Industri, transporter och bostäder står tillsammans för ca 80% av energiförbrukningen. Vattenkraftverket i Vargön har en normalproduktion på 165 GWh per år, det vill säga 30% av kommunens elanvändning. Intill ligger en av de största elförbrukarna: smältverket Vargön Alloys. Överskottsenergin därifrån utgör grunden för fjärrvärmenätet som täcker delar av Vänersborgs tätort och en liten del av Vargön. Såväl kraftverket som fjärrvärmenätet ägs av Vattenfall. Det finns även fjärrvärmenät i tätorterna Brålanda och Frändefors.

Förutsättningarna för vindkraft är utredda i ett utkast till Vindbruksplan för kommunen. Närheten till Forsvarsmaktens flygplats i Sätenäs gör dock att planerna på utbyggnad av vindkraften stoppats. Forsvarsmaktens stoppområde för höga objekt täcker hela Vänersborgs kommun förutom

Energianvändningen i Vänersborgs kommun: användningsområde

Energianvändningen i Vänersborgs kommun: energislag

Diagrammen ovan visar energianvändningen i Vänersborgs kommun år 2013, enligt uppgifter från SCB.

Kartan ovan visar fjärrvärmenätet i delar av Vänersborgs och Vargöns tätort.

²⁶ Se Regeringens proposition *En sammanhållen klimat- och energipolitik – Energi* (Prop. 2008/09:163)

²⁷ *Energiplan för Vänersborg: År 2013-2020*, Antagen av Vänersborgs Kommunfullmäktige 2013-02-06, § 19.

Kroppefjäll²⁸. Kommunens avvägning är att låta naturvårds- och friluftslivsintressen ha prioritet på Kroppefjäll, vilket innebär att riksintresset för energiproduktion när det gäller vindkraft inte kan tillgodoses.

En produktionsanläggning för biogas finns i Brälanda och tankstationer för fordonsgas finns på två platser kommunen men ytterligare minst en skulle behövas för att underlätta för boende i Vargön. Förutsättningarna för att anlägga solcellsanläggningar är god och kommunen har ett ökande antal offentliga anläggningar som tjänar som inspiration och visningsanläggningar för allmänheten.

Vatten och avlopp

Kommunen ska sörja för en långsiktigt hållbar vattenförsörjning och avloppsrening inom hela kommunen, både innanför och utanför nuvarande kommunala verksamhetsområden. Det innefattar utbyggnad och skötsel av den allmänna VA-anläggningen²⁹ samt att verka för att alla fastigheter med enskilda VA-lösningar har en godkänd avloppsanläggning. Dagvattenfrågan hanteras i utvecklingsprincip 12 i översiktsplanen.

Enligt miljömål och EU:s vattendirektiv ska alla kommuner upprätta vattenförsörjningsplaner som ska omfatta de vattenresurser som används för uttag idag och de resurser som kan komma

28 Se Redovisning av riksintressen och områden av betydelse för totalförsvarets militära del enligt 3 kap § 9 Miljöbalken i Västra Götalands län.

29 VA är en förkortning av vatten och avlopp.

Avloppsvatten är samlingsnamn för det spillvatten, dagvatten och dräneringsvatten som slutligen hamnar i det kommunala avloppsnätet eller i anläggningar för enskilda avlopp.

Spillvatten är det som spolats ut i fastigheters avloppsledningar. Spillvatten kan delas in i gråvatten (från bad, disk och tvätt) och svartvatten (från toaletter).

Dagvatten är regnvatten som rinner av hårdgjorda ytor i bebyggda områden. Tas upp under en särskild utvecklingsprincip.

Dräneringsvatten är också ursprungligen regnvatten, men som samlas upp under mark i dräneringsledningar (till exempel för att hålla torrt kring husgrunder och under vägar)

att användas i framtiden. Av planen ska framgå vilka hot mot eller risk för påverkan som finns per resurs. Detta finns redovisat i kommunens Blåplan³⁰.

Kommunen antog 2015 en ny VA-plan³¹ som beskriver hur kommunen tänker sig inriktningen av VA-frågorna framöver: visioner, strategiska vägval, riktlinjer och avgörande prioriteringsgrunder samt även hur strategierna ska genomföras. I dagsläget har ca 30 000 invånare i kommunen tillgång till kommunalt VA-nät, vilket motsvarar ca 80% av befolkningen. Verksamhetsområdet för spillvatten/avloppsvatten sammanfaller i stort med verksamhetsområdet för dricksvattenförsörjningen. I kommunens Blåplan anges en plan för utbyggnad av VA-nätet tills 90% av befolkningen har nåtts år 2029.

Den allmänna vattenförsörjningen i kommunen baseras på uttag av ytvatten i Vänern till vattenverken i Skräcklan och Rörvik. Grundvatten tas i Hästevadets samt Dyrehögs vattentäkter till vattenverken i Hästevadet och Källeberg. Vat-

30 Se Blåplan, 1: Översiktlig del, antagen av Kommunfullmäktige 2016-05-25

31 Blåplan, 2: Vatten och Avlopp, antagen av Kommunfullmäktige 2015-04-22.

”Första spadtaget” för kommunens Vänerkustprojekt 2010

Dricksvattenförsörjning	Kapacitet/tillstånd	Status
Skräcklans vattenverk	19 200 m ³ /dag	Täcker behov med god marginal ¹
Rörviks vattenverk	5 000 m ³ /dag	Täcker behov med god marginal ¹
Källeberg vattenverk	300 m ³ /dag	Täcker behov med god marginal ¹
Häsetvadet vattenverk	190 m ³ /dag	Täcker behov med god marginal ¹

Avloppsrening	Kapacitet/tillstånd	Status
Holmängens avloppsreningsverk	2 000 kg BOD7/dag ²⁾	Behovet bedöms till 2900 kg BOD7/dag om 20 år ²⁾
Brålanda avloppsreningsverk	3 200 kg BOD7/dag	Täcker behov med god marginal ¹

¹⁾ Behovet utgår från prognos om befolkningsökning 20 år framåt
²⁾ Arbete pågår för att förnya och utöka tillståndet för Holmängens avloppsreningsverk för att täcka behovet från en ökande befolkning.

tenverket Skräcklan har kapacitet att klara hela Vänersborgs kommuns nuvarande behov. Vattenskyddsområdet kring Köperödssjöarna, som tjänar Uddevalla, sträcker sig in i sydvästra delen av kommunen. För övriga vattentäkter i kommunen saknas giltiga vattenskyddsområden, men arbete pågår för att ta fram dessa. Förslag på vattenskyddsområde med tillhörande föreskrifter finns för grundvattentäkten Hästevadet. Arbete pågår även för att skapa ett vattenskyddsområde för Göta Älv, som är vattentäkt för flera kommuner nedströms.

Uppskattningsvis finns ca 3 000 enskilda avlopp i Vänersborgs kommun. Många av dessa har idag bristfällig rening. Kommunen har riktlinjer för handläggning av enskilda avlopp, reviderade 2009. Sen 2002 inventeras årligen 100- 200 fastigheter; om avloppsanläggningen är bristfällig föreläggs fastighetsägaren att åtgärda detta. Vilka krav som ställs på anläggningens reningsfunktion beror av vilket behov som finns vad gäller skydd för människors hälsa och miljö. Det kan till exempel vara ett vattendrag eller badplats som behöver skyddas. Som stöd i den bedömningen är kommunen indelad i områden som anges som hög- eller normal skyddsnivå.

Återbruk och återvinning

Hantering av avfall är allt viktigare i vårt ”slit och släng-samhälle”. Mycket avfall går till spillo och Vänersborgs kommun bör stimulera utvecklingen mot det hållbara samhället. Varje kommun är ansvarig för insamling, transport och återvinning eller bortskaffande av det hushållsavfall som uppkommer i kommunen. Enligt miljöbalken (15 kap. 8 §) ska alla kommuner ha en gällande renhållnings-

ordning³² som antagits av kommunfullmäktige. Renhållningsordningen består av avfallsplan och föreskrifter för avfallshanteringen.

”Avfallstrappan”³³ beskriver hur man bör arbeta strategiskt med avfallsfrågor genom följande prioritering:

1. I första hand ska förebyggas att avfall skapas genom till exempel minskad konsumtion och att undvika onödiga förpackningar.
2. I andra hand ska varor och material återanvändas, till exempel genom att säljas vidare eller skänkas bort.
3. I tredje hand ska material återvinnas och bli nya produkter, vilket kräver system för materialsortering och återvinning.
4. I fjärde hand ska energin i icke återvinningsbart material tas till vara, till exempel genom förbränning.
5. I sista hand ska icke brännbart material deponeras.

Avfallstrappan (bild från projektarbetet *Tänk om!* av Hampus Larsson och Maja Lindsteadt).

32 Ibland används även begreppet renhållningsföreskrifter, vilket juridiskt sett är synonymt med renhållningsordning.
33 Avfallstrappan är en illustration av den hierarki för avfallshandling som fastställs i Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/98/EG av den 19 november 2008 om avfall och om upphävande av vissa direktiv.

Oavsett steg är det av största vikt att miljöfarliga ämnen tas omhand för att undvika spridning.

På återvinningscentralen kan kommuninvånarna lämna sitt avfall i uppdelade fraktioner. Utöver detta finns 26 återvinningsstationer i kommunen där förpackningar och tidningar kan lämnas samt fyra miljöstationer för farligt avfall. Som riktlinje bör återvinningsstationer finnas med en täthet som motsvarar en per 800-1000 invånare i tätorten. Utanför tätort kan andra lösningar finnas.

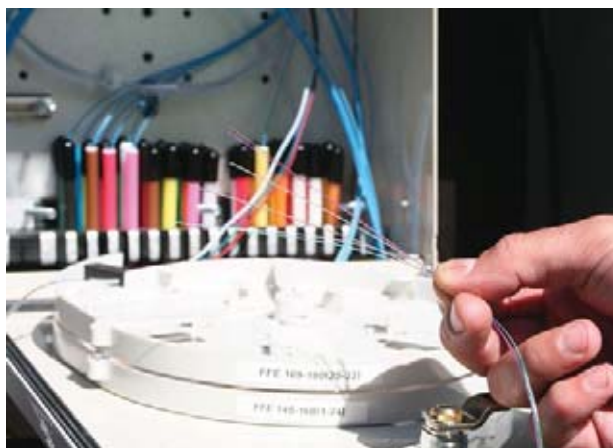
Beslut har tagits om att bygga en ny återvinningscentral i form av en kretsloppspark. I kretsloppsparken hanteras inte bara avfall för återvinning och deponi, utan där kan kommuninvånarna också lämna in saker som kan återanvändas, till exempel byggmaterial från reparationer och rivningar.

Bredband

Bredband är en viktig tillgänglighetsfråga för kommunens invånare likaväl som för företag och organisationer. Det gamla telenätet baserat på kopparledningar håller på att fasas ut och ersätts eller kompletteras med fiberoptik för att klara den ökade efterfrågan på dataöverföring. Ungefär hälften av kommunens invånare hade år 2014 tillgång till bredband med minst 100 Mbit/s. Därmed lever vi med marginal upp till målsättningen i regeringens bredbandsstrategi³⁴, men det nationella målet handlar också om att öka täckningen till 90% år 2020 och för att leva upp till det måste utbyggnaden fortsätta. Samma målsättning finns även i Västra Götalandsregionens förslag till bredbandsstrategi³⁵.

Vänersborgs kommun antog 2015 en strategi för utbyggnad av fibernät i kommunen³⁶, med målsättningen att alla som vistas i Vänersborgs kommun ska ges tillgång till relevanta, konkurrenskraftiga digitala tjänster. Förutom 90% bredbandstäckning år 2020 siktar strategin även på att alla fastighetsägare skall kunna erbjudas anslutning till en bredbandsleverantör via optofiber år 2022.

God bredbandstäckning beror bland annat på att landsbygdens fiberföreningar varit framgångsrika

Fiberutbyggnad pågår, augusti 2016.

och i tätorten på att större fastighetsägare dragit in fibernät till sina lägenheter. Fiberföreningar har organiserats för i stort sett hela landsbygden och där det inte ännu är utbyggt finns planer för fibertäckning. Tätorterna är nu en större utmaning. Även om avstånden är kortare är utbyggnaden ofta kostsam på grund av komplicerade ägarstrukturer och befintlig infrastruktur. Här finns inte heller samma grund för organisering av lokalsamhället och utvecklingsbidrag som går att söka på landsbygden saknas. Ett samverkansavtal upprättades 2015 med ett företag för att nå utbyggnadsmålen.

Fortsatt arbete

- Ta fram en strategi för ett fossiloberoende Vänersborg 2030 med avseende på bland annat transporter, uppvärmning och el.
- Utreda förutsättningarna för kommunalt övertagande av fjärrvärmenät och elnät på lång sikt.
- Genomföra kommunens VA-plan (*Blåplan del 2*) som anger prioriteringsordningen av åtgärder och VA-utbyggnad samt som har en stark koppling till den miljöpåverkan bebyggelse ger.

34 *Bredbandsstrategi för Sverige* (2009). Regeringskansliet, Näringsdepartementet, Rapporter N2009/8317/ITP.

35 *Bredbandsstrategi 2.0 Västra Götalands län: Bredband där du bor, verkar och vistas*. Västra Götalandsregionen. Remissutgåva 2015-03-12.

36 *Fiberstrategi för Vänersborgs kommun 2015-2022*. Antagen av kommunfullmäktige 2015-06-17, § 101.

- Ta fram vattenskyddsområden med tillhörande föreskrifter för kommunens vattentäkter.
- Revidera avfallsplanen.

Lagkrav

- Inom vattenskyddsområden ska skyddsföreskrifter följas, vilket bland annat begränsar tillstånd för markarbeten och verksamheter.

Rekommendationer

- Anläggning för vattenkraft.

- Anläggning för avfallshantering.

- Anläggning för avloppsrening.

- Anläggning för vattenrening.

- Kommunens byggprojekt bör ha som riktlinje att ligga minst 20% lägre i energianvändning än vad Boverkets Byggregler föreskriver.

- Hänsyn ska tas till vattentäkter vid planering, bygglov och tillståndsprövning även i de fall vattenskyddsområde i dagsläget saknas. Anläggningar och verksamheter som innebär risker för vattenkvaliteten ska ej tillåtas. Detta gäller Dyrehögs, Rörviks, Skräcklans och Hästevadets vattentäkter, samt Göta Älv, som är vattentäkt för flera kommuner nedströms.

- Vattenförsörjning och spillvattenhantering ska lösas på ett hållbart sätt innan byggnation till-

låts. Kommunens riktlinjer för enskilt avlopp ska följas utanför kommunens verksamhetsområde för spillvatten.

- I områden med höga skyddsnivåer för enskilt avlopp gäller högre krav på rening, enligt kommunens riktlinjer.
- Goda möjligheter till återvinning ska skapas när nya bebyggelseområden planläggs. Även möjligheter för att underlätta återbruk ska undersökas.
- Bredband är en viktig tillgänglighetsfråga, och möjlighet att ansluta varje fastighet till fibernät bör vägas in i nya detaljplaner och i samband med olika byggnationsprojekt.
- Bebyggelseplanering bör ta hänsyn till befintliga och planerade telestationer och fiberstamledningar.
- Vänersborgs kommun ska av tjänsteleverantörer och nätbyggare uppfattas som en möjliggörare, till exempel genom upplåtelse av kommunal mark, tillstånd att fräsa spår i asfalterade gator eller trottoarer och aktivt arbete för samförläggning. Detta gäller infrastruktur som är öppen för andra aktörer.

Stärk en god infrastruktur för transporter

Bakgrund

Vägtransporter

Vägtransporter är och kommer alltjämt att vara grundläggande för ett välfungerande samhälle. Vagnätet är en mycket betydelsefull del av vår infrastruktur som behöver såväl underhåll som utveckling. Vägar utanför tätbebyggda områden anläggs och underhålls i regel av Trafikverket. Förslag till prioriteringar och investeringar bereds av kommunalförbund och regionen genom framtagande av infrastrukturplaner. Kommunen är en part av många i denna process. Regionen ansvarar för det regionala vagnätet samt järnvägsstationer. Staten ansvarar för statliga vägar och järnvägssträckor.

Vänerns kommun korsas av de två större vägarna E45 i nordsydlig och riksväg 44 i östvästlig riktning. Standarden på E45 genom Dalsland är dålig och det finns ett reservat sedan tidigare för ombyggnad till 2+1-väg. Vänerns kommun lyfter en utbyggd E45 norr om Vänern i olika forum såsom kommunalförbundet Fyrbodalen samt vid möten med Trafikverket. Denna utbyggnad stöds av kommunerna i Dalsland. Riksväg 44 genom kommunen har bra standard. Av länsvägarna i kommunen framhålls brister framför allt på Gestadvägen som leder trafik längs Dalslandskusten. Denna väg är slingrig och smal i förhållande till de trafikmängder den bär. Utbyggnadstakten utmed Gestadvägen är stor vilket innebär att ett redan hårt tryck på vägen kommer att öka ännu mer i framtiden.

Avfarter och infartsvägar har också stor betydelse. Det finns tre huvudinfarter till Vänern. Ett behov som påtalats rör en ny avfart från E45 till Öxnered, utifrån att järnvägsstationen där kan få ökad betydelse genom exploatering av områden runt Öxnered samt Skaven. Utformningen av infarterna ger besökare ett första intryck av den stad som väntar och därför bör mer omsorg läggas på att forma dessa på ett medvetet sätt.

Teknikutveckling möjliggör betydligt mindre utsläpp i framtiden, men det är ändå nödvändigt att minska mängden bilåkande och andra vägtransporter av andra orsaker. Därför bör utbyggnad av vagnätet ske i samverkan med satsningar på kollektivtrafik och cykelvägar.

Sjöfart

Sjöfart på Göta älv har funnits sedan medeltiden. Lödöse var en gång i tiden en av Sveriges viktigaste exporthamnar för bland annat skogsvaror och järnprodukter. Godset gick över Vänern till Vänern för vidare frakt med häst och vagn till Lödöse längs Edsvägen. Vänern är ett stort innav och har länge varit en viktig transportled för gods.

Idag utreds frågan om slussarna i Karls grav och Göta Älv ska stängas eller byggas om. Handelssjöfarten längs Göta älv har haft en vikande trend de senaste decennierna. I ett långsiktigt perspektiv kan sjöfartens betydelse se helt annorlunda ut. Bland annat framhålls ofta sjöfartens potential att minska utsläpp jämfört med godstransporter på väg. Godsmängden som beräknas kunna fraktas via sjöfart på Vänern år 2030 motsvarar omkring 140 000 lastbilar och 1500 tåg per år. Utan sjöfart skulle det istället belasta väg- och järnvägssystemen³⁷.

Flera trafikslag i samverkan eller konkurrens gynnar näringslivets utveckling och minskar samhällets sårbarhet. Det är därför viktigt värna om varje trafikslags möjligheter till utveckling inom de politiskt uppställda målen. De inre vattenvägarna skulle kunna användas i större utsträckning, för att transportera gods till inlandet och för att koppla samman Europas hav. Parallellt med en satsning på sjöfarten bör järnvägen utmed Vänerns västra sida förbättras så att transporter till sjöss och med järnväg kan kopplas samman på ett bättre sätt.

I EU-kommissionens vitbok *Färdplan för ett gemensamt europeiskt transportområde – ett konkurrenskraftigt och resurseffektivt transportsystem*, formuleras bland annat följande mål:

30% av vägtransporterna på mer än 300 km bör fram till 2030 flyttas över till andra transportmedel, exempelvis järnväg eller sjötransporter, och mer än 50% fram till 2050 med hjälp av effektiva och miljövänliga godskorridorer. För att uppnå detta mål måste lämplig infrastruktur tas fram.

Flyg

Trollhättan-Vänerns flygplats spelar en viktig roll i regionen, med betydelse bland annat för

³⁷ Trafikverkets trafikslagsövergripande stråkstudie och åtgärdsanalys, Göta Älv Vänernstråket, 2013-04-04.

näringsliv och offentlig förvaltning. Betydelsen är inte enbart för befintlig verksamhet utan flygplatsen har även betydelse vid val av lokaliseringsort för företag. Flygplatsen kan i framtiden även vara betydelsefull för utveckling av besöksnäringen. Närmaste större flygplats är Landvetter i Göteborg.

Att flygplatsen ligger nära både Trollhättan och Vänersborg är en fördel när det gäller tillgängligheten, men det innebär samtidigt att städernas bebyggelseutveckling begränsas på flera platser. Dessa begränsningar kan delas in i tre så kallade influensområden, där olika typer av byggnation inte bör tillåtas inom skyddsavstånd från flygplatsen. Tydligast begränsning utgörs av de hinderfria ytorna inom en radie av cirka en halv kilometer från start- och landningsbanorna där luftrummet ska hållas fritt från byggnader över vissa höjder (se illustrationer nedan). För kommunen innebär det bland annat att ingen bebyggelse får uppföras på höjderna ovanför Båberg. Verksamhet på flygplatsen är också beroende av kommunikations- och navigeringsutrustning på ett antal platser.

Begränsningar för byggnation som flygplatsen innebär tas upp som rekommendationer under utvecklingsprincip 16.

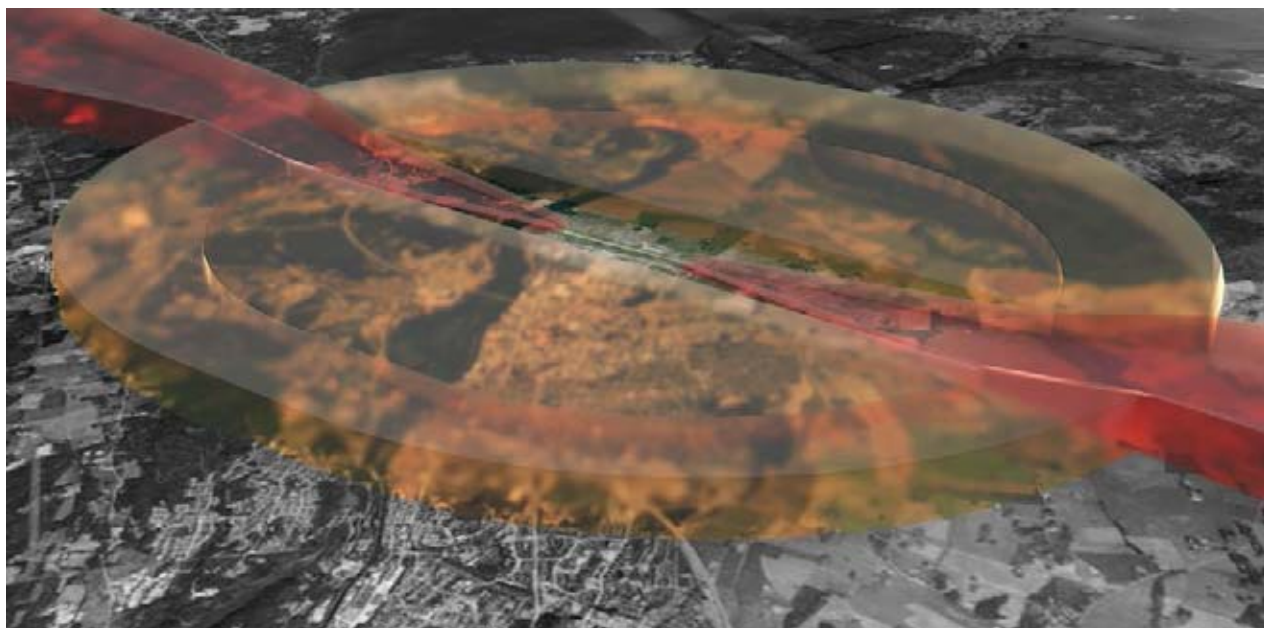
Omlokalisering av flygplatsen har tidigare utretts men är inte aktuellt.

Busstrafiken till flygplatsen har utvecklats över tid så att det idag går att nå flygplatsen från både Vänersborg och Trollhättan med buss.

Flygtrafik belastar miljön i hög utsträckning. Om avvägningar görs bör tågtrafik få högre prioritet då det är ett mer hållbart alternativ med de bränslen som finns till förfogande för flyget i dagsåget.

Fortsatt arbete

- Verka tillsammans med andra aktörer för att få till stånd olika förbättringar av vägnätet, vilket bland annat innefattar förbättrad standard på E45 genom Dalsland och Gestadvägen, väg mellan Onsjö och Öxnered, ny avfart från E45 till Öxnered.
- Utredda en hamn i Wargöns Industri- & Innovationsområde.

Ovan: Illustration av flygplatsens hinderbegränsande ytor, som innebär att luftrummet ovanför flygplatsen och på vissa höjder runt om ska hållas fria från hinder. (Illustration: Christopher Holgersson)

Nedan: Ungefärlig sektion som visar att Hunneberg i öster och höjdpartiet söder om Båberg i väster gör intrång i de hinderfria ytorna. Ytterligare intrång ska undvikas. (Höjdskalet är överdrivet med tio gånger i sektionen)

Lagkrav

- Enligt Transportstyrelsens föreskrift 2011:73 får luftledning för starkström inte får dras närmare än 4 kilometer från en flygplats så kallade ARP-punkt utan särskild prövning.

Rekommendationer

- Eventuell framtida väg mellan Onsjö och Öxnered samt ny avfart från E45 till Öxnered ska utredas. Planering och byggnation ska ta hänsyn till det.

- Tidigare beslutade vägreservat ligger kvar tills vidare. Detta rör eventuell framtida breddning/omdragning av E45 inklusive förbifarter öster om Frändefors³⁸ och förbifart väster om Trollhättan³⁹.

- Stor omsorg bör läggas på att infarterna till Vänersborg och bebyggelsen runt dessa utformas för att stärka stadens identitet.

- Utredningsområde för hamn.

A2

- Sjöfartsleden ska vara fri från hinder. Sjöfartens intressen ska beaktas när ny bebyggelse läggs i närheten av sjöfartsleden. Eventuella nya broförbindelser ska anpassas till sjöfartens behov.

T3

- Mark för nya slussar reserveras i Brinkebergskulle för att möjliggöra en eventuell framtida ombyggnad.

- Mark för flygplats.

A1

- Flygplatsens riksintresse ska bevakas i kommunens planering vilket bland annat innebär att plats upplåts för kommunikations- och navigeringsutrustning på ett antal platser.

38 Väg 45, Vänersborg-Värmlands läns gräns – Förstudie, Förslagshandling. Vägverket oktober 2002, objekt nr 544710

39 Väg 45, delen förbi Trollhättan, Lokaliseringsplan – Kompletterande utredning till slutrapport samt utvärdering och beslut. Vägverket december 1996, objekt nr 5154

Andarnas skepp vid Vänerparken - en symbol för Vänersborg som sjöfartsstad

Utvinn berg och jordarter hållbart

Bakgrund

Samhället behöver råvaror från marken för att kunna utvecklas. Grus, sand och bergskross behövs till exempel vid grundläggning vägunderhåll, ledningsdragnings och betongtillverkning. Torvbrytningen bidrar med material till jordförbättringsmedel och energiutvinning.

Naturgrus är en ändlig tillgång, vilket innebär att det inte återskapas förrän tidigast nästa istid. Därför har krossat berg i en allt högre utsträckning kommit att ersätta naturgrus och det finns inte längre någon kommersiell täkt för utvinning av naturgrus i kommunen. Brytning av mark kan även innebära störande ingrepp på natur och landskapsbild och skapa olägenheter för kringliggande bebyggelse, till exempel i form av buller från verksamheten och transporter samt utsläpp till vattendrag. Lokalisering och brytningsmetoder måste därför värderas innan tillstånd ges och det är av stor vikt att brytning sker på ett hållbart sätt. För täkter krävs tillstånd enligt Miljöbalken. För en verksamhet som tar i anspråk ett markområde så som en täkt gör, skall det enligt Miljöbalkens hänsynsregler väljas en plats som är lämplig med hänsyn till att ändamålet kan uppnås med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön. Miljöbalken säger samtidigt att mark- och vattenområden som innehåller värdefulla ämnen eller material så långt möjligt ska skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra utvinningen av dessa. Flera miljö kvalitetsmål påverkas av var och hur en täktverksamhet bedrivs. Exempel på några miljö kvalitetsmål som kan påverkas är myllrande våtmarker, grundvatten av god kvalitet, god bebyggd miljö samt ett rikt växt- och djurliv.

Information om berg- och grusförekomster i kommunen finns bland annat i rapporter från Länsstyrelsen och Sveriges Geologiska Undersökning (SGU)⁴⁰. 2017 fanns inom kommunen två torvtäkter och två bergtäkter, samt en plats där tillstånd för ny bergtäkt beviljats. På ytterligare tre platser finns kända bergsfyndigheter, vilket gör dem tänkbara för framtida utvinning (se karta). Tillstånden omfattar brytning av totalt 17,3

40 Till exempel: *Materialförsörjningsplan för Dalsland*, (SGU 1999); *Grusförsörjningsöversikt för Tvåstad* (Länsstyrelsen 1981:4); *Program för grushushållningsplanering i Trestadsområdet* (1988). På sgu.se finns även kartor.

miljoner ton berg. Produktionsbehovet är svårt att bedöma men kan uppskattningsvis ligga på 500 000 ton per år.

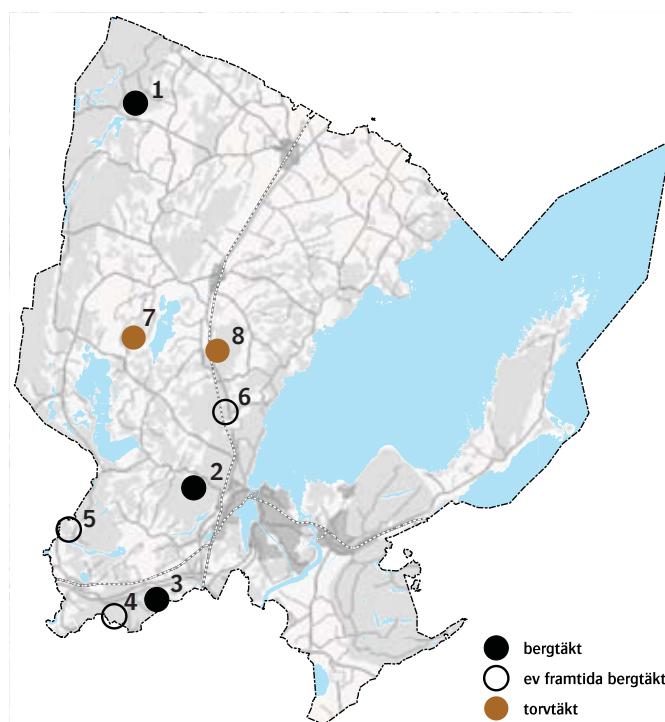
Rekommendationer

- Område med tillstånd för bergtäkt.
- Område för utredning om framtida bergtäkter. Täktändamålet ska väga tungt vid ställningstagande om förändrad markanvändning. Ny bebyggelse eller verksamhet som kan försvåra täktverksamhet bör inte medgas.
- Område med tillstånd för torvtäkt.
- Grustäkter bör undvikas i områden med viktiga grundvattenmagasin.
- Vid tillståndsprövning ska vägas in att ett fåtal större täkter kan ge mindre sammanlagd störning än fler mindre.

A7

A8

A9

1. Bergtäkt i Kärr med tillstånd till år 2029
2. Bergtäkt i Näverdraget med tillstånd till år 2020/2035
3. Ny bergtäkt i Stora Almås med tillstånd till år 2037
4. Känd bergsfyndighet i Skogaryd.
5. Känd bergsfyndighet i Skottene
6. Känd bergsfyndighet i Finnegården
7. Torvtäkt i Bråtåsemossen med tillstånd till år 2029
8. Torvtäkt i Ekenäs mosse med tillstånd till år 2045

Bakgrund

När ny bebyggelse planeras ska lämpligheten prövas bland annat utifrån risk- och säkerhetsperspektiv. Det finns en lång rad frågor som kan göra en plats olämplig, bland annat förorenad mark, bullrande eller miljöstörande verksamheter intill, risk för radonstrålning, skred eller översvämningar. I ÖP-kartan är vissa områden markerade där kännedom finns om förhållanden som kan göra bostäder eller annan bebyggelse olämplig. Det finns dock fler olämpliga platser och i varje plan- och tillståndsprocess ska en avstämning göras mot nedanstående och andra hälso- och säkerhetsrisker.

Att avgöra vilka miljörisker som finns på en viss plats är svårt. I många fall finns tydliga regler och gränsvärden att utgå ifrån, men det kan krävas omfattande utredningar för att ta reda på förutsättningarna och bedöma vad som kan hända i framtiden.

Närheten till vatten är en stor tillgång, men innebär också risker. Konsekvenser av höga vattenstånd i Väneren och vilken beredskap som finns för det redovisas i kommunens Översvämningsprogram⁴¹. Där behandlas dock inte risker för översvämningar orsakade i andra vattensystem eller av dagvatten.

Buller orsakar många hälsoproblem och därför finns tydliga gränsvärden att utgå från vilket bland annat begränsar möjligheten att bygga bostäder nära transportleder och bullrande verksamheter. När det gäller flygplatsen har en ny karta tagits fram för var bostadsbebyggelse kan anses olämplig. Den baseras på att gränsvärdet 70 dB(A) får överstigas högst 16 gånger per dag klockan 6-22⁴².

Lukt kan också vara ett stort problem för boende intill vissa verksamheter. Luktspridning är mer komplicerat att beräkna än buller, men viktigt att ta hänsyn till vid planering och tillståndsgivning.

Det finns geotekniska utredningar som täcker vissa delar av kommunen. Det har också gjorts översiktliga bedömningar av var det finns risk för höga halter av markradon.

Viss kännedom om markföroreningar finns men informationen är ofullständig. Informationen förbättras kontinuerligt genom miljötekniska undersökningar som genomförs vid exploateringar av misstänkt förorenade områden⁴³. Exempel på misstänkt förorenade områden är industriområden, bensinstationer och utfyllnadsområden. I regionen har ofta ferrokalk använts som fyllnadsmassor. Naturvårdsverket har tagit fram riktvärden att använda för att avgöra om ett område behöver efterbehandlas⁴⁴.

Luftföroreningar är en viktig hälsofråga i många städer. I dagsläget överskrids inte gällande miljö kvalitetsnormer för luft någonstans i kommunen. Störst påverkan på luftkvaliteten har trafiken. Lokalt kan även större industrier ha viss påverkan.

Bebyggelse och verksamheter bör undvikas alltför nära kraftledningar⁴⁵. Förutom de direkta riskerna med strömöverföring förs en diskussion om

41 Vänersborgs kommun har ett antaget översvämningsprogram där kommunen gör bedömningen att nivåerna för de högsta vattenstånden kan sänkas på vissa platser i kommunen, i jämförelse med det underlagsmaterial som Länsstyrelserna har tagit fram (*Stigande vatten – en handbok för fysisk planering i översvämningshotade områden, 2011*). Eftersom Länsstyrelsen/SMHI har under 2017 tagit fram nytt faktablad till *Stigande vatten*, kan kommunens översvämningsprogram behöva revideras.

42 Nya nationella riktlinjer för buller togs fram 2015 (*Förordning om trafikbuller vid bostadsbyggnader*, SFS 2015:216)

43 Länsstyrelsen registrerar information om markföroreningar i det så kallade EBH-stödet.

44 *Riktvärden för förorenad mark: Modellbeskrivning och vägledning*. Naturvårdsverket (2009)

45 Se Elsäkerhetsverkets skrift "Byggnader nära Kraftledning", samt skriften "Magnetfält och hälsorisker" som fem olika myndigheter tagit fram.

eventuella risker med att utsättas för magnetfält. Därför rekommenderas ytterligare avstånd mellan kraftledningar och bostäder, skolor, arbetsplatser med mera.

För miljöfarlig verksamhet krävs ibland anmälan eller tillstånd. De miljöfarliga verksamheter som finns i kommunen är listade i översiktsplanens underlagsdel.

Sårbarhet och krisberedskap

Enligt Lagen om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap (LEH, 2006:544) har kommunens ansvar för bland annat att analysera risker och bygga upp en beredskap för krishantering. I Vänersborgs kommuns Risk- och sårbarhetsanalys⁴⁶ 2015-18 identifieras följande typer av hot och risker:

- Naturolyckor – till exempel skogsbrand, jordskred eller översvämning
- Andra olyckor – till exempel brand, industriolyckor, trafikolyckor med farligt gods eller flygolycka
- Teknisk infrastruktur och försörjningssystem – till exempel avbrott i dricksvatten- eller elförsörjningen på grund av olycka eller sabotage
- Antagonistiska hot och social oro – till exempel uppbyggnad av lokala kriminella nätverk
- Sjukdomar – allvarliga epidemier, kan även handla om sjukdomar som i första hand drabbar djur.

Kommunen arbetar med att genomföra de åtgärder som pekas ut i risk- och sårbarhetsanalysen:

- Ledning – Bättre involvering av kommunalägda bolag och kommunalförbund; kontinuerliga utbildningar och övningar; upprättande av en organisation för översvämningsfrågor.
- Planering – Framtagande av styrdokument, bland annat när det gäller handlingsplaner, utbildning och rutiner för olika delar av kommunens verksamhet.
- Samverkan – Upprättandet av ett lokalt eller ett regionalt krishanteringsråd.
- Kommunikation – Fortsatta utbildnings- och övningsinsatser, bland annat när det gäller medieträning för tjänstemän och politiker.

⁴⁶ Risk- och sårbarhetsanalys: Perioden 2015-2018 (antagen av kommunfullmäktige 2015-10-21 §143)

- Kompetens – Kunskapsutveckling om vilka uppgifter kommunen har vid höjd beredskap och krig.
- Resurser – Utredning av vilka materiella och personella resurser som är särskilt kritiska för att hantera extraordinära händelser.

Fortsatt arbete

- Utredda behov av sanering av förorenad mark. Prioritera vilka områden som i första hand behöver undersökas och vid behov saneras.
- Ta fram översvämningsrisker och dimensionerande vattennivåer för Håstefjordarna.
- Se över behovet att uppdatera kommunens översvämningsprogram utifrån de nya nivåer som länsstyrelsen och SMHI har tagit fram.
- Uppdatera kartläggningen av trafikbuller och antal personer som är utsatta för olika bullerintervall. Utifrån kartläggningen bör det upprättas mål och strategier för att minska hälsopåverkande trafikbuller vid bostäder.

Lagkrav

- Ny bebyggelse ska tillåtas endast om dränering kan ordnas vid de dimensionerande vattennivåer som anges i kommunens Översvämningsprogram. Vänerkustområden med låga marknivåer indikeras schematiskt i ÖP-kartan. S1
- Ny bostäder ska inte läggas på platser där hälsovådliga bullernivåer kan förväntas. Detta gäller i närhet av vägar, järnvägar, flygplats och andra verksamheter där bullervolymer kan förväntas överstiga lagstiftningens riktlinjer. Flygplatsens bullerområde enligt utredning 2015 är irriterat i ÖP-kartan. S2
- Särskild utredning för att möta lagkrav ska utföras vid planläggning eller bygglovsprövning inom 100 m från länsväg/riksväg, 150 m från järnväg, 1 km från skjutbana samt i övrigt där höga bullernivåer kan förväntas. S3
- Tillstånd från Länsstyrelsen krävs för byggnation intill väg eller järnväg, enligt Väglagen § 45-48. Bland annat gäller generellt byggnadsförbud 30 m från järnväg, 12 m från allmän väg, 75 m från plankorsning samt skyltningsförbud 50 m från vägområde. Länsstyrelsen har utökat det byggnadsfria avståndet för väg 173, 42 och östligaste delen av väg 44 till 30 m samt för E45 och huvuddelen av väg 44 till 50m. S4

55

• Bebyggelse ska placeras på säkert avstånd från luftburna högspänningsledningar. I närheten av ledningar bör särskild utredning göras.

56

• Det militära influensområdet från Såtenäs flygplats ska beaktas i planläggningen⁴⁷.

57

• Ingen byggnation bör tillåtas som innebär nya intrång inom flygplatsens hinderbegränsande ytor enligt Transportstyrelsens föreskrifter⁴⁸. Det innebär bland annat en höjdbegränsning på ca +86 (RH2000) för större delen av den yta som markeras i plankartan (se även illustration på sid. 89).

• Generellt gäller prövning hos Försvarmakten av alla byggnationer över 20 m utanför tätort och 45 m inom tätort. Stoppområde för höga objekt gäller för hela kommunens yta förutom Kroppefjäll. Luftfartsverket ställer också krav på prövning av högre byggnader inom vissa områden (*Luftfartsförordningen 6 kap 25 §*).

• Inom flygplatsens kontrollzon ska ny byggnation prövas. Högre byggnader, bland annat vindkraftverk, är olämpligt.

• Inom buffertzonen måste varje hinder som når 210 meter över havet prövas.

47 Se *Redovisning av riksintressen och områden av betydelse för totalförsvarets militära del enligt 3 kap § 9 Miljöbalken i Västra Götalands län, Bilaga 1, FM2015-5067:1*. Försvarmakten (2015)

48 *Transportstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om hinderbegränsande ytor, begränsning och borttagning av hinder på flygplats*. Transportstyrelsens författningssamling TSFS 2010:134.

• Bebyggelse ska läggas på säkert avstånd från farliga verksamheter och transportleder där farligt gods fraktas. Riskutredning ska alltid göras i samband med planläggning eller lovgivning, bland annat inom 150 meter från järnväg eller transportled för farligt gods.

• Ny bebyggelse ska undvikas i lägen där dagvatten kan stängas in på grund av topografin.

• Ny bebyggelse ska inte läggas på platser där lukt från verksamheter kan medföra olägenhet. I osäkra fall ska särskild luktutredning göras. Detta gäller bland annat avfallsanläggningar och avloppsreningsverk.

• Geotekniska förhållanden ska vara säkra vid ny byggnation. Bedömning om utredningsbehov görs i nya detaljplaner.

• Särskild utredning av markradonhalter ska göras inför byggnation inom områden utpekade som normal och högriskområden.

• Bostäder ska undvikas på förorenad mark om inte särskilda åtgärder vidtas för att eliminera hälsorisker. Byggnation får inte ske på mark som kan vara skadlig för människors hälsa med avseende på markföroreningar. Markföroreningar ska utredas tidigt i planförfarandet för att undvika oförutsedda saneringsarbeten.

• Vid planläggning och tillståndsprövning för anläggningar och verksamheter som kan misstänkas leda till hälsorisker eller andra miljöstörningar ska krav på skyddszon mot bostäder tillgodoses.

ÖP-KARTAN

Översiktsplanens rekommendationer visas här i tre delkartor för att göra dem läsbara i A3-format. Kartan finns även sammanställd i A1-format samt i webb-version.

Delkarta 1: Natur- och kulturreсурser

Delkarta 2: Bebyggelse och infrastruktur

Delkarta 3: Störningar

Lista över bilagor

Bilaga 1: Underlagsdel

Sammanställning av kommunens riksintressen, skyddsvärda områden, miljöfarliga verksamheter, utvecklingsområden med mera.

Bilaga 2: Tyckt om Vänersborgs framtid

Sammanställning av material från dialogprocesser genomförda under första delen av arbetet med ny översiktsplan

Bilaga 3: Konsekvensbeskrivning

Genomgång av miljömässiga, sociala och ekonomiska konsekvenser av nya översiktsplanen.

Bilaga 4: Fortsatt arbete: aktivitetslistan

Sammanställning i tabellform av aktiviteter som tas upp under rubrikerna *Fortsatt arbete*. Listan visar även förslag på vem som ansvarar för uppföljning, samt bedömning av angelägenhet och genomförbarhet.